

«ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ»
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΤΑΣΕΙΣ ΣΤΗ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑ ΓΙΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥΣ»

Διπλωματική Εργασία

«Κοινωνιογλωσσική αναπαράσταση της ποντιακής διαλέκτου σε
κείμενα μαζικής κουλτούρας: κριτική ανάλυση και διδακτική
πρόταση στο πλαίσιο των πολυγραμματισμών.»

ΒΟΥΛΓΑΡΗ ΑΝΔΡΙΑΝΗ ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ

A.M 524141

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: ΤΖΩΡΤΖΑΤΟΥ ΚΥΡΙΑΚΟΥΛΑ

Πάτρα, Μάρτιος 2025

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του/της φοιτητή/φοιτήτριας («συγγραφέας/δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

«Κοινωνιογλωσσική αναπαράσταση της ποντιακής διαλέκτου σε
κείμενα μαζικής κουλτούρας: κριτική ανάλυση και διδακτική
πρόταση στο πλαίσιο των πολυγραμματισμών.»

Ανδριανή Παναγιωτα Βούλγαρη

A.M 524141

Επιτροπή Επίβλεψης Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

Κυριακούλα Τζωρτζάτου

Συν-Επιβλέπων Καθηγητής:

Νεκτάριος Στελλάκης

Πάτρα, Μάρτιος 2025

Περίληψη

Είναι διαδεδομένη στην κοινή γνώμη πως η ελληνική χαρακτηρίζεται από ομοιογένεια και οποιαδήποτε ποικιλία αυτή παρουσιάζει αντιμετωπίζεται συνήθως αρνητικά, το ίδιο και οι ομιλητές των γλωσσικών αυτών ποικιλιών. Απέναντι σε αυτή την αντίληψη σύγχρονες κοινωνιογλωσσολογικές μελέτες, οι οποίες έχουν επικεντρωθεί, μεταξύ άλλων, στον τρόπο αναπαράστασης της γλωσσικής ποικιλότητας στα κείμενα μαζικής κουλτούρας, έχουν δείξει ότι παρά την ετερογένεια που υπάρχει στην ελληνική πραγματικότητα, τέτοιου είδους κείμενα έχουν την τάση να διαχειρίζονται την ποικιλότητα, με τρόπο που να επιβεβαιώνονται στον έναν ή στον άλλο βαθμό οι αρνητικές αξιολογήσεις για τις ποικιλίες και τους διαλεκτόφωνους (Φτερνιάτη, κ.α., 2016).

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, η παρούσα εργασία επικεντρώνεται στη μελέτη της αναπαράστασης της ποντιακής διαλέκτου σε ένα δραματικό σήριαλ εποχής για τον ξεριζωμό των Ποντίων, «Το Κόκκινο Ποτάμι», όπως επίσης σε μια ταινία μικρού μήκους «Τη Πόντου οι αντάρτες» με ανάλογο θέμα. Αξιοποιώντας το ευρύτερο πλαίσιο της κριτικής ανάλυσης λόγου, επιχειρώ να αναδείξω με ποια στερεότυπα συνδέεται η χρήση της ποντιακής ποικιλίας στα εν λόγω κείμενα μαζικής κουλτούρας και ως εκ τούτου ποια κοινωνικά και άλλα χαρακτηριστικά αποδίδονται στους ομιλητές της. Σύμφωνα με τα ευρήματα της ανάλυσης στα εν λόγω δραματικά κείμενα η Ποντιακή διάλεκτος αναπαριστάνεται ως σύμβολο της ταυτότητας του ξεριζωμένου και αγωνιστή Πόντιου, ενώ παράλληλα η χρήση της παρουσιάζεται ως στοιχείο της ευρύτερης ελληνικής εθνικής ταυτότητας. Ακολουθώντας τις αρχές του κριτικού γραμματισμού και των πολυγραμματισμών, βάσει της ανάλυσης και των ευρημάτων, προτείνω δύο διδακτικές προτάσεις για τη διδασκαλία της ποντιακής διαλέκτου στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, ώστε οι μαθητές/τριες αφενός να κατανοήσουν τον ιδεολογικό τρόπο με τον οποίο προβάλλεται η εν λόγω ποικιλία στα κείμενα μαζικής κουλτούρας, όπως επίσης να συνειδητοποιήσουν ότι η διάλεκτος είναι ένα ισότιμο γλωσσικό σύστημα με την πρότυπη ελληνική.

Λέξεις – Κλειδιά

Γλωσσική ποικιλία, διάλεκτος – ιδίωμα, κριτικός γραμματισμός, κείμενα μαζικής
κουλτούρας, πολυγραμματισμοί, ποντιακή διάλεκτος.

«Sociolinguistic representation of the Pontic dialect in mass culture texts: critical analysis and teaching proposal in the context of multiliteracies»

Andriani Panagiota Voulgari

Abstract

It is widely spread in the public opinion that Greek is characterized by homogeneity and any variety it presents is usually treated negatively, as are the speakers of these language varieties. Against this view, modern sociolinguistic studies, which have focused, among other things, on the way linguistic diversity is represented in mass culture, have shown that despite the homogeneity that exists in Greek reality, such texts tend to manage diversity in a way that confirms to one degree or another the negative evaluations of varieties and dialects (Fterniati, e.t.c, 2015).

In view of the above, the present work focuses on the study of the representation of the Pontic dialect in a period drama series about the uprooting of the Pontians «The Red River», as well as in a short film «The Rebels of Pontus» with a similar theme. Using the broader framework of critical discourse analysis, I attempt to highlight what stereotypes are associated with the use of the Pontic variety in these mass culture texts and therefore what social and other characteristics are attributed to its speakers. According to the findings of the analysis in these dramatic texts, the Pontic dialect is represented as a symbol of the identity of the uprooted and militant Pontius, while at the same time its use is presented as an element of the wider Greek national identity. Following the principles of critical literacy and multiliteracies, based on the analysis and findings, I propose two teaching proposals of the Pontic dialect in secondary education, so that the students, on the one hand, to understand the ideological way in which this variety is presented in mass

culture texts, as well as, to realize that the dialect is an equal language system with standard Greek.

Keywords

Language diversity, dialect and idiom, critical literacy, multiliteracies, texts of mass culture, pontic dialect.

Περιεχόμενα

Περίληψη	ivi
Abstract	vii
Περιεχόμενα	viii
1. Εισαγωγή	1
2. Θεωρητικό μέρος	3
2.1 Γεωγραφικές ποικιλίες – Διάλεκτος – Ιδίωμα	3
2.2 Στάσεις απέναντι στη γεωγραφική ποικιλία	4
2.3 Ποντιακή διάλεκτος και τα χαρακτηριστικά της	6
2.4 Κείμενα μαζικής κουλτούρας	9
2.4.1 Γεωγραφική ποικιλότητα στα κείμενα μαζικής κουλτούρας	9
2.4.2 Αξιοποίηση κειμένων μαζικής κουλτούρας στην εκπαίδευση	10
2.5 Κριτικός γραμματισμός	11
2.5.1 Γραμματισμός και κριτικός γραμματισμός	11
2.5.2 Το μοντέλο των πολυγραμματισμών	12
2.6 Γλωσσική ποικιλία και Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών	14
3. Ερευνητικό μέρος	17
3.1 Μεθοδολογία της έρευνας και ερευνητικά ερωτήματα	17
3.1.2 Επιλογή υλικού	18
3.1.3 Εργαλεία ανάλυσης	19
3.1.4 Το μοντέλο των τεσσάρων αξόνων	20
3.2 Ανάλυση	21
3.2.1 «Το Κόκκινο Ποτάμι»	21
3.2.1.1 Περιληπτική παρουσίαση αποσπασμάτων	24
3.2.1.2 Γλωσσολογικός άξονας	27
3.2.1.3 Κοινωνιογλωσσολογικός άξονας	28
3.2.1.4 Σημειωτικός άξονας	32
3.2.1.5 Ιδεολογικός άξονας	34
3.2.2 «Τη Πόντου οι αντάρτες»	36
3.2.2.1 Παρουσίαση θέματος ταινίας	37
3.2.2.2 Γλωσσολογικός άξονας	38
3.2.2.3 Κοινωνιογλωσσολογικός άξονας	40
3.2.2.4 Σημειωτικός άξονας	42
3.2.2.5 Ιδεολογικός άξονας	43
3.3 Συμπεράσματα έρευνας	43
4. Διδακτικές προτάσεις	45
4.1 Πρώτη διδακτική πρόταση	45
4.1.1 Τοποθετημένη πρακτική	47
4.1.2 Ανοιχτή διδασκαλία	49
4.1.3 Κριτική πλαισίωση	51
4.1.4 Μετασχηματισμένη πρακτική	53
4.2 Δεύτερη διδακτική πρόταση	55
4.2.1 Τοποθετημένη πρακτική	57
4.2.2 Ανοιχτή διδασκαλία	58
4.2.3 Κριτική πλαισίωση	60
4.2.4 Μετασχηματισμένη πρακτική	61

5. Συμπεράσματα	63
Βιβλιογραφία.....	66
Παράρτημα Α: Απομαγνητοφώνηση αποσπασμάτων.....	71
Παράρτημα Β: Αποσπάσματα εκπομπών από Youtube.....	79
Παράρτημα Γ: Τη πατρίδα μ' έχασα	80

*Βούλγαρη Ανδριανή Παναγιώτα, «Κοινωνιογλωσσική
αναπαράσταση της ποντιακής διαλέκτου σε κείμενα μαζικής
κουλτούρας: κριτική ανάλυση και διδακτική πρόταση στο πλαίσιο
των πολυγραμματισμών»*

1. Εισαγωγή

Η εκπαιδευτική πολιτική παραδοσιακά έχει στρέψει το ενδιαφέρον της στη διδασκαλία των γραμματικών και συντακτικών κανόνων που διέπουν την πρότυπη νέα ελληνική γλώσσα. Ωστόσο, η ελληνική γλώσσα παρουσιάζει μια τεράστια πληθώρα γεωγραφικών γλωσσικών ποικιλιών οι οποίες ωστόσο στερεοτυπικά έχουν κριθεί ως «κατώτερες» μορφές και όχι ισάξιες με την πρότυπη. Ο λόγος για αυτόν τον διαχωρισμό είναι πως οι χρήστες της κοινής νέας ελληνικής θεωρούν τους διαλεκτόφωνους ομιλητές ως άτομα χαμηλότερου μορφωτικού επιπέδου και κύρους. Μπροστά σε αυτή τη «διχόνοια» που έχει επικρατήσει ανάμεσα στις γλωσσικές ποικιλίες και την κοινή νέα ελληνική, το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών μαζί με το Νέο Πρόγραμμα Σπουδών δε δίνουν πλέον μόνο βαρύτητα στη διδασκαλία των γραμματικοσυντακτικών κανόνων της ελληνικής, αλλά έχουν στρέψει την προσπάθειά τους και στην ανάπτυξη της κριτικής σκέψης του μαθητικού πληθυσμού. Επιθυμούν την καλλιέργεια κριτικής σκέψης, προκειμένου οι μαθητές/τριες να αναπτύξουν μια ισχυρή αντίσταση απέναντι στις ιδεολογίες και στα στερεότυπα που αφορούν τους διαλεκτόφωνους ομιλητές. Για την υλοποίηση του παραπάνω στόχου, την αξιοποίηση δηλαδή των γλωσσικών διαφοροποιήσεων που παρουσιάζει η ελληνική και τον τερματισμό του διαχωρισμού που υφίστανται από αυτήν, αναδεικνύοντάς τις ως ισότιμα γλωσσικά συστήματα, η χρήση των κειμένων μαζικής κουλτούρας κρίνεται αναγκαία. Τα κείμενα μαζικής κουλτούρας, που ανήκουν στη σφαίρα ενδιαφέροντος των μαθητών/τριών και που μέσω αυτών προβάλλονται και προωθούνται ιδεολογίες, συνδυαστικά με το μοντέλο των πολυγραμματισμών μπορούν να αποτελέσουν ένα ισχυρό όπλο στα χέρια των εκπαιδευτικών αναφορικά με την αξιοποίηση των γεωγραφικών γλωσσικών ποικιλιών στο γλωσσικό μάθημα.

Ακολουθώντας τις νέες τάσεις ως προς τη διδασκαλία του γλωσσικού μαθήματος, σύμφωνα με τις οποίες επιδιώκεται η αξιοποίηση των ποικιλιών που παρουσιάζει η ελληνική, η παρούσα εργασία έχει ως σκοπό να αναδείξει τον τρόπο με τον οποίο μια τηλεοπτική σειρά και μια ταινία μικρού μήκους, δραματικού περιεχομένου και οι δύο με αναφορά στην ποντιακή διάλεκτο, μπορούν να αξιοποιηθούν στη γλωσσική διδασκαλία από μαθητές της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης προκειμένου να συνειδητοποιήσουν την αξία των γλωσσικών ποικιλιών και ειδικότερα της ποντιακής διαλέκτου. Η εργασία αποτελείται από δύο μέρη, το θεωρητικό και το ερευνητικό μέρος.

Στο θεωρητικό μέρος ορίζονται οι έννοιες γλωσσική ποικιλότητα, ιδίωμα και διάλεκτος, όπως επίσης γίνεται αναφορά στις στάσεις των ομιλητών απέναντι στις γλωσσικές ποικιλίες. Ακολουθώντας, παρουσιάζονται τα χαρακτηριστικά της ποντιακής διαλέκτου ενώ παρακάτω διασαφηνίζεται η έννοια της μαζικής κουλτούρας και των κειμένων μαζικής κουλτούρας και το πώς αυτά προβάλλουν τις διαλεκτικές ποικιλίες που παρουσιάζει η ελληνική, δημιουργώντας κάποιες στερεοτυπικές αντιλήψεις απέναντι στους ομιλητές των γλωσσικών ποικιλιών. Παράλληλα αναφέρεται και ο τρόπος που τα κείμενα μαζικής κουλτούρας μπορούν να αξιοποιηθούν εντός της εκπαίδευσης κατά τη διδασκαλία του γλωσσικού μαθήματος, ενώ δίνεται έμφαση στον κριτικό γραμματισμό και το μοντέλο των πολυγραμματισμών. Το θεωρητικό κομμάτι ολοκληρώνεται με την παρουσίαση της στροφής που έχουν κάνει τα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών και τα Νέα Προγράμματα Σπουδών ως προς τη σταδιακή εισαγωγή των γλωσσικών ποικιλιών στο γλωσσικό μάθημα, προκειμένου να καλλιεργηθεί η κριτική σκέψη των μαθητών/τριών, έτσι ώστε να είναι σε θέση να αντιληφθούν πως οι ποικιλίες αυτές αποτελούν μέρος της πολιτισμικής κληρονομιάς και είναι ισάξια γλωσσικά συστήματα με την πρότυπη ελληνική.

Το ερευνητικό μέρος αποτελεί το τρίτο κεφάλαιο της εργασίας. Ξεκινώντας με τη διατύπωση του γενικότερου ερευνητικού ερωτήματος σχετικά με το πώς αναπαριστάνεται η ποντιακή διάλεκτος στα υπό μελέτη κείμενα μαζικής κουλτούρας και τη διατύπωση των ειδικότερων ερευνητικών ερωτημάτων, το ερευνητικό μέρος συνεχίζει με την παρουσίαση των εργαλείων ανάλυσης και του μοντέλου των τεσσάρων αξόνων (γλωσσολογικό, κοινωνιογλωσσολογικό, σημειωτικό και ιδεολογικό), πάνω στα οποία έχει δομηθεί όλη η παρούσα εργασία. Στο πλαίσιο αυτό, παρουσιάζεται περιληπτικά το περιεχόμενο και τα αποσπάσματα των κειμένων μαζικής κουλτούρας που αναλύονται, δηλαδή της σειράς «*Το Κόκκινο Ποτάμι*» και της ταινίας μικρού μήκους «*Τη Πόντου οι αντάρτες*». Το ερευνητικό κομμάτι ολοκληρώνεται με τη συγγραφή των συμπερασμάτων που προέκυψαν από την ανάλυση των αποσπασμάτων σύμφωνα με τους παραπάνω άξονες.

Το τέταρτο κεφάλαιο της εργασίας αφορά τη διατύπωση δύο προτεινόμενων διδακτικών προτάσεων, οι οποίες απευθύνονται σε μαθητές/τριες της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και ειδικότερα του Λυκείου. Το πρώτο διδακτικό σενάριο αναφέρεται στο πώς η ποντιακή διάλεκτος μπορεί να αξιοποιηθεί κατά τη διδασκαλία του γλωσσικού μαθήματος, ενώ η

δεύτερη διδακτική πρόταση προτείνει πώς μπορεί η συγκεκριμένη γλωσσική ποικιλία να διδαχθεί συνδυαστικά με το μάθημα της Ιστορίας που παρακολουθούν μαθητές και μαθήτριες που ανήκουν στη Θεωρητική Κατεύθυνση. Η εργασία ολοκληρώνεται με τη συγγραφή των συμπερασμάτων που προέκυψαν από τη μελέτη.

2. Θεωρητικό μέρος

2.1 Γεωγραφικές ποικιλίες – Διάλεκτος - Ιδίωμα

Η γλώσσα χαρακτηρίζεται από πολυμορφία και αυτό συμβαίνει γιατί διαφορετικές ομάδες ομιλητών χρησιμοποιούν διαφορετικές γλωσσικές ποικιλίες/διαλέκτους. Οι ποικιλίες αυτές διακρίνονται σε γεωγραφικές και κοινωνικές.

Ως γεωγραφική γλωσσική ποικιλία ορίζεται η γλωσσική ποικιλία που συνδέεται με έναν συγκεκριμένο τόπο και διακρίνεται από την κοινή σύμφωνα με τις γεωγραφικές παραλλαγές που αφορούν όλα τα γλωσσικά επίπεδα (φωνητικό/φωνολογικό, μορφολογικό, συντακτικό και λεξιλογικό).

Μια ποικιλία της ελληνικής είναι και η «πρότυπη» ή αλλιώς «κοινή», αυτή δηλαδή που έχει καθιερωθεί να χρησιμοποιείται σε όλες τις επικοινωνιακές περιστάσεις από τους ομιλητές. «Κοινή» ή «πρότυπη» ορίζεται εκείνη η γλωσσική ποικιλία η οποία προκύπτει μέσα από την επαφή συγγενικών διαλεκτικών μορφών μεταξύ τους. Η γλωσσική αυτή ποικιλία βασίζεται μεν στις συγγενικές μεταξύ τους διαλέκτους, στην πορεία όμως αναπτύσσει τα δικά της στοιχεία τα οποία τη διαφοροποιούν. Στην αρχή η ποικιλία αυτή χρησιμοποιείται ανεπίσημα από τους ομιλητές προκειμένου να συνεννοηθούν μεταξύ τους όταν υπάρχουν υπερδιαλεκτικές καταστάσεις, καταστάσεις δηλαδή όπου μπορεί να συνδιαλεχθούν μεταξύ τους αρκετοί διαλεκτόφωνοι ομιλητές, με τον καιρό όμως η συγκεκριμένη γλωσσική ποικιλία επιδέχεται κάποια τυποποίηση και εξελίσσεται στην πρότυπη γλώσσα ενός πληθυσμού (Κακριδή – Φερράρι, 2007). Η πρότυπη είναι η γλώσσα που έχει επιλεγεί να χρησιμοποιείται στον γραπτό λόγο, στις επίσημες επικοινωνιακές περιστάσεις, στην εκπαίδευση και σε διάφορους κρατικούς μηχανισμούς. Η μόνη διαφορά που την έχει κάνει να ξεχωρίσει από τις υπόλοιπες διαλεκτικές μορφές είναι το υψηλό κύρος της (Δελβερούδη, 2001: 50-53).

Διάλεκτος είναι το γλωσσικό σύστημα το οποίο παρόλο που ιστορικά ακολούθησε την ίδια πορεία με τη νόρμα, διαφοροποιήθηκε αισθητά από αυτή σε όλα τα γλωσσικά επίπεδα και απότοκο αυτού ήταν να καταστεί δυσνόητη ως προς τα άτομα που χειρίζονταν την πρότυπη γλώσσα (Γούτσος, 2013:191). Η διάλεκτος δεν έχει γραπτή μορφή και θεωρείται ως μια απόκλιση από την πρότυπη και συνδέεται με άτομα χαμηλού κύρους. Οι διάλεκτοι συγκαταλέγονται στην ίδια γλώσσα στην περίπτωση που αυτές γίνονται κατανοητές από το κοινωνικό σύνολο (Δελβερούδη, 2001). Στην κατηγορία των διαλέκτων εντάσσονται η ποντιακή, η κυπριακή, η τσακωνική και η καππαδοκική.

Ιδιώμα είναι και αυτό μια γεωγραφική παραλλαγή της γλώσσας όμως οι διαφορές που παρουσιάζει από την τελευταία δεν το καθιστούν δυσνόητο ως προς τους ομιλητές των άλλων ποικιλιών. Ενυπάρχουν δηλαδή γλωσσικές διαφοροποιήσεις, κυρίως σε φωνηματικό και λεξιλογικό επίπεδο, οι οποίες όμως δε δυσκολεύουν τους μη ομιλητές ως προς την κατανόησή τους (Κακριδη – Φερράρι, 2007 & Δελβερούδη, 2001: 54-57). Σύμφωνα με τον Κοντοσόπουλο (2001) τα ιδιώματα που παρουσιάζει η ελληνική γλώσσα είναι τα βόρεια, τα ημιβόρεια, τα νησιώτικα (κυκλαδίτικα και επτανησιακά), τα μικρασιατικά, καθώς και τα ιδιώματα της Μάνης, της Κύμης και της Παλαιάς Αθήνας.

Επιλογικά, τα σαφή όρια ανάμεσα στη διάλεκτο και το ιδίωμα, όσον αφορά τον προσδιορισμό τους, δεν είναι πάντα ευδιάκριτα. Οι διάλεκτοι κάποιες φορές μπορεί να παρουσιάσουν μικρή απόκλιση από την κοινή γλώσσα και για αυτό τον λόγο να καταχωρούνται σε μια ενδιάμεση κατηγορία αυτή του ιδιώματος και της διαλέκτου (Τριανταφυλλίδης, Μ. [1938] 1993 & Πετρούνιας, Ε. [2001] 2013).

2.2 Στάσεις απέναντι στη γεωγραφική ποικιλία

Ο τρόπος με τον οποίο οι ομιλητές αντιμετωπίζουν τις ποικίλες γλωσσικές διαφοροποιήσεις που αυτή παρουσιάζει καθορίζεται από αρκετούς παράγοντες.

Οι θεσμοί έχουν δημιουργήσει την πρότυπη ελληνική γλώσσα, την οποία χειρίζονται στις επικοινωνιακές τους περιστάσεις οι περισσότεροι ομιλητές. Η προώθηση και η χρήση της κοινής νέας ελληνικής αποβλέπει στη δημιουργία της ενιαίας ελληνικής ταυτότητας αποκλείοντας έτσι τις υπόλοιπες γλωσσικές επιλογές που υπάρχουν. Παράλληλα, η χρήση

της κοινής νέας ελληνικής από τους ομιλητές της είναι συνυφασμένη με την επιτυχή ανέλιξη σε κοινωνικό αλλά και επαγγελματικό επίπεδο. Υπάρχουν επομένως ομιλητές που υποστηρίζουν πως η ενιαία γλώσσα υπερτερεί έναντι οποιασδήποτε άλλης ποικιλίας, με αποτέλεσμα να γίνονται διακρίσεις και διαχωρισμοί που συχνά επιφέρουν αρνητικά αποτελέσματα. Το κυριότερο από αυτά είναι ο διαχωρισμός της γλώσσας στις «ανώτερες» και «κατώτερες» μορφές της και η πεποίθηση πως οι διάλεκτοι αποτελούν τροχοπέδη στην κοινωνική εξέλιξη και πρόοδο του ατόμου και για αυτό απαξιώνονται κοινωνικά, εν αντιθέσει με την πρότυπη ποικιλία την οποία χειρίζονται τα άτομα σε όλες τις πτυχές του κοινωνικοοικονομικού τους βίου (Στάμου & Ντίνας, 2011:295).

Στον αντίποδα όμως, παρατηρείται πως οι διάφορες γεωγραφικές ποικιλίες της ελληνικής χρησιμοποιούνται μεταξύ ορισμένων ομιλητών που είναι χρήστες τους στις μεταξύ τους ανεπίσημες επικοινωνιακές περιστάσεις, αλλά και στα κείμενα μαζικής κουλτούρας, στις διαφημίσεις και γενικότερα στον τηλεοπτικό λόγο. Στις περιπτώσεις αυτές σκοπός της προβολής των γεωγραφικών ποικιλιών δεν είναι η ανάδειξη ότι αποκλειστικά αυτές θα πρέπει να σχετίζονται και να γίνεται χρήση τους μόνο στο επαρχιακό περιβάλλον και μόνο σε ανεπίσημες περιστάσεις αλλά αποσκοπεί στην κατασκευή του αισθήματος πως αποτελούν μέρος της ελληνικής και η ύπαρξή τους κρίνεται απαραίτητη για την εθνική ενότητα (Στάμου & Ντίνας, 2011:291). Φαίνεται λοιπόν πως η χρήση των γλωσσικών ποικιλιών είναι συνδεδεμένη με άτομα που ανήκουν στις κατώτερες κοινωνικές τάξεις και συνδιαλέγονται μεταξύ τους κάνοντας χρήση της διαλέκτου τους σε ανεπίσημες επικοινωνιακές περιστάσεις και από την άλλη οι γλωσσικές ποικιλίες παρουσιάζονται ως μέρος της ευρύτερης ελληνικής γλώσσας συντελώντας στην κατασκευή της ελληνικής εθνικής ταυτότητας (Στάμου & Ντίνας, 2011).

Συμπερασματικά, οι στερεοτυπικές αντιλήψεις που έχουν δημιουργηθεί έναντι των γεωγραφικών γλωσσικών ποικιλιών αλλά και ο στιγματισμός απέναντι στους ομιλητές τους θα πρέπει να αλλάξουν. Παρά το γεγονός πως οι διάλεκτοι διαφοροποιούνται από την κοινή ελληνική, πρέπει να καταστεί κατανοητό πως αποτελούν γεννήματα της ίδιας γλώσσας, και φανερώνουν, άρα, τις ευρύτερες δυνατότητές της να δημιουργεί ποικίλους γλωσσικούς κώδικες και δομές.

2.3 Ποντιακή διάλεκτος και τα χαρακτηριστικά της

Όταν γίνεται λόγος για την ποντιακή διάλεκτο, αυτό σημαίνει πως αναφερόμαστε στην μορφή της ελληνικής που χειρίζονταν στον καθημερινό τους λόγο οι ελληνόφωνοι πληθυσμοί που κατοικούσαν στο ανατολικό τμήμα της μικρασιατικής παραλίας του Εύξεινου Πόντου και η οποία εκτεινόταν ακόμα βαθύτερα στην ενδοχώρα.

Πάνω στη γεωγραφική γλωσσική ποικιλία του Πόντου έχουν διεξαχθεί αρκετές έρευνες, προκειμένου να περιγραφούν όλα τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα που τη διέπουν. Η πληθώρα αυτή των ερευνών οφείλεται στο ότι υπήρχε έντονη διαλεκτική διαφοροποίηση μεταξύ των επιμέρους περιοχών στις οποίες οι κάτοικοι μιλούσαν την ποντιακή.

Στην παρούσα ενότητα θα παρουσιαστούν συνοπτικά τα πιο σημαντικά γνωρίσματα της ποντιακής ποικιλίας, όπως αυτά έχουν περιγραφεί από προηγούμενες μελέτες που πραγματοποιήθηκαν σε αυτή (Τομπαΐδης, 1988, Τσάκωνα, 2007, Χατζησαββίδης, 2012, Πανελλήνιος Σύνδεσμος Ποντίων Εκπαιδευτικών, 2013: 35-41).

Στο φωνολογικό επίπεδο ανάλυσης παρατηρούνται τα εξής:

- Στις διφθόγγους *ia* και *io* εντοπίζεται συναίρεση και όχι συνίζηση με αποτέλεσμα το [ä] και το [ö] να ακούγονται και να προφέρονται όπως τα αντίστοιχα γράμματα της γερμανικής, π.χ *vasilädes* αντί για *βασιλιάδες*.
- Το η προφέρεται σαν [ε], π.χ *νύφε* και όχι *νύφη*.
- Στα άτονα φωνήεντα *i* και *u* συμβαίνει σίγηση με αποτέλεσμα αυτά να θυμίζουν ιδιώματα που παρατηρούνται ημιβόρεια του ελληνικού χώρου, π.χ *κορ* ' αντί για *κόρη*.
- Το τελικό –η διατηρείται αλλά και επεκτείνεται σε τύπους στους οποίους δεν υπάρχει ιστορική εξήγηση της παρουσίας του, π.χ *πόρταν* αντί για *πόρτα*.
- Ύπαρξη τόνου στην τέταρτη ή ακόμα και στην πέμπτη συλλαβή πριν από το τέλος, δημιουργώντας έτσι έναν δευτερεύοντα τόνο που εντοπίζεται στη δεύτερη ή τρίτη συλλαβή από το τέλος, π.χ *εκοιμούμουνέστινε* αντί για *κοιμούμαστε*.
- Το ουρανικό *x* προφέρεται πιο παχιά, παραπέμποντας στο γαλλικό *ch*, π.χ. *cherin* αντί για *χέρι*.
- Διατηρούνται ασυνίζητοι τύποι, π.χ *παιδία* αντί για *παιδιά*.

Στο μορφολογικό επίπεδο ανάλυσης, κυρίως στο ονοματικό σύστημα, παρατηρούνται τα εξής:

- Στη γενική του ενικού και για τα τρία γένη το άρθρο που χρησιμοποιείται είναι το: τη, π.χ *τη χωράφι αντί για του χωραφιού*.
- Παραλείπεται συχνά το άρθρο μπροστά από λέξεις που ξεκινούν με φωνήεν, π.χ *τ' εμόν πατέραν αντί για ο πατέρας μου*.
- Τα εμπρόθετα στον, στην, στο, στα προφέρονται ως *σον, σην, σο, σα*.
- Τα ουσιαστικά στο ουδέτερο γένος τους σχηματίζουν τα υποκοριστικά τους με την κατάληξη – όπον, π.χ. *κορτσόπον αντί για κορίτσι*.
- Τα θηλυκά γένη που αναφέρονται σε ζώα ή σε άψυχα αντικείμενα σχηματίζουν το άρθρο τους στον πληθυντικό αριθμό σε τα αντί για οι, π.χ *τα κοσσάρας αντί για οι κόττες*.
- Τα θηλυκά επίθετα σχηματίζονται με την προσθήκη του παραγωγικού επιθέματος –έσσα, π.χ *ορφανέσσα αντί για ορφανή*.
- Στα δευτερόκλιτα αρσενικά ουσιαστικά η ονομαστική στον ενικό αριθμό σχηματίζεται με την κατάληξη –ον ή –ο, π.χ *λύκον αντί για λύκος*.
- Ο σχηματισμός των παραθετικών πραγματοποιείται με το (κι) άλλο έμορφος αντί για ομορφότερος.
- Απαντάται στη θέση της αντωνυμίας αυτός η αντωνυμία αούτος ή αβούτος.

Παραμένοντας στο κομμάτι της μορφολογίας, αλλά αυτή τη φορά στο ρηματικό σύστημα, παρατηρούνται τα εξής:

- Δεν υπάρχει διάκριση μεταξύ του Εξακολουθητικού και του Στιγμιαίου Μέλλοντα, π.χ *θα λέγω σημαίνει θα λέω αλλά και θα πω*.
- Ο Παθητικός Αόριστος σχηματίζεται με την προσθήκη της κατάληξης –θα, π.χ *εκοιμήθα αντί για κοιμήθηκα*.
- Ο Παρατατικός χρόνος της Ενεργητικής Φωνής έχει κατάληξη –να, π.χ *επαρακάλνα αντί για παρακαλούσα*.
- Ρήματα που τελειώνουν σε –ώνω σχηματίζουν την Παθητική Φωνή με την κατάληξη –ούμαι, π.χ *ανακατούμαι αντί για ανακατεύομαι*.
- Πολλά ρήματα της Παθητικής Φωνής σχηματίζονται με την κατάληξη –ίσκουμαι, π.χ *μετανίσκουμε αντί για προσευχόμαστε*.

- Η προστακτική έγκλιση του Αορίστου α και β σχηματίζεται με το –ον, π.χ *τρέχον*.
- Ανεξάρτητα από το αν τα ρήματα τονίζονται ή όχι, αυτά παίρνουν αύξηση –ε, π.χ *έσπερνα*.
- Το α' πληθυντικό πρόσωπο των ρημάτων της Παθητικής Φωνής σχηματίζεται με το –μες, π.χ *φαίνουμες*.
- Υπάρχουν τοπικά επιρρήματα που δεν απατώνται στην νέα ελληνική όπως αδά, όθεν.

Στο επίπεδο της σύνταξης εντοπίζονται τα εξής:

- Το αντικείμενο των ρημάτων βρίσκεται πάντα σε πτώση αιτιατική, π.χ *είπα τον αδερφόν αντί για είπα στον αδερφό*.
- Οι αντωνυμίες μπαίνουν μετά το ρήμα, κάτι το οποίο θυμίζει πολύ την κρητική διάλεκτο, π.χ *έγκα σε αντί για σου έφερα*.
- Χρήση επιτιθέμενου μορίου να.
- Όταν ένα ουσιαστικό προσδιορίζεται από ένα επίθετο, το ουσιαστικό συνοδεύεται από κάποιο άρθρο, π.χ *το κωφόν το παιδίν*.
- Τα ρήματα παρατίθενται το ένα δίπλα στο άλλο χωρίς να υπάρχει κάποια σύνδεση ή κάποιος σύνδεσμος που να τα συνοδεύει, π.χ *έλα φά αντί για έλα να φας*.
- Για τη δήλωση της άρνησης δεν χρησιμοποιείται το αρνητικό μόριο δε(ν) αλλά το *κι*, οι ρίζες του οποίου εντοπίζονται στο αρχαίο ελληνικό *ουκί* ή *ουχί*.

Τέλος, στο κομμάτι του λεξιλογίου παρατηρούνται τα εξής:

- Το λεξιλόγιο της ποντιακής ποικιλίας παρουσιάζει μια πληθώρα ιδιωματικών λέξεων που δεν συναντώνται στη νεοελληνική κοινή, π.χ *παρχάρεα* = *λιβάδια*, *τα τραγωδίας* = *τα τραγούδια*, *τ' εμόν* = *το δικό μου*, *συνέλκος* = *συνομήλικος*, *εφάνθεν* = *φάνηκε* κλπ.
- Υπάρχουν ορισμένα γυναικεία ονόματα τα οποία απαντώνται μόνο στη γεωγραφική γλωσσική ποικιλία του Πόντου όπως *Συμέλα*, *Τατιανή* κλπ. *Απεναντίας*, τα ανδρικά ονόματα ιδιοματοποιούνται και έτσι προκύπτει το όνομα *Τοτός* αντί για *Θεόδωρος*, *Χάρον* αντί για *Χαράλαμπος*.
- Τα επώνυμα των Ποντίων προκύπτουν με την κατάληξη –ίδης ή –όπουλος, π.χ *Χαραλαμπίδης*.

- Η ερωτηματική αντωνυμία είναι το ντο, π.χ ντο εν αούτο = τι είναι αυτό.

2.4 Κείμενα Μαζικής Κουλτούρας

2.4.1 Γεωγραφική ποικιλότητα στα κείμενα μαζικής κουλτούρας

Η παρούσα εργασία δομήθηκε προκειμένου να εξεταστεί ο τρόπος αναπαράστασης της διαλέκτου των Ποντίων στα κείμενα μαζικής κουλτούρας. Ως μαζική κουλτούρα ορίζονται οι διάφορες πρακτικές και αντιλήψεις που προβάλλονται από τα μέσα μαζικής επικοινωνίας, όπως είναι η τηλεόραση, το ραδιόφωνο και το διαδίκτυο. Η προβολή των πρακτικών και των αντιλήψεων αυτών επηρεάζουν αν όχι όλο τον πληθυσμό, ασκούν έστω επιρροή σε ένα μέρος αυτού, με σκοπό την ενίσχυση ή την ισχυροποίηση διαδεδομένων κοινωνικών αξιών (Στάμου, Πολίτης & Αρχάκης, 2016:15 -16).

Στα κείμενα μαζικής κουλτούρας, τα οποία είναι οι διαφημίσεις, οι τηλεοπτικές σειρές, οι ταινίες, τα περιοδικά, τα κόμικς και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (Στάμου, Πολίτης & Αρχάκης, 2016: 13), η κοινωνιογλωσσική πραγματικότητα δεν αποτυπώνεται αλλά αναπαρίσταται. Μέσω της αναπαράστασης αυτής αποκαλύπτονται αντιλήψεις που αφορούν να μεν την κοινωνική πραγματικότητα αλλά ειδικότερα σχετίζονται με τη γλώσσα (Στάμου, 2012). Οι διάφορες γεωγραφικές γλωσσικές ποικιλίες προβάλλονται στα κείμενα μαζικής κουλτούρας προκειμένου να φανερώσουν ιδεολογίες αλλά και για να επιτελέσουν συγκεκριμένους επικοινωνιακούς σκοπούς. Οι γεωγραφικές γλωσσικές ποικιλίες εμφανίζονται σε τηλεοπτικά προγράμματα όπου διενεργούνται με τη συμμετοχή του κοινού, σε τοπικά ή μειονοτικά ΜΜΕ, στο διαδίκτυο και στη μυθοπλασία (Στάμου, Πολίτης & Αρχάκης, 2016:24) και διακρίνονται ανάλογα με τη γεωγραφική ποικιλότητα σε πρωτογενή και δευτερογενή. Βέβαια, η ετερογένεια που χαρακτηρίζει ένα έθνος, μέσα από την τηλεόραση αντί να επιβεβαιώνεται αυτή η ποικιλότητα απεναντίας τονίζεται η ομοιογένεια καταλήγοντας στη δημιουργία της εθνικής ταυτότητας (Στάμου & Ντίνας, 2011).

Καθώς αντικείμενο της παρούσας έρευνας αποτελεί ο τρόπος με τον οποίο η ποντιακή διάλεκτος αναπαρίσταται στην τηλεοπτική σειρά «Το Κόκκινο Ποτάμι» αλλά και στην ταινία μικρού μήκους «Τη Πόντου οι αντάρτες», θα δοθεί έμφαση στη δευτερογενή

κατηγορία της γεωγραφικής ποικιλότητας. Η δευτερογενής κατηγορία της γεωγραφικής ποικιλότητας είναι όταν οι μυθοπλαστικοί χαρακτήρες στα πλαίσια εκτέλεσης ενός ρόλου καλούνται να υποδυθούν διαλεκτόφωνους. Η επιλογή αυτής της κατηγορίας, από κοινωνιογλωσσολογική άποψη, παρουσιάζει μεγαλύτερο ενδιαφέρον καθώς ο τρόπος αναπαράστασης του ιδιώματος ή της διαλέκτου κατασκευάζει και συνάμα αναπαράγει ιδεολογικές αντιλήψεις που σχετίζονται με τη θέση των γεωγραφικών ποικιλιών στο γλωσσικό και κοινωνικό γίγνεσθαι (Στάμου, Πολίτης & Αρχάκης, 2016:25).

Η αναπαράσταση του τρόπου με τον οποίο οι μυθοπλαστικοί χαρακτήρες στα κείμενα μαζικής κουλτούρας καλούνται να υποδυθούν τους διαλεκτόφωνους, διαφέρει κατά πολύ από τον τρόπο που οι τελευταίοι χειρίζονται τις γεωγραφικές γλωσσικές ποικιλίες στον καθημερινό τους λόγο. Στον μυθοπλαστικό λόγο οι χαρακτήρες που χειρίζονται τις διαλέκτους παρουσιάζονται συνήθως ως άτομα που βρίσκονται στο περιθώριο ή έχουν χαμηλό μορφωτικό επίπεδο. Έτσι, οι δημιουργοί των κειμένων μαζικής κουλτούρας τις περισσότερες φορές στιγματίζουν αρνητικά τους διαλεκτόφωνους και τη διάλεκτό τους (Φτερνιάτη, Τσάμη & Αρχάκης, 2016).

Σε προηγούμενη ενότητα, έγινε αναφορά πως η πρότυπη ελληνική γλώσσα είναι η γλώσσα που έχει καθιερωθεί από διάφορους θεσμούς ως η επίσημη γλώσσα και οι χρήστες της σε όλες τις επικοινωνιακές περιστάσεις που τη χειρίζονται αποκτούν κύρος. Εν αντιθέσει, η αρνητική προβολή των γλωσσικών ποικιλιών οδήγησε στο να αντιμετωπίζονται οι γεωγραφικές ποικιλίες ως κοινωνιόλεκτοι χαμηλού κύρους αλλά και να δημιουργούνται στερεοτυπικές αντιλήψεις και προκαταλήψεις απέναντι στους ομιλητές της (Φτερνιάτη, Τσάμη & Αρχάκης, 2016). Για να αντιμετωπιστεί το συγκεκριμένο πρόβλημα, θα πρέπει να δοθεί έμφαση στην καλλιέργεια της κριτικής σκέψης στα άτομα, κάτι το οποίο μπορεί να ξεκινήσει από το περιβάλλον του σχολείου.

2.4.2 Αξιοποίηση κειμένων μαζικής κουλτούρας στην εκπαίδευση

Τα κείμενα μαζικής κουλτούρας μπορούν να αξιοποιηθούν κατά τη διδασκαλία του γλωσσικού μαθήματος στο σχολείο, καθώς οι μαθητές/τριες θα ενεργήσουν δημιουργικά και θα συνδέσουν τη σχολική γνώση με πράγματα που σχετίζονται με την προσωπική τους εμπειρία (Στάμου, 2012). Επίσης, η ένταξη των κειμένων μαζικής κουλτούρας θα

βοηθήσει τον μαθητικό πληθυσμό ως προς την καλλιέργεια της κριτικής σκέψης, καθώς θα εμπλέκονται με ενεργό τρόπο ως προς τη διαδικασία απόκτησης της γνώσης.

Τα κείμενα αυτά κατέχουν σημαντικό ρόλο ως προς την προώθηση κοινωνικών ιδεολογιών και κοινωνικών προτύπων. Ανακατασκευάζουν την κοινωνιογλωσσική πραγματικότητα και την παρουσιάζουν από διαφορετική σκοπιά. Η ένταξη αυτών των κειμένων στο σχολικό περιβάλλον αποβλέπει στην καλλιέργεια της κριτικής γλωσσικής επίγνωσης. Κριτική γλωσσική επίγνωση ονομάζεται η συνειδητοποίηση των επιλογών που προσφέρονται από τη γλώσσα αλλά και των εικόνων που δομούνται, προκειμένου να καταστούν φανερές οι τυχόν λανθάνουσες ιδεολογίες που κατασκευάζονται (Στάμου, 2012: 23-24). Η ύπαρξη κειμένων μαζικής κουλτούρας που θα λειτουργούν συμπληρωματικά με το εκπαιδευτικό υλικό, θα οδηγήσει τον μαθητικό πληθυσμό στη συνειδητοποίηση κρυφών νοημάτων που σχετίζονται με τη γλώσσα (Μπουτουλούση, 2001).

2.5 Κριτικός γραμματισμός και πολυγραμματισμοί

2.5.1 Γραμματισμός και κριτικός γραμματισμός

Με το πέρασμα των χρόνων καθώς γλώσσα και κοινωνία συνδέθηκαν, επί του όρου γραμματισμός δόθηκε μια νέα ερμηνεία. Πλέον, γραμματισμός δε σημαίνει μόνο τη στείρα κατάκτηση της γραφής και της ανάγνωσης. Ο όρος σήμερα δηλώνει την ικανότητα του ατόμου να χρησιμοποιήσει αποτελεσματικά τις γλωσσικές και μεταγλωσσικές γνώσεις, σε συνάρτηση πάντα με το επικοινωνιακό του πλαίσιο (Μητσικοπούλου, 2001). Μέσα από τη σταδιακή παγίωση των παραπάνω παραδοχών, ο γραμματισμός απομακρύνθηκε από τη γλώσσα και τη διδασκαλία της και συνδέθηκε με ένα πλαίσιο δεξιοτήτων που κρίνονται αναγκαίες προκειμένου το άτομο να προσαρμοστεί στην κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική πραγματικότητα του τόπου όπου διαβίει (Χατζησαββίδης, 2007).

Έτσι, ο γραμματισμός ορίζεται τελικά ως η ικανότητα του ατόμου να ανταπεξέρχεται και να προσαρμόζεται με αποτελεσματικό τρόπο στα διάφορα επικοινωνιακά πλαίσια «κάνοντας χρήση κειμένων γραπτού, προφορικού λόγου καθώς επίσης και μη γλωσσικών

κειμένων» (Μητσκοπούλου, 2001). Όπως αναφέρει και ο Χατζησαββίδης (2009:15) ο γραμματισμός είναι περισσότερο μια κοινωνική και πολιτιστική πρακτική και ως τέτοια ενέχει τις ιδεολογικές θέσεις και τις δυναμικές της κοινωνίας μέσα στην οποία διαμορφώνεται.

Ο κριτικός γραμματισμός θέτει ως στόχο του την καλλιέργεια της κριτικής σκέψης των μαθητών/τριών πάνω σε οποιοδήποτε κείμενο (Στάμου κ.ά., 2016:31). Εντός των κειμένων ενυπάρχουν «κρυφά» νοήματα και ιδεολογίες που αποτυπώνουν την πραγματικότητα με διαφορετικό τρόπο. Στόχος του κριτικού γραμματισμού είναι ο μαθητικός πληθυσμός να μπορέσει να αντιληφθεί αυτές τις κρυμμένες ιδεολογίες που υποβόσκουν στα κείμενα μέσω της ανάπτυξης της κριτικής σκέψης (Μητσκοπούλου, 2001). Να μπορέσει εν ολίγοις το άτομο να αντιληφθεί τις πεποιθήσεις και τις στάσεις που προωθεί το κείμενο, αναλύοντας με κριτικό τρόπο τις σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ του κειμένου, της γλώσσας, της εξουσίας και των κοινωνικών πρακτικών (Baynham, 2002: 13-14). Μόνο τότε το άτομο θα είναι σε θέση να αποκαλύψει τις διάφορες ιδεολογίες που προβάλλονται ως κανονικότητες στα κείμενα μαζικής κουλτούρας.

2.5.2 Το μοντέλο των πολυγραμματισμών

Για να εξοικειωθούν οι μαθητές με την κριτική ανάγνωση των κειμένων, κρίνεται αναγκαία η εισαγωγή του μοντέλου των πολυγραμματισμών στο σχολείο. Ο σκοπός δημιουργίας του μοντέλου των πολυγραμματισμών είναι διττός. Αρχικά, δημιουργήθηκε προκειμένου να καταστεί κατανοητό, σε διδακτικό επίπεδο, το σύγχρονο περιβάλλον και ο τρόπος με τον οποίο αυτό εκφράζεται, εξαιτίας της ύπαρξης διαφορετικών γλωσσικών ειδών που ενυπάρχουν σε αυτό. Δευτερευόντως, δημιουργήθηκε προκειμένου οι μαθητές/τριες να αναπτύξουν στην πορεία μια κριτική μεταγλώσσα αλλά και δεξιότητες, που θα τους/τις βοηθήσουν να κατανοήσουν τα πολυτροπικά κείμενα (Φτερνιάτη, 2010).

Το μοντέλο των πολυγραμματισμών αναφέρεται σε κείμενα που σχετίζονται και με τεχνολογίες επικοινωνίας αλλά και σε κείμενα που παρουσιάζουν πολυμορφία και πολυγλωσσία. Το μοντέλο αυτό βασίζεται στην ενασχόληση με κείμενα που ανήκουν σε ένα ευρύτερο φάσμα, στο οποίο οφείλεται η ύπαρξη πολυμορφίας στα πολυτροπικά κείμενα (Kalantzis & Cope, 2001).

Ο παραδοσιακός τρόπος διδασκαλίας που στηριζόταν στη μεταλαμπάδευση των γνώσεων που κατείχε ο εκπαιδευτικός προς τους μαθητές, καθιστώντας την εκπαιδευτική διαδικασία τελείως δασκαλοκεντρική, έχει αντικατασταθεί από την ομαδοσυνεργατική διδασκαλία. Στη διδασκαλία αυτή ο εκπαιδευτικός κατέχει βοηθητικό ρόλο, προκειμένου οι μαθητές/τριες να καταστούν οι ίδιοι κοινωνοί της γνώσης και όχι παθητικοί αποδέκτες αυτής. Η ενεργός συμμετοχή των παιδιών στη μάθηση επιτυγχάνεται μέσω μιας σχεδιασμένης διαδικασίας που αποτελείται από τέσσερα στάδια. Η διαδικασία αυτή δεν είναι απόλυτα προκαθορισμένη και μπορεί να μεταβληθεί ανάλογα με τις ανάγκες διδασκαλίας. Τα τέσσερα στάδια είναι των πολυγραμματισμών είναι (βλ. Φτερνιάτη, 2010):

- Τοποθετημένη πρακτική: Στο στάδιο αυτό αξιοποιούνται κείμενα από το καθημερινό περιβάλλον των μαθητών. Τα κείμενα αυτά κεντρίζουν το ενδιαφέρον των μαθητών και τους ενεργοποιούν κατά τη διαδικασία της μάθησης καθιστώντας τους ενεργούς, καθώς εντάσσονται στη σφαίρα των ενδιαφερόντων τους και των εμπειριών τους.
- Ανοικτή διδασκαλία: Το στάδιο αυτό αφορά την επίγνωση των λειτουργιών και των μηχανισμών της γλώσσας, που θα βοηθήσουν τους μαθητές/τριες να κατανοήσουν πώς οργανώνεται το κείμενο αλλά και να κατανοήσουν το ίδιο το κείμενο.
- Κριτική πλαισίωση: Στο στάδιο αυτό οι μαθητές θα επιχειρήσουν να αντιμετωπίσουν το κείμενο κριτικά ώστε σε ένα πρωταρχικό στάδιο να μπορέσουν να το ερμηνεύσουν. Στην πορεία θα προσπαθήσουν να το εντάξουν σε ένα ευρύτερο κοινωνικοπολιτικό και πολιτισμικό πλαίσιο μέσα από το οποίο πραγματοποιήθηκε η παραγωγή του αλλά και μέσα από το οποίο επιτελούνται διάφορες λειτουργίες.
- Μετασχηματισμένη πρακτική: Στο τελευταίο στάδιο του μοντέλου των πολυγραμματισμών οι μαθητές θα επιχειρήσουν τη συγγραφή ενός νέου κειμένου σε επικοινωνιακό και κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο παρόμοιο ή διαφορετικό από εκείνο στο οποίο ανήκε το αρχικό κείμενο, πάνω στο οποίο βασίστηκε η διεξαγωγή συμπερασμάτων.

2.6 Γλωσσική ποικιλία και Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών

Όπως στην κοινωνία δεν αναγνωρίζεται η ύπαρξη και παρουσία των ανθρώπων που χειρίζονται στον καθημερινό τους λόγο διαλέκτους και ιδιώματα, με τον ίδιο τρόπο το σχολείο και γενικότερα ολόκληρο το εκπαιδευτικό σύστημα, αρνείται να αποδεχτεί την ύπαρξη μαθητών/τριών εντός των σχολικών μονάδων που είναι διαλεκτόφωνοι ομιλητές. Στα σχολεία όλης της ελληνικής επικράτειας, οι μαθητές/τριες καλούνται να μάθουν τη νεοελληνική κοινή, όπως ακριβώς τη διδάσκεται ο μαθητικός πληθυσμός στα μεγάλα αστικά κέντρα. Η συστηματική διδασκαλία της πρότυπης ποικιλίας υπαγορεύεται από την πεποίθηση πως η γλωσσική ετερογένεια με την ύπαρξη των γλωσσικών ποικιλιών δε θα επιφέρει την κοινωνική αναγνώριση στους ομιλητές της (Τζακώστα & Μπετεινάκη, 2019).

Η περιθωριοποίηση των διαλέκτων και των διαλεκτόφωνων μαθητών/τριών εντός των σχολείων στερεί από τους τελευταίους τη δυνατότητα διαμόρφωσης της διαλεκτικής τους ταυτότητας (Τζακώστα & Μπετεινάκη, 2019). Οι εκπαιδευτικοί δεν τους ενθαρρύνουν να κάνουν χρήση της διαλέκτου τους. Απεναντίας κατά τη διδασκαλία των μαθημάτων και κυρίως του γλωσσικού μαθήματος προωθούν τη χρήση της πρότυπης γλωσσικής ποικιλίας. Οι εκπαιδευτικοί, στην πλειονότητά τους, είναι επιφυλακτικοί ως προς τις διαλέκτους και την ένταξή τους στην εκπαίδευση.

Τα τελευταία χρόνια όμως σχετικά με την εισαγωγή των διαλέκτων και των ιδιωμάτων στη σχολική μονάδα παρατηρείται μια αλλαγή. Ξεκινώντας με το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών και το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών του 2003, παρατηρείται μια στροφή ως προς τη διδασκαλία των διαλέκτων που παρουσιάζει η ελληνική. Οι μαθητές/τριες καλούνται να κατακτήσουν το όργανο με το οποίο η κοινότητά τους επικοινωνεί γλωσσικά, αλλά παράλληλα να αναπτυχθούν σε διανοητικό και γλωσσικό επίπεδο, προκειμένου να είναι σε θέση να επιτύχουν τα εξής. Αρχικά, να μπορέσουν να κατανοήσουν τη σημασία που κατέχει ο λόγος για τη συμμετοχή στην κοινωνική ζωή και έπειτα, μέσω της αναγνώρισης των δομικών και γραμματικών στοιχείων της ελληνικής τόσο σε προτασιακό όσο και σε κειμενικό λόγο, να είναι σε θέση

να αναγνωρίσουν τυχόν αποκλίσεις και διαφοροποιήσεις των παραπάνω στοιχείων (ΔΕΠΠΣ, 2003).

Στο Πρόγραμμα Σπουδών που δημιουργήθηκε το 2011 (ΦΕΚ, 2011) αναφορικά με τη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας, προβλέπεται η ανάπτυξη του κριτικού γραμματισμού. Σύμφωνα με το συγκεκριμένο Πρόγραμμα Σπουδών η γλώσσα δεν εκλαμβάνεται μόνο ως όργανο επικοινωνίας μεταξύ των ανθρώπων αλλά και ως μέσο με το οποίο το κάθε άτομο θα αποκτήσει γνώσεις αλλά θα δομήσει και τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς του. Το Πρόγραμμα Σπουδών του 2011 στοχεύει στην καλλιέργεια της κριτικής σκέψης, στη δημιουργία θετικής εικόνας απέναντι στο σχολείο, στην απόκτηση γλωσσικών και κοινωνικών ικανοτήτων, ενώ παράλληλα προωθείται η πολυπολιτισμικότητα, η διαθεματικότητα μεταξύ των σχολικών μαθημάτων και η εφαρμογή μιας νέας παιδαγωγικής. Ο κάθε μαθητής και η κάθε μαθήτρια οδηγούνται μόνοι τους στην απόκτηση της γνώσης, με τον εκπαιδευτικό να κατέχει καθοδηγητικό ρόλο (Αναστασιάδη – Συμεωνίδη, κ.α, 2015, όπως αναφέρεται: Αγγελίδη, 2022). Πιο συγκεκριμένα το Πρόγραμμα Σπουδών του 2011 αποβλέπει στο «να κατανοήσουν οι μαθητές ότι η νέα ελληνική, όπως και κάθε ζωντανή γλώσσα, χαρακτηρίζεται από γεωγραφική και κοινωνική ποικιλότητα, η οποία χρησιμοποιείται από τους/τις χρήστες της για την κωδικοποίηση κοινωνικών και πολιτισμικών νοημάτων, ώστε να είναι σε θέση να χρησιμοποιούν δημιουργικά την ποικιλότητα και να αποτιμούν τον κοινωνικοπολιτισμικό της ρόλο. Να αξιοποιούν ως μέρος του γλωσσικού τους κεφαλαίου την προϋπάρχουσα ή αναδύομενη γνώση διαλέκτων, κοινωνικών ποικιλιών ή και άλλων γλωσσών από τις τοπικές τους κοινότητες και να τις αντιπαραβάλλουν συστηματικά και κριτικά με την πρότυπη ποικιλία, τόσο ως προς τη γλωσσική όσο και ως προς την υφολογική, επικοινωνιακή και κοινωνική τους διάσταση (ως μέσα δόμησης εναλλακτικών νοημάτων, κειμενικών ειδών, ταυτοτήτων κτλ.» (Π.Σ., 2011:8-9).

Τα Νέα Προγράμματα Σπουδών, τα οποία δημοσιεύτηκαν την ακαδημαϊκή χρονιά 2021 – 2022 από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής και δεν έχουν ακόμα εφαρμοστεί, καθώς βρίσκονται σε αναμονή οι σχολικές μονάδες για τα νέα σχολικά εγχειρίδια, αναφορικά με την εισαγωγή των διαλέκτων και των ιδιωμάτων στο μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας προβλέπουν τα εξής. Στο Γυμνάσιο, και στις τρεις τάξεις, το Πρόγραμμα Σπουδών αποβλέπει στη διαμόρφωση στάσεων απέναντι στις γλώσσες, οι

οποίες θα αντιμετωπίζονται ως κώδικες επικοινωνίας αλλά και ως όργανα σκέψης και επικοινωνίας στο ευρύτερο πλαίσιο εξέτασης του γλωσσικού μαθήματος και της γλωσσικής χρήσης (Π.Σ., 2021α: 14 – 15).

Το Νέο Πρόγραμμα Σπουδών στο Λύκειο για το μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας αποβλέπει σε δύο στόχους. *Αφενός, είναι η ανάπτυξη της κειμενικής ικανότητας των μαθητών/-τριών, η οποία νοείται ως δυνατότητα δημιουργίας και πρόσληψης προφορικών και γραπτών κειμένων και, αφετέρου, η ανάπτυξη της γλωσσικής επίγνωσης των μαθητών/-τριών όσον αφορά τη συνειδητοποίηση του ρόλου κάθε γλωσσικής επιλογής ως μέσου ανάδειξης κοινωνικών σχέσεων, τοποθετήσεων, στάσεων και ταυτοτήτων* (Π.Σ., 2021: 3-4). Με το Νέο Πρόγραμμα Σπουδών γίνεται φανερό πως τα ιδιώματα και οι διάλεκτοι εντάσσονται στη γλωσσική διδασκαλία κάτι το οποίο δε γινόταν με τα παλιότερα Προγράμματα Σπουδών. Καθίσταται πλέον επιτακτική ανάγκη το μαθητικό σύνολο να έρθει σε επαφή με την κληρονομιά του τόπου του και να αντιμετωπίσει τις ποικίλες γλωσσικές ποικιλίες ως ισότιμες με την κοινή ελληνική. Είναι και η πρώτη φορά που με το Νέο Πρόγραμμα Σπουδών εντάσσεται και η έννοια του κριτικού γραμματισμού. Για να έρθουν οι μαθητές/τριες της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, και κυρίως του Λυκείου, σε επαφή με τη διδασκαλία των γλωσσικών ποικιλιών αυτή πρέπει να πραγματοποιηθεί στο πλαίσιο των πολλαπλών γραμματισμών. Μόνο τότε ο μαθητικός πληθυσμός θα είναι σε θέση να αντιληφθεί αλλά και να ερμηνεύσει τις γλωσσικές ποικιλίες των ομιλητών και ως μέσα για μια επιτυχή επικοινωνία αλλά και ως όργανο που θα οδηγήσει στην κατασκευή ταυτοτήτων.

3. Ερευνητικό μέρος

3.1 Μεθοδολογία της έρευνας και ερευνητικά ερωτήματα

Η παρούσα έρευνα εντάσσεται στο πεδίο «σκοπιάς» της Κοινωνιογλωσσολογίας, καθώς σκοπός της είναι μια πρώτη καταγραφή και ανάλυση του τρόπου με τον οποίο αναπαρίστανται οι γλωσσικές ποικιλίες στα κείμενα μαζικής κουλτούρας και συγκεκριμένα το πώς η ποντιακή διάλεκτος παρουσιάζεται σε αυτά.

Η επιλογή υλικού που κρίθηκε κατάλληλη για την επίτευξη του παραπάνω στόχου είναι η ανάλυση κειμένων της καθημερινής ζωής, στα οποία έχει πραγματοποιηθεί μετεγγραφή σε γραπτή μορφή. Πρωτίστως, θα ερευνηθεί κατά πόσο η γεωγραφική γλωσσική ποικιλία του Πόντου παρουσιάζεται ως ποικιλία χαμηλού κύρους και δευτερευόντως θα ερευνηθεί κατά πόσο αυτή συνιστά παράγοντα δημιουργίας κοινωνικών ανισοτήτων. Η όλη έρευνα, βασίστηκε και σε προηγούμενες μελέτες σχετικά με την αποτύπωση των γεωγραφικών ποικιλιών στον τηλεοπτικό λόγο (Στάμου & Ντίνας, 2011),

Στο κεφάλαιο αυτό θα γίνει μια σύντομη περιγραφή του υλικού, των στόχων και του μεθοδολογικού εργαλείου, πάνω στο οποίο βασίστηκε η ανάλυση των κειμένων. Θα αναλύσω τον τρόπο που αναπαρίσταται η ποντιακή διάλεκτος σε κείμενα μαζικής κουλτούρας, όπως η τηλεοπτική σειρά «*Το Κόκκινο Ποτάμι*» και η ταινία μικρού μήκους «*Τη Πόντου οι αντάρτες*». Τόσο στην τηλεοπτική σειρά όσο και στην ταινία μικρού μήκους, εξετάστηκαν τα εξής ερευνητικά ερωτήματα:

- Ποια γλωσσικά στοιχεία εντοπίστηκαν στα συγκεκριμένα κείμενα μαζικής κουλτούρας που οδήγησαν τους θεατές να καταλήξουν ότι πρόκειται για την ποντιακή διάλεκτο;
- Ποιες κοινωνικές ταυτότητες δομούνται για τους μυθοπλαστικούς χαρακτήρες μέσα από τη χρήση της ποντιακής διαλέκτου;
- Με ποια σημειωτικά μέσα συνοικοδομείται η αναπαράσταση της ποντιακής διαλέκτου;

- Ποια σκοπιμότητα εξυπηρετεί η ταυτόχρονη χρήση της Νέας ελληνικής και της ποντιακής διαλέκτου στα κείμενα μαζικής κουλτούρας; Ποια ιδεολογία κρύβεται πίσω από αυτό;
- Μέσω της αναπαράστασης των γεωγραφικών γλωσσικών ποικιλιών δημιουργούνται τυχόν ιδεολογικές αντιλήψεις και στερεότυπα απέναντι στους ομιλητές της;

3.1.2 Επιλογή υλικού

Στην προσπάθεια απάντησης των παραπάνω ερευνητικών ερωτημάτων επιλέχθηκαν η τηλεοπτική σειρά *«Το Κόκκινο Ποτάμι»*, που προβαλλόταν πριν από χρόνια στο τηλεοπτικό κανάλι του Open TV και η ταινία μικρού μήκους *«Του Πόντου οι αντάρτες»* που υπάρχει διαθέσιμη για προβολή στο YouTube. Κριτήριο επιλογής του συγκεκριμένου υλικού αποτέλεσε ο βαθμός συχνότητας με τον οποίο η ποντιακή διάλεκτος αναπαρίσταται στα συγκεκριμένα κείμενα μαζικής κουλτούρας και πώς μέσω αυτού του βαθμού συχνότητας της συγκεκριμένης γεωγραφικής γλωσσικής ποικιλίας, αποκαλύπτονται οι κοινωνικές ταυτότητες των ομιλητών/τριών. Ένα άλλο κριτήριο επιλογής του συγκεκριμένου υλικού, αποτέλεσε το ιστορικό υπόβαθρο στο οποίο αναφέρονται τα παραπάνω κείμενα μαζικής κουλτούρας. Και στα δύο παρατηρείται χρήση της ποντιακής ποικιλίας κατά την εξιστόρηση ιστορικών γεγονότων, που σχετίζονται με τον ξεριζωμό και τη βίαιη απομάκρυνση των Ελλήνων του Πόντου από την ιδιαίτερη πατρίδα τους, κατά τη διάρκεια της Γενοκτονίας.

Δε συντελέστηκε ανάλυση του τρόπου παρουσίασης και καταγραφής της ποντιακής διαλέκτου σε όλα τα επεισόδια της τηλεοπτικής σειράς ούτε σε όλη την ταινία μικρού μήκους. Τόσο από την τηλεοπτική σειρά όσο και από την ταινία μικρού μήκους επιλέχθηκαν σκηνές, οι οποίες θεωρούνται αντιπροσωπευτικές του τρόπου με τον οποίο η ποντιακή διάλεκτος αποτυπώνεται σε αυτά, αλλά και του τρόπου με τον οποίο τα ήθη, τα έθιμα και οι παραδόσεις των Ελλήνων του Πόντου αναδεικνύονται μέσα από αυτές τις σκηνές. Στην τηλεοπτική σειρά *«Το Κόκκινο ποτάμι»*, η ποντιακή διάλεκτος χρησιμοποιείται από κάποιους χαρακτήρες, καθώς οι μυθοπλαστικοί χαρακτήρες της σειράς διαπλέκουν στον λόγο τους τη Νέα Ελληνική μαζί με την ποντιακή διάλεκτο. Γίνεται δηλαδή μια προσπάθεια ρεαλιστικής και αυθεντικής αποτύπωσης της γλώσσας

των Ποντίων στον τηλεοπτικό μυθοπλαστικό λόγο. Στην ταινία μικρού μήκους «*Τη Πόντου οι αντάρτες*» έχουμε ενδο-ομαδική χρήση της διαλέκτου, καθώς η ποντιακή διάλεκτος χρησιμοποιείται από όλους σχεδόν τους μυθοπλαστικούς χαρακτήρες της ταινίας.

Για να καταστούν σαφή τα ιδιαίτερα γνωρίσματα της ποντιακής διαλέκτου, θα γίνει μία προσπάθεια απομαγνητοφώνησης των σκηνών που επιλέχθηκαν από την τηλεοπτική σειρά και από την ταινία μικρού μήκους. Με βάση το υλικό που θα αναλυθεί, θα προταθούν δύο διδακτικές προτάσεις που θα δείξουν το πώς η συγκεκριμένη γλωσσική ποικιλία μπορεί να ενταχθεί στη διδασκαλία του γλωσσικού μαθήματος.

3.1.3 Εργαλεία ανάλυσης

Η ανάλυση θα διεξαχθεί στη βάση του μοντέλου των τεσσάρων αξόνων που προτείνει η Στάμου (2012) για την κοινωνιογλωσσική ανάλυση του τρόπου που αναπαριστάνεται η γλωσσική ποικιλότητα στα κείμενα μαζικής κουλτούρας και των κυρίαρχων αξιών και ιδεολογιών που τροφοδοτούν την αναπαράσταση αυτή. Το μοντέλο αυτό, όπως θα παρουσιαστεί αμέσως παρακάτω, μπορεί να ειπωθεί ότι συγκαταλέγεται στα εργαλεία της Κριτικής Ανάλυσης Λόγου.

Σύμφωνα με τη Στάμου (2014), η Κριτική Ανάλυση Λόγου επιχειρεί να ανακαλύψει τον τρόπο με τον οποίο η γλώσσα και η κοινωνία συνδέονται, συντηρώντας ή μετασχηματίζοντας οποιαδήποτε σχέση προκύπτει περί ιδεολογικής κυριαρχίας ή κοινωνικών ανισοτήτων. Με αυτόν τον τρόπο καταλήγει να συνδυάζεται η μικρο-ανάλυση των κειμένων με τη μακρο-ανάλυση των κοινωνικών δομών και των σχέσεων εξουσίας με τις οποίες εμπλέκονται τα κείμενα.

Καθώς η Κριτική Ανάλυση Λόγου θεωρεί πως ο λόγος συνδέεται με τη δημιουργία ιδεολογικών αντιλήψεων, έχει στρέψει το ενδιαφέρον της στη μελέτη κειμένων που προέρχονται από τον χώρο της πολιτικής, της εκπαίδευσης, των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας και των γραφειοκρατικών και δημόσιων εγγράφων. Ο λόγος για αυτό είναι επειδή στα θεσμοθετημένα και δημόσια έγγραφα τίθενται ζητήματα κοινωνικής εξουσίας και ανισότητας.

3.1.4 Το μοντέλο των τεσσάρων αξόνων

Στον άξονα της γλωσσολογικής ανάλυσης αναδεικνύονται τα γλωσσικά στοιχεία που υπάρχουν στα υπό εξέταση κείμενα και φανερώνουν τον τρόπο με τον οποίο τα μέλη μιας κοινωνικής ομάδας διαχειρίζονται τον λόγο τους. Πιο εμπεριστατωμένα, ο γλωσσικός άξονας εξετάζει ποιες είναι οι γλωσσικές ποικιλίες που οι μυθοπλαστικοί ήρωες μέσω της ομιλίας τους προβάλλουν στα κείμενα μαζικής κουλτούρας και ποια είναι τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά γνωρίσματα που σχετίζονται με τη συγκεκριμένη προβαλλόμενη γλωσσική ποικιλία. Τα ιδιαίτερα αυτά χαρακτηριστικά γνωρίσματα της προβαλλόμενης γλωσσικής ποικιλίας, εντοπίζονται με τη χρήση συγκεκριμένων δεικτών. Θα εντοπιστούν δηλαδή στα προς μελέτη αποσπάσματα διάφορα στοιχεία που δομούν την ποντιακή ταυτότητα των ηρώων/ηρωίδων, όπως είναι οι φωνολογικοί δείκτες, οι μορφολογικοί, οι συντακτικοί και οι λεξιλογικοί δείκτες, με τη βοήθεια των οποίων θα αποκαλυφθεί ο τρόπος με τον οποίο αναπαρίσταται η ποντιακή διάλεκτος από τους μυθοπλαστικούς χαρακτήρες.

Σε προηγούμενη ενότητα, έγινε λόγος πως η γλώσσα με την κοινωνία βρίσκονται σε μία σχέση συνεχούς αλληλεξάρτησης και επίδρασης. Στην κοινωνία συνυπάρχουν άτομα τα οποία ανάλογα με την ηλικία τους, το φύλο τους, την καταγωγή και τη μόρφωσή τους διαχειρίζονται διαφορετικά τον λόγο στις διάφορες κοινωνικές και επικοινωνιακές περιστάσεις που εκτίθενται στην καθημερινότητά τους (Μπασλής, 2017). Στον κοινωνιογλωσσολογικό άξονα επομένως θα αναλυθεί η κοινωνική θέση των μυθοπλαστικών χαρακτήρων, η οποία καθορίζεται με βάση τον τρόπο που κάνουν χρήση της διαλέκτου είτε σε μεμονωμένες επικοινωνιακές περιστάσεις είτε σε όλες τις επικοινωνιακές περιστάσεις στις οποίες χειρίζονται τον ποντιακό γλωσσικό κώδικα (Στάμου, 2012: 25).

Στον σημειωτικό άξονα εντοπίζονται στοιχεία, τα οποία λειτουργούν συμπληρωματικά με τα γλωσσικά στοιχεία και ισχυροποιούν ακόμα περισσότερο την παρουσία της γεωγραφικής γλωσσικής ποικιλίας που προβάλλεται στα κείμενα μαζικής κουλτούρας. Τα σημειωτικά αυτά στοιχεία αφορούν την επιλογή ενδυμασίας με την οποία εμφανίζονται οι μυθοπλαστικοί ήρωες, τη μουσική επένδυση, τον χορό, τα εδέσματα, τις ενασχολήσεις και τα ονόματα που αποδίδονται στους μυθοπλαστικούς χαρακτήρες. Επίσης, η εσωτερική

διακόσμηση χώρων στους οποίους εμφανίζονται οι μυθοπλαστικοί χαρακτήρες αλλά και η αναφορά σε ονόματα περιοχών (τοπωνύμια), αποτελούν στοιχεία τα οποία σε συνδυασμό με την επιλογή της γεωγραφικής γλωσσικής ποικιλίας συμβάλλουν στη δημιουργία ταυτοτήτων. Επομένως, τα σημειωτικά χαρακτηριστικά ενισχύουν τον τρόπο με τον οποίο αναπαρίσταται η γεωγραφική γλωσσική ποικιλία.

Τα κείμενα μαζικής κουλτούρας αποτελούν φορείς διαμόρφωσης ιδεολογιών απέναντι στην πρότυπη γλώσσα. Ο προφορικός λόγος, αποτελεί ένα ισχυρό «όπλο» ως προς την παραγωγή αλλά και αναπαραγωγή άνισων σχέσεων εξουσίας ανάμεσα σε κυρίαρχες και μειονοτικές ομάδες που συμβιώνουν μέσα σε μία κοινωνία, ανάλογα με τον τρόπο που αυτές οι ομάδες επιλέγουν να χειριστούν τον λόγο στις διάφορες κοινωνικές περιστάσεις στις οποίες εκτίθενται καθημερινά. Η ιδεολογική ανάλυση επομένως, θέτει ως στόχο της την ανάδειξη του ιδεολογικού πρίσματος μέσα από το οποίο αναπαρίσταται η διάλεκτος και το αν και κατά πόσο η αναπαράσταση αυτή βασίζεται σε παραδοχές που υποβαθμίζουν την αξία των διαλέκτων και υποτιμούν τους διαλεκτόφωνους ομιλητές. Εν ολίγοις μπορεί να λεχθεί ότι σκοπός της ιδεολογικής ανάλυσης είναι να εξετάσει αν ο τρόπος αναπαράστασης της γεωγραφικής γλωσσικής ποικιλίας στον γλωσσολογικό, στον σημειωτικό και στον κοινωνιογλωσσολογικό άξονα αποτελεί ή όχι παράγοντα εξαιτίας του οποίου παράγονται γλωσσικές ιδεολογίες και οι οποίες αφορούν την πρότυπη (Στάμου, 2012:26).

3.2 Ανάλυση αποσπασμάτων

3.2.1 «Το Κόκκινο Ποτάμι»

«*Το Κόκκινο ποτάμι*» αποτελεί μια δραματική σειρά εποχής στην οποία μέσα από τη ζωή των διάφορων μυθοπλαστικών χαρακτήρων αναπαρίσταται με γλαφυρό και συνάμα οδυνηρό τρόπο τα γεγονότα που αφορούν τον ελληνισμό, τη Γενοκτονία των Ποντίων. Η τραγική αυτή στιγμή έχει αφήσει ανεξίτηλο το σημάδι της στην ιστορική εκπόρευση του ελληνισμού.

Η σειρά προβλήθηκε για πρώτη φορά στους τηλεοπτικούς δέκτες στις 6 Οκτωβρίου του 2019 και φιλοξενήθηκε από τον τηλεοπτικό σταθμό του Open TV. Είναι μια σειρά βασισμένη στο ομώνυμο ιστορικό μυθιστόρημα του Χάρη Τσιρκινίδη, το οποίο φέρει τον

ίδιο τίτλο με την τηλεοπτική σειρά. Το ιστορικό αυτό μυθιστόρημα μεταφέρθηκε στους τηλεοπτικούς δέκτες σε σκηνοθεσία του Μανούσο Μανουσάκη και αποτέλεσε μία από τις ακριβότερες παραγωγές που πραγματοποιήθηκαν ποτέ στην ιστορία της ελληνικής τηλεόρασης. Η μεγάλη αποδοχή της σειράς από το τηλεοπτικό κοινό είχε σαν αποτέλεσμα την ολοκλήρωση της σειράς σε δύο κύκλους με την προβολή 59 επεισοδίων συνολικά αλλά και την προβολή δύο τηλεταινιών.

Η σειρά αναφέρεται στην ιστορία αγάπης μεταξύ της Ιφιγένειας Νικολαΐδη και του Μίλτου Παυλίδη, δύο νέων που ερωτεύτηκαν και παντρεύτηκαν, έχοντας πλήρη άγνοια των γεγονότων που θα λάμβαναν χώρα λίγο μετά τον γάμο τους και θα στιγματίζαν με σκοτεινές στιγμές όχι μόνο τη δική τους ζωή αλλά και των συμπατριωτών τους. Στην ιστορία κάνουν την εμφάνισή τους και άλλα μυθοπλαστικά πρόσωπα τα οποία αν και δεν έχουν πρωταγωνιστικό ρόλο μέσα από τις δικές τους ιστορίες αποτυπώνονται σε μεγάλο βαθμό οι κακουχίες που πέρασε ο πληθυσμός των Ποντίων πριν αλλά και μετά τη βίαιη απομάκρυνσή τους από την ιδιαίτερη πατρίδα τους.

Τα επεισόδια που επιλέχθηκαν από τη σειρά, προκειμένου να μελετηθεί η ποντιακή διάλεκτος αλλά και για να πραγματοποιηθούν κάποιες παρατηρήσεις σχετικά με τον τρόπο που οι διαλεκτόφωνοι χρησιμοποιούν τη συγκεκριμένη γεωγραφική γλωσσική ποικιλία κατασκευάζοντας τις κοινωνικές τους ταυτότητες και γενικότερα την κοινωνική πραγματικότητα που περιβάλλει τη χρήση αυτής της ποικιλίας προέρχονται από τον δεύτερο κύκλο της σειράς. Στον κύκλο αυτόν οι μυθοπλαστικοί χαρακτήρες δε βρίσκονται στον Πόντο, στην ιδιαίτερη πατρίδα τους, αλλά έχουν έρθει πλέον στην Ελλάδα. Οι σκηνές που παρατίθενται και αναλύονται στα επεισόδια, τους δείχνουν να είναι συγκεντρωμένοι σε καταυλισμούς, αποξενωμένοι από τους υπόλοιπους Έλληνες και να έρχονται καθημερινά αντιμέτωποι με διάφορα προβλήματα που προκύπτουν. Επίσης, τους δείχνουν στη συνέχεια να βρίσκονται σε δικά τους σπίτια που τους έχει μοιράσει το ελληνικό κράτος, προκειμένου να βοηθήσει όλους αυτούς τους πρόσφυγες. Όμως και εδώ που οι συνθήκες είναι κάπως καλύτερες, καθώς δεν αντιμετωπίζουν αρρώστιες όπως συνέβαινε στον καταυλισμό, οι μυθοπλαστικοί χαρακτήρες της σειράς έρχονται αντιμέτωποι είτε με καταστάσεις που βίωσαν όσο βρίσκονταν συγκεντρωμένοι στους καταυλισμούς είτε με προβλήματα που δημιουργούνται από τους ντόπιους κατοίκους. Τα επεισόδια που έχουν επιλεγεί είναι τα εξής:

- Το Κόκκινο ποτάμι – Η συνέχεια/ επεισόδιο 4
https://www.youtube.com/watch?v=jIje8n02WzM&list=PLHSZAR3nmkg_E_GA7LAgQy19NXk-q2e_F&index=26
- Το Κόκκινο ποτάμι – Η συνέχεια / επεισόδιο 6
https://www.youtube.com/watch?v=AjN0hCqUXxI&list=PLHSZAR3nmkg_E_GA7LAgQy19NXk-q2e_F&index=23
- Το Κόκκινο ποτάμι – Η συνέχεια / επεισόδιο 10
https://www.youtube.com/watch?v=nC_wkpXDUD4&list=PLHSZAR3nmkg_E_GA7LAgQy19NXk-q2e_F&index=18
- Το Κόκκινο ποτάμι – Η συνέχεια / επεισόδιο 10, κύκλος 2
https://www.youtube.com/watch?v=GCSmu4jGtts&list=PLHSZAR3nmkg_E_GA7LAgQy19NXk-q2e_F&index=7
- Το Κόκκινο ποτάμι – Η συνέχεια / επεισόδιο 13, κύκλος 2
https://www.youtube.com/watch?v=r_NUChVuKSU&list=PLHSZAR3nmkg_E_GA7LAgQy19NXk-q2e_F&index=4
- Το Κόκκινο ποτάμι – Η συνέχεια / επεισόδιο 14, κύκλος 2
https://www.youtube.com/watch?v=xf4rPddsT0c&list=PLHSZAR3nmkg_E_GA7LAgQy19NXk-q2e_F&index=3

Οι σύνδεσμοι των παραπάνω επεισοδίων προέρχονται από την εφαρμογή Youtube και αφορούν τον δεύτερο κύκλο προβολής της σειράς. Το τηλεοπτικό κανάλι του OpenTv αποφάσισε ο δεύτερος κύκλος της σειράς να χωριστεί σε δύο τμήματα, για αυτό τον λόγο έχουν και την παραπάνω τιτλοφόρηση. Πρέπει να σημειωθεί ότι στα προβαλλόμενα επεισόδια η μελέτη του τρόπου αναπαράστασης της ποντιακής διαλέκτου δε θα πραγματοποιηθεί σε ολόκληρο το επεισόδιο, αλλά σε συγκεκριμένα στιγμιότυπα. Επίσης, οι παρατηρήσεις σχετικά με τη δόμηση της κοινωνικής πραγματικότητας της μελετώμενης ποικιλίας δε θα στηριχθούν πάνω στους δύο πρωταγωνιστικούς ρόλους, αλλά σε δευτερεύοντες ρόλους. Ο λόγος της συγκεκριμένης επιλογής είναι επειδή τα δύο πρωταγωνιστικά μυθοπλαστικά πρόσωπα δε χειρίζονται την ποντιακή ποικιλία σε μεγάλο βαθμό. Στον λόγο τους χρησιμοποιούν την πρότυπη αλλά και εκφράσεις από άλλες γλώσσες, όπως είναι τα γαλλικά, γιατί έχουν πραγματοποιήσει σπουδές στο εξωτερικό.

Επιλέχθηκαν επομένως μυθοπλαστικοί χαρακτήρες με δευτερεύοντες ρόλους που ομιλούν περισσότερο την ποντιακή, αν και την αναμειγνύουν με την πρότυπη ελληνική, ανάλογα με την επικοινωνιακή περίσταση. Τέλος, οι επιλεγόμενοι μυθοπλαστικοί χαρακτήρες ανήκουν και στα δύο φύλα και καλύπτουν όλες τις ηλικιακές ομάδες.

Οι μυθοπλαστικού χαρακτήρες - διαλεκτόφωνοι που θα μας απασχολήσουν είναι η Βαρβάρα, η κόρη της η Ανθή, ο αδερφός της Βαρβάρας ο παπά – Γιώργης, η Νίκη, ο Λάζος, η Έλλη (φίλη της Ανθής και του Νίκου) και ο Νίκος (τρέφει συναισθήματα για την Ανθή).

3.2.1.1 Περιληπτική παρουσίαση αποσπασμάτων

Απόσπασμα 1: Επεισόδιο 4 (29:50 – 32:57)

Στον χώρο όπου βρίσκονται συγκεντρωμένοι και απομονωμένοι οι πρόσφυγες επικρατεί μια σχετική αναστάτωση που οφείλεται στην επικείμενη επίσκεψη του Επισκόπου, προκειμένου να ελέγξει τις συνθήκες διαβίωσης των Ποντίων στον καταυλισμό. Ο Χριστοδούλου, υπεύθυνος για τον καταυλισμό και τις συνθήκες διαβίωσης των προσφύγων, μηχανεύεται διάφορους τρόπους προκειμένου να παρουσιάσει μια ψευδή και ταυτόχρονα πιο ωραιοποιημένη κατάσταση στον Επίσκοπο. Αυτό γίνεται αντιληπτό από τον Λάζο Μωυσίδη και μαζί με τον παπά – Γιώργη αποφασίζουν να ενημερώσουν τους συντοπίτες τους πως θα συντάξουν και θα αποστείλουν μια επιστολή στον Επίσκοπο, προκειμένου ο τελευταίος να λάβει γνώση για τις άθλιες συνθήκες διαβίωσής τους αλλά και για τον πραγματικό αριθμό των θανόντων στον καταυλισμό εξαιτίας της μη άμεσης χορήγησης φαρμάκων προς στους ασθενείς. Με αφορμή την αναστάτωση, η Νίκη έχει ένα έντονο ξέσπασμα καθώς της έρχονται στο μυαλό εικόνες από τις τραγικές στιγμές που πέρασε στα χέρια των Τούρκων πριν καταλήξει στην Ελλάδα. Η φίλη της η Βαρβάρα και η Έλλη την βοηθούν να συνέλθει.

Απόσπασμα 2: Επεισόδιο 6 (8:26 – 10:30)

Μετά την αναμενόμενη επίσκεψη του Επισκόπου, ο Λάζος Μωυσίδης προτείνει τη δημιουργία μιας θεατρικής ομάδας στον καταυλισμό προκειμένου όλοι μαζί να ανεβάσουν

μια θεατρική παράσταση. Η διανομή των ρόλων πραγματοποιείται από τη Νίκη, η οποία εκφράζει στον Λάζο τους φόβους σχετικά με το αν θα μπορέσει να ανταπεξέλθει στο συγκεκριμένο έργο καθώς φοβάται να μην την πιάσει κρίση. Ο Λάζος την καθησυχάζει και μαζί ανακοινώνουν στους συμπατριώτες τους τη σκέψη τους. Η Έλλη αλλά και οι υπόλοιποι παρευρισκόμενοι αποδέχονται με μεγάλη χαρά την ιδέα και ξεκινάνε αμέσως τις πρόβες, καθώς έχουν ανάγκη από κάποιες στιγμές ξεγνοιασιάς.

Απόσπασμα 3: Επεισόδιο 10 (19:42 – 21:22)

Ο Λάζος ανακοινώνει την απόφασή του να φύγει και να συνοδεύσει την Ιφιγένεια (έχει πρωταγωνιστικό ρόλο στη σειρά) πίσω στην πατρίδα, προκειμένου να τη βοηθήσει στην αναζήτηση του συζύγου της. Τις πληροφορίες τις συνέλεξε από τη Νίκη που γνώριζε τον σύζυγο της Ιφιγένειας. Η Νίκη εμφανίζεται στεναχωρημένη με την απόφαση αυτή, αλλά η αναχώρηση των δύο πραγματοποιείται μέσα σε ένα κλίμα χαράς, αφού οι συμπατριώτες τους τούς ξεπροβοδίζουν με το παίξιμο μουσικής.

Απόσπασμα 4: Επεισόδιο 10, κύκλος 2 (16:37 – 18:27 & 25:03 – 30:24)

Στο δεύτερο μισό του δεύτερου κύκλου για τους πρόσφυγες επικρατεί μια διαφορετική κατάσταση. Έχει πραγματοποιηθεί η μετεγκατάστασή τους και τους έχουν παραχωρηθεί σπίτια για να μείνουν αλλά και χωράφια για να καλλιεργήσουν. Η Ανθή με τη μητέρα της μένουν σε σπίτι και προσπαθούν να αφήσουν πίσω τους τις κακές στιγμές που έζησαν στον καταυλισμό. Η εμφάνιση όμως του Λουκά, του ξαδέρφου της Ανθής, αναστατώνει την τελευταία, διότι φοβάται πως το ένοχο μυστικό της θα αποκαλυφθεί. Το μυστικό της αποκαλύπτεται τελικά στη μητέρα της και εκείνη της συμπεριφέρεται άσχημα. Μετανιωμένη όμως αναζητά την κόρη της, η οποία μετά την συζήτησή τους έφυγε. Η Έλλη, η Νίκη, ο Νίκος, η μητέρα της και ο παπά – Γιώργης την αναζητούν και τελικά την βρίσκουν σε ένα ξωκλήσι όπου είχε βρει προσωρινό καταφύγιο.

Απόσπασμα 5: Επεισόδιο 13, δεύτερος κύκλος (17:05 – 17:30, 39:33 – 41:22 & 48:05 – 49:28)

Η Ανθή απουσιάζει δύο μέρες και όλοι είναι έντρομοι με την απουσία της. Όταν επιστρέφει, ο πρώτος που την βλέπει είναι ο Νίκος, το αγόρι της και μέλλοντας σύζυγός

της και τη ρωτάει πού ήταν αλλά εκείνη δεν του απαντάει. Η Ανθή κρατάει κρυφό από τον μέλλοντα σύζυγό της τον λόγο επίσκεψής της στην Αθήνα και του ζητάει να πάνε στα χωράφια να εργαστούν, όπως έκαναν και πριν την αναχώρησή της. Στη συνέχεια πηγαίνει στην εκκλησία βράδυ και βρίσκει τον θείο της τον παπά, όπου του εξομολογείται ότι είχε πάει στην Αθήνα για να σκοτώσει τον βασανιστή της και δολοφόνο του καλύτερού της φίλου και δεν μετανιώνει. Του τονίζει πως δεν πήγε να εξομολογηθεί για αυτή την πράξη της αλλά νιώθει να βασανίζεται για αυτό που αναγκάστηκαν να κάνουν οι συμπατριώτες της, να πουν δηλαδή ψέματα προκειμένου να τη σώσουν. Αυτό δεν το αντέχει η ίδια για αυτό έχει πάρει την απόφαση να παραδοθεί στις αρχές. Στην τελευταία σκηνή οι πιο στενοί της άνθρωποι έχουν μαζευτεί για να την αποχαιρετήσουν. Οι περισσότεροι είναι στεναχωρημένοι, ενώ ο Νίκος εκφράζει την αντίθεσή του σε αυτή την απόφασή της λέγοντας πως είναι άδικο και κατηγορεί τον παπά πως αυτός την παρότρυνε να παραδοθεί. Ο παπά – Γιώργης τότε αναφέρει μπροστά σε όλους πως αν αλλάξει γνώμη και δε θελήσει να παραδοθεί θα την στηρίζει και σε αυτό.

Απόσπασμα 6: Επεισόδιο 14, δεύτερος κύκλος (20:32 – 21:07, 22:22 – 22:32, 38:42 – 39:23 & 43:57 – 45:20)

Τα μελετώμενα πρόσωπα βρίσκονται σε ένα χωράφι και συνεχίζουν με τις εργασίες τους. Εξαιτίας κάποιου συμβάντος η Ανθή δεν πήγε τελικά στη χωροφυλακή για να πει για το έγκλημα που διέπραξε. Η μάνα της της λέει πως δεν πρέπει να βασανίζεται και πως αυτό που έκανε είναι αμαρτία αλλά ευλογημένη αμαρτία. Εκεί που μιλάνε βλέπει τον Λάζο που έχει επιστρέψει από ένα ταξίδι και το λέει στη Νίκη που τρέχει σε εκείνον φανερά ευτυχισμένη με την επιστροφή του. Οι προετοιμασίες του γάμου της Ανθής με τον Νίκο συνεχίζονται. Ενώ η μητέρα της Ανθής μαζί με τη φίλη της τη ντύνουν νύφη, η μητέρα φανερά στεναχωρημένη λέει πως όταν έφυγε από την πατρίδα της δεν πρόλαβε να πάρει μαζί της τα εικονίσματα και το νυφικό της. Όση ώρα μιλούν ο παπά- Γιώργης βλέπει τον Νίκο φανερά προβληματισμένο και σκεπτικό και ο τελευταίος του λέει πως ίσως μετά τον γάμο θα ήταν καλύτερο να πάρει την Ανθή και να φύγουν, διότι δεν έχουν μέλλον σε αυτόν τον τόπο. Το απόσπασμα ολοκληρώνεται με την Ανθή, η οποία με τη συνοδεία της ποντιακής λύρας κρατώντας από το χέρι τον θείο της και παπά – Γιώργη και έχοντας από

πίσω τη μητέρα της και την καλύτερή της φίλη πηγαίνει στην εκκλησία για να τελεστεί το μυστήριο του γάμου.¹

3.2.1.2 Γλωσσολογικός άξονας

Το πρώτο που παρατηρώ μελετώντας τα αποσπάσματα που έχω επιλέξει από την τηλεοπτική σειρά είναι πως τα άτομα και των δύο ηλικιακών ομάδων, και τα νεώτερα αλλά και τα μεγαλύτερα, χειρίζονται την ποντιακή διάλεκτο όταν συνομιλούν μεταξύ τους και όχι όταν έρχονται σε επικοινωνία με άλλα άτομα που δεν ανήκουν στον δικό τους κύκλο. Παρατηρείται επομένως μια ενδο-ομαδική επικοινωνία μεταξύ των μυθοπλαστικών χαρακτήρων καθώς οι επικοινωνιακές περιστάσεις μέσα στις οποίες χειρίζονται τη διάλεκτό τους σχετίζονται με γεγονότα που τους αφορούν. Επιλέγοντας να συνδιαλεχθούν στη δικιά τους διαλεκτική ποικιλία διατηρούν το αίσθημα συνεκτικότητας και ενότητας μεταξύ τους. Νιώθουν οικεία να εκφραστούν στη δική τους γεωγραφική ποικιλία, αφού όλοι κουβαλάνε κοινές μνήμες.

Όσον αφορά την ανάλυση σε γλωσσολογικό άξονα αυτό που παρατηρώ είναι πως οι μυθοπλαστικοί χαρακτήρες στη μεταφορά της ποντιακής διαλέκτου στους τηλεοπτικούς δέκτες έχουν ενσωματώσει στον λόγο τους γλωσσικά γνωρίσματα που απαντώνται σε φωνολογικό, μορφολογικό, συντακτικό και λεξιλογικό επίπεδο στη μελετώμενη ιδιόλεκτο. Σε φωνολογικό επίπεδο και συγκεκριμένα πάνω στους φθόγγους παρατηρούνται πάθη φωνηέντων. Στο επεισόδιο δέκα του δεύτερου μισού του δεύτερου κύκλου υπάρχουν πάθη φωνηέντων. Η ακολουθία φωνηέντων –ία που υφίσταται στην κοινή ελληνική στην ποντιακή μετατρέπεται σε έναν φθόγγο και έτσι ο παπάς αντί να πει χωράφια ακούγεται από τον χαρακτήρα η λέξη χωράφα. Ακόμα εντοπίζεται η διατήρηση του τελικού –ν σε αρκετές λέξεις. Για παράδειγμα στο επεισόδιο 4 ακούμε τον Λάζο να λέει τον υστερνόν μήναν. Σε μορφολογικό επίπεδο όλοι οι μυθοπλαστικοί χαρακτήρες κατά τον σχηματισμό των ρημάτων σε παρελθοντικούς χρόνους προσθέτουν μια αύξηση π.χ. επέθανον, έλεβεν, εφτάς με κλπ. Επίσης, τα επίθετα της ποντιακής που έχουν στο αρσενικό κατάληξη σε –ος

---

¹ Από το πέμπτο απόσπασμα του επεισοδίου 14 στον δεύτερο κύκλο στο χρονικό διάστημα 43:57 – 45:20 οι μυθοπλαστικοί χαρακτήρες δε συνδιαλέγονται. Το χρονικό αυτό διάστημα επιλέχθηκε καθώς υπάρχουν σημειωτικά στοιχεία που δομούν την ποντιακή ταυτότητα των χαρακτήρων, όπως είναι η ποντιακή φορεσιά που φοράει η Ανθή αλλά και ο Νίκος κατά την τέλεση του μυστηρίου του γάμου αλλά και το άκουσμα του ποντιακού μουσικού οργάνου της λύρας.

σχηματίζονται στο θηλυκό με κατάληξη –ος και σπανιότερα σε –έσσα π.χ. *αδικέσσα αντί για άδικη* στο επεισόδιο 10 του δεύτερου μισού από τον δεύτερο κύκλο, όπου η μητέρα της Ανθής αναζητώντας την λέει πως την αδίκησε. Σε αρκετά σημεία παρατηρείται η θέση του εγκλητικού μετά το ρήμα, όπως στο επεισόδιο 10 *ντο εφτάς με*, όπου τον λόγο τον έχει η μαμά της Ανθής. Στην ποντιακή διάλεκτο η άρνηση δε δηλώνεται με τη χρήση του αρνητικού μορίου *δεν* αλλά με το *κι*. Αυτό εντοπίζεται στον λόγο του Λάζου στο έκτο επεισόδιο όπου λέει στη Νίκη: «*Δασκάλσα κι είσαι;*» αντί να της πει: «*Δασκάλα δεν είσαι;*». Σε γλωσσολογικό επίπεδο εντοπίζονται αρκετές λέξεις της ποντιακής διαλέκτου που δεν υπάρχουν στην κοινή όπως το ερωτηματικό *ντο*, το επίρρημα *αδά* και η δεικτική αντωνυμία *ατό*. Από όλους τους μυθοπλαστικούς χαρακτήρες στα επιλεγόμενα αποσπάσματα των επεισοδίων γίνεται αρκετές φορές η χρήση του τοπικού επιρρήματος *αδά* και του ερωτηματικού *ντο*.

3.2.1.3 Κοινωνιογλωσσολογικός άξονας

Ο Λάζος Μωυσίδης παρουσιάζεται ως ένας άνδρας γύρω στα 35 με 40 που πίσω στην πατρίδα του είχε την ιδιότητα του δημοσιογράφου. Την ιδιότητα αυτή εξακολουθεί να την έχει και στον χώρο όπου είναι συγκεντρωμένοι αρκετοί Πόντιοι πρόσφυγες, καθώς είναι υπεύθυνος για τη σύνταξη της εφημερίδας του καταυλισμού ενημερώνοντας τους συντοπίτες του σχετικά με τις καταστάσεις που προκύπτουν εκεί αλλά και με γεγονότα που τους αφορούν. Έχοντας σπουδάσει δημοσιογραφία ο συγκεκριμένος μυθοπλαστικός χαρακτήρας πίσω στην πατρίδα του άνηκε στην ανώτερη κοινωνική τάξη και είχε κάποιο κύρος λόγω του επαγγέλματός του. Απέναντι στις αδικίες που συμβαίνουν στους συμπατριώτες του, μετά τον ερχομό τους στην Ελλάδα και τη διαμονή τους σε σκηνές, δε μένει αμέτοχος αλλά αναλαμβάνει δράση. Δεν ανέχεται τις αδικίες που συμβαίνουν στον ίδιο αλλά και στους υπόλοιπους. Θέλει να αποκαλύψει με πάση θυσία τι τους συμβαίνει αλλά και να υποκινήσει τους υπόλοιπους να ενεργοποιηθούν και να αντιδράσουν, γιατί γνωρίζει και βλέπει πως όσα τους υποσχέθηκαν πως θα γίνουν για αυτούς δε θα πραγματοποιηθούν. Όταν απειλείται πως αν συνεχίσει με αυτή του την στάση θα τον αποστείλουν πίσω στην πατρίδα του, όπου η κατάσταση θα είναι ακόμα χειρότερη για εκείνον εκεί από ότι εδώ, δεν τρομάζει. Υπερασπίζεται τα δικαιώματα των συμπατριωτών του γιατί τους νοιάζεται. Αν και ταλαιπωρημένος ψυχικά, καθώς κουβαλάει τις δικές του

αναμνήσεις από την εξόντωση της δικής του οικογένειας από τους Τούρκους, δεν αφήνει τον πόνο του να τον κυριεύσει. Θέλει να προσφέρει στιγμές χαράς στον καταυλισμό για αυτό σκέφτεται τη δημιουργία μιας θεατρικής ομάδας που θα ασχοληθεί με το ανέβασμα μιας θεατρικής παράστασης, μιας δράσης που όπως σκέφτεται θα προσφέρει λίγες στιγμές ξεγνοιασιάς στους πρόσφυγες.

Η Νίκη πίσω στην πατρίδα της είχε την ιδιότητα της δασκάλας. Στον καταυλισμό παρουσιάζεται μόνη της, διότι η οικογένειά της σφαγιασθηκε μπροστά στα μάτια της από τους Τούρκους και η ίδια βασανίστηκε. Κατά τη διάρκεια παραμονής της στον καταυλισμό φαίνεται αρκετά ταλαιπωρημένη και έρχεται αντιμέτωπη με κάποιες κρίσεις, όταν στο μυαλό της ξυπνάνε αναμνήσεις από τα τραγικά γεγονότα που βίωσε. Μετά τη μετεγκατάσταση η συμπεριφορά της αλλάζει. Δεν έχει ξεχάσει τελείως το θλιβερό παρελθόν της, όμως παρουσιάζεται πιο δυναμική (εργάζεται στα χωράφια μαζί με τους υπόλοιπους) και συμπαράστέκεται στις φίλες της στα διάφορα προβλήματα που τους συμβαίνουν, όπως τις στάθηκαν και εκείνες.

Ο παπά-Γιώργης παρουσιάζεται ως ένας καλός άνθρωπος που νοιάζεται για τους συμπολίτες του και υπερασπίζεται και εκείνος τα δικαιώματά τους. Ως εκπρόσωπος του Θεού στη γη πηγαίνουν όλοι σε αυτόν όταν θέλουν να απαλύνουν τις τύψεις τους από κάτι κακό που διέπραξαν και εκείνος με τις συμβουλές του τους νουθετεί ή τους παρηγορεί. Αν και εκπρόσωπος του Θεού, ο ίδιος δεν είναι αναμάρτητος καθώς επέβαλε ο ίδιος την τιμωρία στους ανθρώπους που σκότωσαν τη γυναίκα του και τα παιδιά του.

Η Βαρβάρα παρουσιάζεται ως μια γυναίκα που μόνο στήριγμά της έχει την κόρη της, την οποία μεγάλωσε με αρχές. Πίσω στην πατρίδα της ασχολούνταν με τις δουλειές του σπιτιού και το μεγάλωμα της κόρης της. Βοηθούσε τον σύζυγό της στα χωράφια και μαζί με εκείνον κάνοντας αυτή τη δουλειά προσπαθούσε να συντηρήσει την οικογένειά της. Αυτή η στοργική φιγούρα όμως και πρότυπο καλής νοικοκυράς θα συμπεριφερθεί άσχημα στην κόρη της όταν μαθευτεί τι έκανε στην Αθήνα για να βοηθήσει τον άρρωστο πατέρα της. Η αρχική σκληρή της στάση όμως θα αλλάξει αμέσως, γιατί η αγάπη για την κόρη της είναι αρκετά δυνατή, για αυτό μετά τη μετεγκατάστασή τους θα δουλέψει σκληρά για να της εξασφαλίσει ένα καλύτερο μέλλον.

Η Ανθή παρουσιάζεται ως μια αγνή κοπέλα, μεγαλωμένη με ηθικές αρχές και αξίες από την οικογένεια της. Πίσω στην ιδιαίτερη πατρίδα της βοηθούσε τους γονείς της στα

χωράφια και τώρα για να βοηθήσει τον άρρωστο πατέρα της θα εργαστεί ως τραγουδίστρια σε ένα καμπαρέ και εκεί η ζωή της θα αλλάξει, καθώς ο ιδιοκτήτης θα την εκδίδει. Για να σωθεί όμως ο πατέρας της θα υπομείνει αυτή την κατάσταση κουβαλώντας τη ντροπή αυτή για πάντα μαζί της. Στο δεύτερο μισό όμως του δεύτερου κύκλου εμφανίζεται πιο δυναμική, αφού θα δολοφονήσει τον ιδιοκτήτη του καμπαρέ και δε θα δείξει καμία μεταμέλεια για αυτή της την πράξη. Έχοντας μεγαλώσει όμως με αρχές, στις προτροπές του θείου της να παραδοθεί στις αρχές θα το κάνει.

Ο Νίκος παρουσιάζεται ως ένα αρκετά καλό παιδί, που παρά την ατίμωση της Ανθής εκείνος δεν απομακρύνεται από αυτή αλλά μένει στο πλευρό της, γιατί η αγάπη του για αυτή είναι αγνή και δυνατή.

Η Έλλη παρουσιάζεται ως ένα κορίτσι μόνο στον καταυλισμό, χωρίς οικογένεια αφού οι γονείς της σκοτώθηκαν από τους Τούρκους. Αν και επηρεασμένη από τις τραγικές καταστάσεις που έχει βιώσει στον καταυλισμό συμπαραστέκεται σε όλους και προσπαθεί να τους βοηθήσει. Όταν το αγόρι της σκοτώνεται από τον ιδιοκτήτη του καμπαρέ όπου εργαζόταν η Ανθή, εκείνη δε θα επιρρίψει ευθύνες στη φίλη της, γιατί την αγαπά αλλά και επειδή γνωρίζει πως αυτό που έκανε ο Φώτης (να σώσει την Ανθή από το καμπαρέ), το αγόρι της, ήταν το σωστό.

Από κοινωνιογλωσσολογική άποψη οι επιλεγόμενοι χαρακτήρες, που ανήκουν και στα δύο φύλα αλλά και σε όλες τις ηλικιακές ομάδες, χρησιμοποιούν στον λόγο τους την πρότυπη γλώσσα αλλά και την ποντιακή διάλεκτο. Αυτό συμβαίνει γιατί οι μυθοπλαστικοί χαρακτήρες χρησιμοποιούν την ποντιακή διάλεκτο, η οποία αποτελούσε τον κύριο γλωσσικό πόρο έκφρασης των Ποντίων. Η εμπλοκή της πρότυπης και της μη πρότυπης γλωσσικής ποικιλίας στα συγκεκριμένα αποσπάσματα βλέπουμε πως δεν εξαρτάται μόνο από το κοινωνικό και οικονομικό τους υπόβαθρο, αλλά και από τα χαρακτηριστικά της εκάστοτε επικοινωνιακής περίπτωσης που εμπλέκονται γλωσσικά (Στάμου & Ντίνας, 2011, σ. 289 - 305). Για παράδειγμα όταν οι μυθοπλαστικοί χαρακτήρες βρίσκονται στον καταυλισμό και συζητούν τα διάφορα προβλήματα που αντιμετωπίζουν κάνουν χρήση της ποντιακής, καθώς μέσω αυτής αισθάνονται πως ενωμένοι μπορούν να αντιμετωπίσουν το οτιδήποτε μιας και η ποντιακή αποτελεί για αυτούς τους ξεριζωμένους το μόνο στοιχείο που δηλώνει την κοινή καταγωγή τους. Από την άλλη όταν οι χαρακτήρες αυτοί συνομιλούν με άλλα άτομα που δεν προέρχονται από τον Πόντο και δεν έχουν περάσει τα

ίδια δεινά με εκείνους, κάνουν χρήση της ελληνικής, καθώς προσπαθούν να δείξουν πως κι αυτοί αποτελούν κομμάτι της Ελλάδας και δε διαφέρουν σε τίποτα από τους Έλληνες. Βέβαια και μέσα στον καταυλισμό αλλά και κατά την μετεγκατάστασή τους παρατηρείται από τους μυθοπλαστικούς χαρακτήρες, όταν συνομιλούν μεταξύ τους να γίνεται χρήση της ελληνικής γλώσσας ταυτόχρονα με την ποντιακή. Έτσι, αυτό που θα πρέπει να τονιστεί είναι πως μεταξύ τους παρατηρείται ενδο – ομαδική χρήση της γλωσσικής ποντιακής ποικιλίας, αφού όταν συνομιλούν χειρίζονται την ποντιακή διάλεκτο, τον μόνο συνδεδετικό κρίκο που τους έχει απομείνει για να θυμούνται την καταγωγή τους.

Επίσης, οι συντελεστές επιλέγουν συνειδητά η χρήση της ποντιακής διαλέκτου να γίνεται από άτομα όπου στην ιδιαίτερη πατρίδα τους δεν έχουν κάποιο κύρος και ασχολούνταν κυρίως με χειρωνακτικές εργασίες, συγκριτικά με τους πρωταγωνιστές που πέρα από την ελληνική και την ποντιακή, χειρίζονται και τη γαλλική γλώσσα (πραγματοποίησαν σπουδές στο εξωτερικό), όπως φαίνεται στον πρώτο κύκλο.

Τέλος, μέσα από την ανάλυση των μυθοπλαστικών χαρακτήρων αυτό που παρατηρώ είναι πως δομείται μια κοινωνική ταυτότητα για τους Πόντιους, η οποία γενικότερα ανταποκρίνεται στην εικόνα που έχουμε για τον συγκεκριμένο πληθυσμό. Ήταν ένας λαός ο οποίος υπέφερε όχι μόνο στα χέρια των Τούρκων, αλλά ταλαιπωρήθηκε και από τους Έλληνες, που τους αντιμετώπισαν με καχυποψία και δεν τους πρόσφεραν άμεσα βοήθεια. Από την άλλη όμως, παρά τα προβλήματα που αντιμετώπισαν δεν το έβαλαν κάτω αλλά συνέχισαν να προσπαθούν προκειμένου να εξασφαλίσουν ένα καλύτερο μέλλον για εκείνους όταν ήρθαν στην Ελλάδα. Δηλαδή αναδεικνύεται πως η χρήση της διαλέκτου συνδέεται με την κοινωνική ταυτότητα του ξεριζωμένου και ταλαιπωρημένου Πόντιου, ο οποίος πέρασε κακουχίες και για να επιβιώσει στην Ελλάδα αναγκάζεται να έρθει αντιμέτωπος με καταστάσεις που είναι πάνω από τις ηθικές του αξίες. Η χρήση της διαλέκτου είναι δηλωτική της κακουχίας και των δεινών που πέρασε ο συγκεκριμένος πληθυσμός ερχόμενος στην Ελλάδα αλλά και δηλωτική ενός ένδοξου παρελθόντος, από το οποίο οι Πόντιοι αποκόπηκαν βίαια, όταν εξαναγκάστηκαν να φύγουν από την πατρίδα τους.

3.2.1.4 Σημειωτικός άξονας

Η ποντιακή ταυτότητα των μυθοπλαστικών ηρώων στη σειρά δομείται όχι μόνο μέσα από τα διάφορα γλωσσικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα της συγκεκριμένης διαλέκτου αλλά και από μη γλωσσικά.

Πρώτη ένδειξη μη γλωσσικού στοιχείου που μαρτυρά την ποντιακή ταυτότητά τους είναι το τραγούδι που ακούγεται πριν την έναρξη του κάθε επεισοδίου. Ο τηλεθεατής στο άκουσμα του τραγουδιού μπορεί να διακρίνει τον ήχο από το νταούλι, ο οποίος δίνει και διατηρεί τον ρυθμό του μουσικού κομματιού. Επίσης, ακόμα μία ένδειξη που δομεί την ποντιακή ταυτότητα των ηρώων και είναι εμφανής ήδη από το τραγούδι είναι πως όση ώρα αυτό ακούγεται παίζονται στο φόντο σκηνές που αποτυπώνουν τη βαναυσότητα που δέχθηκαν οι Πόντιοι κατά τον ξεριζωμό τους. Οι σκηνές αυτές δείχνουν τους Τούρκους να χτυπάνε και να απειλούν με τα όπλα τους τους Πόντιους και η πιο τραγική σκηνή είναι αυτή που δείχνει ένα πλήθος γυναικών και ανδρών σκοτωμένων και δίπλα τους να έχει σχηματιστεί μια λίμνη αίματος.

Το νταούλι είναι ένα παραδοσιακό μουσικό όργανο των Ποντίων. Στα επεισόδια 10 του πρώτου μισού από τον δεύτερο κύκλο και στο επεισόδιο 14 από το δεύτερο μισό του δεύτερου κύκλου, κάνει και ένα άλλο παραδοσιακό ποντιακό μουσικό όργανο την εμφάνισή του και αυτό είναι η λύρα. Τα δύο παραπάνω μουσικά όργανα είναι συνδεδεμένα με τα ποντιακά άσματα που ακούγονταν σε στιγμές χαράς, όπως συμβαίνει και στα δύο επεισόδια καθώς στο πρώτο οι διαλεκτόφωνοι εύχονται καλό ταξίδι στον Λάζο παίζοντας μουσική, ενώ στο άλλο η Ανθή συνοδεύεται στην εκκλησία υπό το παίξιμο της λύρας. Μάλιστα στο επεισόδιο 10 πέρα από το άκουσμα της λύρας, οι παρευρισκόμενοι αποχαιρετούν τον Λάζο και με έναν ποντιακό χορό. Οι μυθοπλαστικοί ήρωες έχουν αποτυπώσει σε μεγάλο βαθμό στον χορό τους τη χαρακτηριστική κίνηση των ποντιακών χορών που είναι η τρεμάμενη κίνηση των ώμων. Οι Πόντιοι όταν χόρευαν είχαν κάποιες χαρακτηριστικές κινήσεις στον χορό τους. Αυτές οι κινήσεις ήταν το τρέμουλο στα χέρια των χορευτών, το δυνατό χτύπημα των ποδιών στο έδαφος και οι δυνατές κραυγές που έβγαζαν όταν χόρευαν και παρασύρονταν από το πάθος τους για τον χορό. Όλα αυτά παραπέμπουν σε πολεμικές προετοιμασίες που έκαναν πριν δώσουν κάποια μάχη. Οι μυθοπλαστικοί χαρακτήρες της σειράς που μελετάμε έχουν αποδώσει με μεγάλη ακρίβεια τη συγκεκριμένη κίνηση στα χέρια που έκαναν οι Πόντιοι στους χορούς

τους. Έχοντας σχηματίσει έναν κύκλο όλοι οι μυθοπλαστικοί ήρωες χορεύουν για να αποχαιρετίσουν τον Λάζο. Στην μέση του κύκλου είναι ο λυράρης και τα πρόσωπα, άνδρες και γυναίκες όλων των ηλικιών, χορεύουν κουνώντας ελαφρώς τα άκρα τους, δηλώνοντας έτσι πως το σώμα τους και οι κινήσεις τους είναι απόλυτα εναρμονισμένες και σε συγχρονισμό με το παίξιμο της λύρας. Από τους παρευρισκόμενους μόνο ο πρώτος που σέρνει τον χορό και ο τελευταίος που κλείνει τον κύκλο (αναφέρομαι στη σκηνή του επεισοδίου 10 από τη χρονική στιγμή 19:42 έως 21:22), έχουν ψηλά σηκωμένο το ένα τους το χέρι να κρέμεται και είναι σαν να δίνουν τον ρυθμό και στους υπόλοιπους.

Άνδρες και γυναίκες επίσης που παρουσιάζονται στα αποσπάσματα των επιλεγόμενων επεισοδίων φοράνε παραδοσιακές ποντιακές ενδυμασίες. Οι άνδρες φοράνε την μαύρη ποντιακή φορεσιά ενώ οι γυναίκες αν και δεν εμφανίζονται με κάποιο παραδοσιακό ένδυμα, έχουν πιασμένα τα μαλλιά τους πίσω και καλύπτουν το κεφάλι τους με ένα μαντήλι. Η γυναικεία ποντιακή φορεσιά εμφανίζεται στον γάμο της Ανθής, όπου η κοπέλα φοράει την κόκκινη ενδυμασία που αποτελείται από ένα μαντήλι (ταραπουλούζ) τυλιγμένο σαν ζωνάρι γύρω από τη μέση της και το μαντήλι στο κεφάλι της που είναι στερεωμένο με τάμπλα και κρέμονται φλουριά από εκεί.

Ένα άλλο σημειωτικό στοιχείο που δομεί την ποντιακή ταυτότητα των μυθοπλαστικών ηρώων είναι η παρουσία της ποντιακής ονοματολογίας. Η ποντιακή καταγωγή των ηρώων γίνεται αντιληπτή από τους τηλεθεατές μέσω της κατάληξης *-ίδης* που συνοδεύει τα επώνυμα των ηρώων (Λάζος Μουσίδης).

Τέλος, το θρησκευτικό στοιχείο είναι στενά συνδεδεμένο με τον ποντιόφωνο πληθυσμό. Η θρησκεία σε συνδυασμό με τη γλώσσα αποτέλεσαν τα δύο στοιχεία που εξασφάλισαν τη συνεκτικότητα του ποντιακού ελληνισμού κατά την περίοδο κατάκτησης από τους Τούρκους. Για αυτό η Ανθή καταφεύγει σε ένα ξωκλήσι μετά την αποκάλυψη του ένοχου μυστικού της, αποκαλύπτοντας έτσι τη σύνδεση των Ελλήνων του Πόντου με τον χριστιανισμό και καταδεικνύοντας τη βαθιά πίστη προς τα θεία που έθρεφε ο ποντιακός πληθυσμός.

3.2.1.5 Ιδεολογικός άξονας

Μέσα από τη μελέτη των αποσπασμάτων παρατηρώ πως υπάρχει κάποια μεροληπτική στάση απέναντι στην αναπαράσταση της ποντιακής γλωσσικής ποικιλίας, καθώς θα προσδοκούσαμε να γίνεται περισσότερο χρήση αυτής μέσα στον καταυλισμό αλλά και κατά τη διάρκεια της μετεγκατάστασης από τους μυθοπλαστικούς χαρακτήρες και όχι τόσο της ελληνικής, αλλά και απέναντι στους χαρακτήρες που την αξιοποιούν. Αναφορικά με τους μυθοπλαστικούς χαρακτήρες, οι συντελεστές της σειράς φαίνεται πως με έμμεσο τρόπο αναπαράγουν στερεοτυπικές αντιλήψεις σχετικά με τα άτομα που χειρίζονται τις διαλεκτικές ποικιλίες. Πιο συγκεκριμένα, παρόλο που παρατηρείται πως μεταξύ των μυθοπλαστικών χαρακτήρων, τόσο εντός του καταυλισμού όσο και κατά τη μετεγκατάστασή τους, δεν υπάρχουν κοινωνικές ανισότητες καθώς παρουσιάζονται ως άτομα που συνεχίζουν να ασχολούνται με χειρωνακτικές εργασίες όπως έκαναν και στην πατρίδα τους (εξαιρείται ο δημοσιογράφος), όπως αφήνεται να εννοηθεί από τους συντελεστές, συγκριτικά με τους πρωταγωνιστές του πρώτου κύκλου που ανήκαν στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα, οι οποίοι δεν παρουσιάζονται στον καταυλισμό, εδώ αφήνεται να δημιουργηθεί μια άτυπη σχέση από την πλευρά των συντελεστών αναφορικά με τα άτομα που κάνουν χρήση των διαλέκτων. Στο συγκεκριμένο απόσπασμα βλέπουμε να εμπλέκονται τα στερεότυπα του σήμερα με το τι γινόταν τότε. Η ποντιακή ειδικότερα πριν τον ξεριζωμό ήταν το βασικό μέσο επικοινωνίας των Ποντίων όλων των στρωμάτων, όμως εδώ εννοείται μια διάκριση, η οποία εντείνεται από το γεγονός ότι πλέον έχουμε μεταφερθεί στο τότε ελληνικό πλαίσιο. Η τότε κοινωνία, όπως και η σημερινή, είχε καθιερώσει και αναγνωρίσει τα ελληνικά ως την πρότυπη μορφή γλώσσας που θα οδηγήσει το άτομο στην οικονομική, κοινωνική, επαγγελματική και προσωπική του ανέλιξη. Οι υπόλοιπες διαλεκτικές ποικιλίες αναγνωρίζονται ως «κατώτερες» μορφές της κοινής ελληνικής, με αποτέλεσμα τα διαλεκτόφωνα άτομα να στιγματίζονταν και να δημιουργούνται εναντίον τους στερεοτυπικές αντιλήψεις, σύμφωνα με τις οποίες εξαιτίας της «κατωτερότητας» που παρουσιάζουν οι γεωγραφικές γλωσσικές ποικιλίες, να αναγνωρίζονται και τα ίδια ως άτομα χαμηλού κύρους. Αυτό, επίσης που είναι σημαντικό να επισημανθεί εδώ είναι ότι όλοι οι μελετώμενοι ήρωες, λόγω του ξεριζωμού τους, θα λέγαμε ότι έχουν πλέον χάσει την κοινωνική ταυτότητα που είχαν στην ιδιαίτερη πατρίδα τους, οπότε και πάλι φαίνεται ότι αναπαράγονται από τους δημιουργούς στερεότυπα του σήμερα σε σχέση με τους διαλεκτόφωνους.

Βέβαια, οι μελετώμενοι μυθοπλαστικοί χαρακτήρες δεν αρκούνται μόνο στη χρήση του ιδιοματικού λόγου, αλλά οι συντελεστές τους παρουσιάζουν να κάνουν και χρήση της κοινής νέας ελληνικής. Ο λόγος για αυτό είναι πως οι συντελεστές ήθελαν να δείξουν πως οι πρόσφυγες στην προσπάθειά τους να διατηρήσουν τις ρίζες τους και την κοινή καταγωγή τους κάνουν χρήση της διαλέκτου τους αλλά ταυτόχρονα καταφεύγουν και στην ελληνική. Θέλουν να δείξουν πως ο ποντιακός πληθυσμός αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα του ελληνισμού και δεν πρέπει να αντιμετωπίζονται ως ξένοι από τους Έλληνες. Τη γλωσσική ετερογένεια που έχει ένα έθνος, η τηλεόραση έχει την τάση να τη χειρίζεται με τέτοιο τρόπο που να μην αμφισβητείται η ομοιογένεια αλλά να επιβεβαιώνεται και ακόλουθο αυτής της επιβεβαίωσης είναι η κατασκευή της πεποίθησης πως η γλώσσα που χρησιμοποιείται στις τηλεοπτικές σειρές συμβάλλει στη συγκρότηση της εθνικής ταυτότητας. Βέβαια, η επιλογή των σεναριογράφων και των παραγωγών της σειράς να κάνουν ένα σήριαλ το οποίο μιλάει για τους Πόντιους και εξιστορεί διάφορα γεγονότα που τους αφορούν κατά κόρον στην ελληνική και όχι στην ποντιακή, ενισχύεται και από το γεγονός πως την κοινή ελληνική γνωρίζει το τηλεοπτικό κοινό (Στάμου & Ντίνας, 2011).

Αυτό που πρέπει να σημειωθεί είναι πως κατά τη χρήση της ποντιακής στα αποσπάσματα δεν υπήρξε κάποια στιγμή ασυνεννοησίας και παρεξηγήσεων μεταξύ των μυθοπλαστικών χαρακτήρων και πως παρά τις στερεοτυπικές αντιλήψεις που δημιουργήθηκαν σχετικά με τα άτομα που κάνουν χρήση της ποντιακής, εκδηλώνεται γενικότερα μια θετική στάση ως προς αυτήν. Ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζεται η ποντιακή διάλεκτος από τους μυθοπλαστικούς ήρωες εξιστορεί τη δραματική ιστορία των Ελλήνων του Πόντου.

3.2.2 «Τη Πόντου οι αντάρτες»

Ο τίτλος αναφέρεται σε μία ταινία μικρού μήκους, που γυρίστηκε από έναν Σύλλογο Ποντίων με έδρα τον Δήμο της Αγίας Βαρβάρας και ονομάζεται «Ο Φάρος». Είναι ένας σύλλογος με αρκετά χρόνια παράδοσης (έτος ίδρυσης 1979) και στόχος του είναι η διατήρηση και η μετάδοση της ποντιακής γλώσσας, των χορών, των ηθών και των εθίμων που έφεραν μαζί τους οι πρόσφυγες από τη χαμένη ιδιαίτερη πατρίδα τους.

Η ταινία δεν έχει προβληθεί στους κινηματογράφους αλλά ο Σύλλογος την έχει ανεβάσει στο προσωπικό κανάλι που έχει στο Youtube (https://www.youtube.com/watch?v=QSZc_PXC310), το οποίο έχει 1.540 εγγεγραμμένους χρήστες και ο αριθμός των θεατών που την έχουν παρακολουθήσει ανέρχεται στους 124.610.

Η πρεμιέρα της ταινίας πραγματοποιήθηκε στις 14 Μαΐου του 2021, πέντε μέρες νωρίτερα πριν την ημερομηνία που έχει καθιερωθεί ως ημέρα μνήμης της Γενοκτονίας των Ποντίων από τους Τούρκους, δηλαδή πριν τις 19 Μαΐου. Σκοπός της προβολής ήταν όχι μόνο η απόδοση φόρου τιμής σε όλο τον Ελληνισμό της Ανατολής, αλλά και η ενημέρωση των θεατών σχετικά με τον τρόπο που οι Πόντιοι εκδιώχθηκαν από την πατρίδα τους και του τι υπέστησαν όσοι έμειναν πίσω.

Στις πληροφορίες που δίνονται στο κουτί περιγραφής κάτω από την ταινία, βλέπουμε πως για την πραγματοποίησή της συμμετείχαν 30 άτομα, υπό την καθοδήγηση της προέδρου του Συλλόγου κ. Σοφίας Σαββίδου. Επίσης, πληροφορούμαστε πως τα λόγια των ηρώων επιμελήθηκε ο κος Κυριάκος Σαχανίδης, ένα εξέχον πρόσωπο με αρκετά έργα στο δυναμικό του. Ο συγκεκριμένος είναι συγγραφέας του βιβλίου «Ποντιακή Διάλεκτος» και έχει συντάξει αρκετά έργα γραμμένα στην ποντιακή αλλά έχει ασχοληθεί και με την κειμενική επιμέλεια άλλων δύο ταινιών μικρού μήκους, όπου και εκεί όπως και στη μελετώμενη ταινία οι πρωταγωνιστές χειρίζονται την ποντιακή γεωγραφική γλωσσική ποικιλία. Τη μουσική επιμέλεια έχει αναλάβει ο Δημήτριος Κοσμίδης και συμμετάσχει και ο Πανοσιολογιότατος Αρχιμανδρίτης Γεράσιμος Γκουντρομπής. Η διάρκεια της ταινίας είναι είκοσι λεπτά περίπου. Κατά τη διάρκεια ομιλίας των χαρακτήρων υπάρχουν υπότιτλοι στα αγγλικά, ενώ η αφηγήτρια κάνει χρήση της πρότυπης γλώσσας.

3.2.2.1 Παρουσίαση θέματος ταινίας

Η ταινία ξεκινά με την εμφάνιση ενός πλήθους ανδρών και γυναικών να περιπλανάται σε κάποιο βουνό. Το πλήθος αποτελείται από άτομα όλων των ηλικιακών ομάδων και των δύο φύλων και είναι φορτωμένα με ελάχιστα προσωπικά αντικείμενα, ενώ κάποιοι από αυτούς κρατάνε εικόνες όπου απεικονίζεται η Παναγία ή ο Χριστός.

Πριν την έναρξη της ομιλίας των χαρακτήρων τον λόγο έχει πρώτη η αφηγήτρια, η οποία ντυμένη με μαύρα ρούχα μάς ενημερώνει στα νέα ελληνικά για τον ορισμό του γενοκτόνου. Η αφηγήτρια παρεμβάλλεται και σε άλλα σημεία της ταινίας για να μας μεταφέρει τα συναισθήματα και τις βαθύτερες σκέψεις των ανθρώπων εκείνης της περιόδου.

Μετά από αυτή τη σκηνή την εμφάνισή του κάνει ένας άνδρας μεγάλης ηλικίας που συνομιλεί με έναν άνδρα μικρότερης ηλικίας ανταλλάσσοντας πληροφορίες σχετικά με την τοποθεσία των υπόλοιπων καπεταναίων πάνω στα βουνά. Επίσης, μιλάνε για το σύνθημα που θα χρησιμοποιήσουν και το οποίο γνωρίζουν μόνο οι καπεταναίοι όταν έρθουν αντιμέτωποι με τους Τούρκους και χρειαστούν βοήθεια. Τέλος, αναφέρονται στις ενέργειες της εκκλησίας προκειμένου να βοηθήσει τους Πόντιους στο όλο τους εγχείρημα, να πολεμήσουν για να μην υποστούν άλλες βιαιότητες από τους Τούρκους.

Στη συνέχεια ο ίδιος άνδρας συνομιλεί με τρία νεαρά κορίτσια – γυναίκες που έχουν σωθεί και έχουν βρει καταφύγιο σε αυτή τη μικρή ομάδα. Οι νεότερες γυναίκες του λένε για τις βιαιότητες που υπέστησαν από τους Τούρκους (κάποιες έχασαν την οικογένειά τους ενώ άλλες βιάστηκαν) και με στόμφο του τονίζουν πως είναι έτοιμες να πολεμήσουν στο πλευρό των ανδρών, ώστε να μην πέσουν ξανά στα χέρια τους και βασανιστούν ακόμα χειρότερα. Δίπλα υπάρχει και μια μικρότερη ομάδα γυναικών μεγαλύτερης ηλικίας που και εκείνες με τη σειρά τους του αναφέρουν ότι θα βοηθήσουν στο όλο εγχείρημα μαγειρεύοντας στους άνδρες φαγητά με ό,τι θα πιάνουν οι ίδιες πάνω στο βουνό, διότι γνωρίζουν πως θα χρειαστούν δυνάμεις για τον πόλεμο.

Έπειτα, ο άνδρας οδεύει προς τους συγκεντρωμένους νεότερους άνδρες και με λόγια που δείχνουν θάρρος και τόλμη τους παρακινεί να δράσουν ώστε να μην μείνουν αμέτοχοι απέναντι σε όλη την κατάσταση παραμένοντας κρυμμένοι πάνω στα βουνά προκειμένου να σωθούν. Μπροστά στο κάλεσμα αυτό όλοι οι νεότεροι άνδρες αναφέρουν πως είναι

έτοιμοι να πολεμήσουν. Τότε εμφανίζεται ένας παπάς που ορκίζει το πλήθος και όλοι οι άνδρες με σθένος φωνάζουν πως θα πολεμήσουν για την ελευθερία της πατρίδας τους. Μετά την ολοκλήρωση του όρκου, οι άνδρες παίρνουν θέσεις για να χορέψουν τον χορό Σέρρα και η ταινία ολοκληρώνεται με τον ερχομό της είδησης από έναν μαντατοφόρο πως οι εχθροί είναι κοντά στο καταφύγιό τους. Το σύνθημα δίνεται, το πλήθος διαλύεται και οι άνδρες ζωσμένοι με τα όπλα τους πάνε να αντιμετωπίσουν χωρίς κανέναν φόβο και ενωμένοι τους Τούρκους που τους πλησιάζουν.

Τα αποσπάσματα που θα μελετηθούν από την ταινία μικρού μήκους και θα αναλυθούν στους τέσσερις άξονες είναι το χρονικό διάστημα 3:29 – 5:47 (στο απόσπασμα αυτό ο μεγαλύτερος σε ηλικία άνδρας ακούει με συγκαταβατικό τρόπο τα λόγια των νεότερων γυναικών), το χρονικό διάστημα 9:00 – 14:32 (στο απόσπασμα αυτό ο ηλικιωμένος άνδρας, ο οποίος πιθανόν να έχει τον ρόλο του καπεταναίου μεταξύ των παρευρισκόμενων, παίρνει τον λόγο και ξεσηκώνει τους υπόλοιπους να πολεμήσουν και η όλη του προσπάθεια ολοκληρώνεται με τον όρκο που παίρνουν όλοι ενώπιό του παπά και με τον χορό από τους νεότερους άνδρες) και το χρονικό διάστημα 16:18 – 16:52 (στο απόσπασμα αυτό η αφηγήτρια, λίγο πριν την ολοκλήρωση της ταινίας, περνώντας ανάμεσα από τους νεότερους άνδρες, σαν φάντασμα που η παρουσία του δε γίνεται αντιληπτή από τους παρευρισκόμενους, αναφέρει πως η πρώτη σπίθα άμυνας κατά των Τούρκων ξεκίνησε από τους ίδιους τους Πόντιους, οι οποίοι συγκρότησαν αντάρτικες ομάδες ωθούμενοι όχι μόνο από την επιθυμία τους να υπερασπιστούν την ίδια τους τη ζωή αλλά και επειδή η αγάπη για την πατρίδα τους ήταν τεράστια και δεν ήθελαν να τη βλέπουν να υποφέρει στα χέρια των Τούρκων).

3.2.2.2 Γλωσσολογικός άξονας

Στις γενικές πληροφορίες είδαμε πως την κειμενική επιμέλεια και τους διαλόγους των χαρακτήρων ανέλαβε ο κύριος Κυριάκος Σαχανίδης, γνώστης της ποντιακής και συγγραφέας αρκετών βιβλίων σχετικά με αυτή. Εύλογο είναι επομένως οι διάλογοι των χαρακτήρων να βρίθουν από πληθώρα χαρακτηριστικών γνωρισμάτων της ποντιακής γεωγραφικής γλωσσικής ποικιλίας σε επίπεδο φωνολογίας, μορφολογίας, λεξιλογίου και σύνταξης.

Με βάση τα αποσπάσματα που επιλέχθηκαν για μελέτη σε επίπεδο φωνολογίας παρατηρούνται πάθη φωνηέντων. Πιο συγκεκριμένα όταν τον λόγο έχουν τα νεαρά κορίτσια εντοπίζεται πως στις ακολουθίες των φωνηέντων εα, ια, εο και ιο, ενώ στην κοινή ελληνική προφέρονται ξεχωριστά, στην ποντιακή μετατρέπονται σε ένα φθόγγο πχ. *χαρέμα αντί για χαρέμια*. Επιπλέον, παρατηρείται η παρουσία του τελικού –ν σε λέξεις που δικαιολογείται ιστορικά η παρουσία του π.χ. *τον πάππον, το κορμίν* αντί για *τον παππού και το κορμί*. Σε επίπεδο μορφολογίας εντοπίζεται ο σχηματισμός της μέσης φωνής των ρημάτων με κατάληξη –ούμαι π.χ. *εβρίουμαι αντί για βρίσκομαι*. Εντοπίζεται επίσης ο σχηματισμός των επιθέτων θηλυκού γένους που προέρχονται από αρσενικά (με κατάληξη σε –ος) με την κατάληξη –ος και πιο σπάνια –εσσα π.χ. *ζωντανέσσα αντί για ζωντανή*. Ακόμα εντοπίζεται πως τα θηλυκά ουσιαστικά της ποντιακής όταν είναι άψυχα, κατά την κλίση τους στον ενικό και πληθυντικό αριθμό απαντάται το ουδέτερο άρθρο π.χ. *το μύτιν* αντί για *τη(ν) μύτη*. Τέλος, εντοπίζεται η χρήση της αντωνυμίας *αούτος ή αβούτος* αντί για τη χρήση του αυτός π.χ. *κρέμασον αούτον*. Σε επίπεδο σύνταξης εντοπίζεται πως το αντικείμενο τίθεται πάντα στην αιτιατική πτώση π.χ. *ετεμάρωσαν το κορμίν μου*. Σε επίπεδο λεξιλογίου στην ποντιακή απαντούν πολλές ιδιωματικές λέξεις που δεν απαντούν στη νεοελληνική κοινή. Τέτοιες ιδιωματικές λέξεις που εντοπίζονται στα αποσπάσματα είναι οι λέξεις *αδά* αντί για *εδώ*, *ντο* αντί για *τι*, *πρέπ* αντί για *πρέπει*, *εξ* αντί για *έξω* κλπ.

Όταν τον λόγο έχει ο ηλικιωμένος άνδρας και συνομιλεί με τους νεότερους, προτρέποντάς τους να δράσουν στα λόγια που ανταλλάσσουν παρατηρούνται σε επίπεδο φωνολογίας τα εξής φαινόμενα. Το τελικό –ν διατηρείται αλλά και επεκτείνεται σε τύπους στους οποίους δεν υπάρχει ιστορική εξήγηση της παρουσίας του π.χ. *το χωρίον εμού*. Επίσης, διατηρούνται ασυνίζητοι τύποι, π.χ. *παιδιά* αντί για *παιδιά*. Σε επίπεδο μορφολογίας παρατηρείται πως παραλείπεται συχνά το άρθρο μπροστά από λέξεις που ξεκινούν με φωνήεν π.χ. *πότε θα έρθεν και τ' εμέτερον σειράν*; Επίσης, παρατηρείται στα ρήματα, ανεξάρτητα από το αν τονίζονται ή όχι, αυτά να παίρνουν αύξηση –ε, π.χ. *εβλέπομεν, έρθεν*. Ένα άλλο φαινόμενο που εντοπίζεται σε επίπεδο μορφολογίας είναι πως το α' πληθυντικό πρόσωπο των ρημάτων της Παθητικής Φωνής σχηματίζεται με το –μες π.χ. *να ορκιστούμε* αντί να *ορκιστούμε*. Τέλος, ως προς το λεξιλόγιο και εδώ παρατηρούνται λέξεις που δεν εντοπίζονται στην κοινή ελληνική. Για παράδειγμα αντί για το τοπικό επίρρημα *εδώ*, στον λόγο του ο ηλικιωμένος άνδρας επαναλαμβάνει το επίρρημα *αδά*. Επίσης, χρησιμοποιείται η λέξη *ντο* αντί για το ερωτηματικό *τι*. Αντί για τη φράση *θα*

πρέπει, παρατηρούμε πως χρησιμοποιείται μια λέξη που δεν απαντάται στα νέα ελληνικά και αυτή είναι η λέξη *κρούμες*. Τέλος, επαναλαμβάνεται αρκετά συχνά στον λόγο τους η δεικτική αντωνυμία *από* αντί για *αυτό*.

Στην ταινία, συγκριτικά με την τηλεοπτική σειρά, παρατηρούνται κάποιες διαφορές στον γλωσσολογικό άξονα. Οι υπότιτλοι στη σειρά ήταν στα νέα ελληνικά όταν μιλούσαν οι μυθοπλαστικοί χαρακτήρες, ενώ οι υπότιτλοι στην ταινία δίνονται στα αγγλικά. Ένας λόγος αυτής της μορφής υποτιτλισμού θα μπορούσε να υποθέσει κανείς ότι είναι η γνωστοποίηση αυτού του τραγικού γεγονότος που σημάδεψε ιστορικά τον ελληνισμό και σε άλλους λαούς εκτός των στενών πλαισίων προβολής της. Η αγγλική είναι η πιο ευρέως διαδεδομένη γλώσσα την οποία παγκοσμίως χειρίζονται σε μόνιμη βάση εκατομμύρια άνθρωποι. Επίσης, το YouTube είναι μια εφαρμογή όπου καθημερινώς ανατρέχουν άνθρωποι και παρακολουθούν στιγμιότυπα από διάφορες σειρές, ακούν τραγούδια και άλλα πολλά. Υποτιτλίζοντας ο σύλλογος την ταινία στα αγγλικά και ανεβάζοντάς την στο YouTube πετυχαίνει την προβολή αυτής της μελανής σελίδας στην ιστορία του ελληνισμού και σε χώρες που δε γνωρίζουν τι πέρασαν οι Πόντιοι.

Τέλος, ενώ οι χαρακτήρες συνδιαλέγονται στην ποντιακή, η αφηγήτρια διαφοροποιεί τον λόγο της και μιλάει στα νέα ελληνικά. Η επιλογή της πρότυπης γλώσσας σε συνδυασμό με την ποντιακή θέλει να αναδείξει πως ο ποντιακός ελληνισμός δεν αποτελεί ξέχωρο τμήμα του ελληνισμού αλλά είναι κομμάτι του, όπως συμβαίνει και με τη σειρά.

3.2.2.3 Κοινωνιογλωσσολογικός άξονας

Στην ταινία μικρού μήκους, συγκριτικά με την τηλεοπτική σειρά *«Το Κόκκινο ποτάμι»*, οι μυθοπλαστικές χαρακτήρες βρίσκονται στην ιδιαίτερη πατρίδα τους. Δεν έχουν προλάβει να διαφύγουν προς την Ελλάδα, προκειμένου να γλιτώσουν από τους Τούρκους. Τα γεγονότα που προβάλλονται λοιπόν στην ταινία μικρού μήκους εξελίσσονται την περίοδο που οι Τούρκοι έχουν εισβάλει στον Πόντο και μας αποκαλύπτουν τις προσπάθειες που έκαναν διάφοροι αντάρτες που βρίσκονταν στα βουνά, προκειμένου να αντιμετωπίσουν τον εχθρό έστω και αν δεν τα κατάφεραν, καθώς αριθμητικά δεν υπερείχαν. Στα προς μελέτη αποσπάσματα αποφάσισα να παρουσιάσω τον τρόπο με τον οποίον άνδρες και γυναίκες αντιμετώπισαν την κατάσταση που βίωσαν.

Αρχικά, ο μεγαλύτερος σε ηλικία άνδρας που παρουσιάζεται να έχει και τον ρόλο του καπεταναίου έχει ηγετικό και εμπνευστικό ρόλο. Έχει τόλμη και θάρρος καθώς προτρέπει τα παλικάρια που βρίσκονται συγκεντρωμένα να αντιδράσουν. Είναι θλιμμένος με την κατάσταση που επικρατεί στον τόπο του και όταν μιλάει για την καταστροφή χωριών, για τη θανάτωση βρεφών και την απώλεια αγαπημένων προσώπων η φωνή του είναι χρωματισμένη με λύπη, ενώ όταν μιλάει στα παλικάρια η φωνή του είναι πιο σθεναρή, γεμάτη με τόλμη και γενναιότητα, ένδειξη της μη δειλίας του. Αν και στην αρχή επικρίνει τις γυναίκες για την απόφασή τους να συμμετάσχουν σε όλο το εγχείρημα, στη συνέχεια με συγκατάβαση μετά την εξιστόρηση των βασανιστηρίων που πέρασαν στα χέρια των Τούρκων αποδέχεται την απόφασή τους και τις θαυμάζει. Ο θαυμασμός του είναι έκδηλος μέσω της βουβής αποχώρησής του μετά την ολοκλήρωση των λόγων των γυναικών.

Οι νεαρές γυναίκες παρουσιάζονται και αυτές με τη σειρά τους με τόλμη και θάρρος. Μπροστά στις κακουχίες που πέρασαν δεν δειλιάζουν αλλά αποφασίζουν να πάρουν στα χέρια τους τα όπλα και να έρθουν αντιμέτωπες με τους εχθρούς τους. Η δράση τους αυτή υποκινείται από την τεράστια αγάπη που θρέφουν για την πατρίδα τους και από αβοήθητες γυναίκες που ήταν στα χέρια των Τούρκων μετατρέπονται σε δεινές πολεμίστριες ζωσμένες με όπλα και μαχαίρια έτοιμες να συγκρουστούν με αυτούς που τους έκαναν το μεγαλύτερο κακό, υπομένοντας διάφορα βασανιστήρια στα χέρια τους.

Οι άνδρες παρουσιάζονται ζωσμένοι με τα όπλα τους και το μίσος απέναντι στους Τούρκους ολοένα και φουντώνει. Ο θυμός τους δεν καταλαγιάζει αλλά είναι αποφασισμένοι να πολεμήσουν για τον τόπο τους ακόμα και αν χάσουν τη ζωή τους.

Τέλος, η αφηγήτρια ντυμένη στα μαύρα, η παρουσία της οποίας δε γίνεται αντιληπτή από τους υπόλοιπους ήρωες, με έντονη φωνή τονίζει την αυταπάρνηση και την ανδρεία που έδειξε ο ποντιακός λαός απέναντι στους Τούρκους, δείχνοντας πως οι Πόντιοι δε φοβήθηκαν ούτε στιγμή για το αν θα έχαναν τη ζωή τους αλλά ήθελαν να πολεμήσουν για την πατρίδα τους.

Μέσα από την ανάλυση των χαρακτήρων στην ταινία γίνεται αντιληπτό στον θεατή πως η κοινωνική ταυτότητα που θέλουν να δομήσουν οι συντελεστές για τους Πόντιους είναι αυτή ενός γενναίου λαού που με οποιοδήποτε μέσο έχει στη διάθεσή του αντιστάθηκε, γιατί η πατρίδα τους και η αγάπη που θρέφουν προς αυτή ήταν πάνω από όλα.

3.2.2.4 Σημειωτικός άξονας

Το πρώτο σημειωτικό στοιχείο που δομεί την ποντιακή ταυτότητα των ηρώων είναι πως οι συντελεστές που έλαβαν μέρος για την πραγματοποίηση της ταινίας έχουν ποντιακές ρίζες. Οι καταβολές τους φανερώνονται από το επώνυμο της προέδρου του συλλόγου, από το άτομο που επιμελήθηκε τη μουσική αλλά και από το άτομο που ασχολήθηκε και έγραψε τα λόγια. Τα επώνυμα όλων αυτών έχουν την κατάληξη –ίδη, κύρια ένδειξη ατόμων με ποντιακές καταβολές. Επομένως, οι συντελεστές είναι γνώστες χαρακτηριστικών γνωρισμάτων του ποντιακού πληθυσμού και θα αποδώσουν με μεγάλη ακρίβεια και αληθοφάνεια στους χαρακτήρες της ταινίας διάφορα χαρακτηριστικά που θα κάνουν τον θεατή να αντιληφθεί πως πρόκειται για διαλεκτόφωνους του Πόντου.

Ένα άλλο στοιχείο που δομεί την ποντιακή ταυτότητα, πέρα από τη διάλεκτο, είναι το γεγονός πως οι άνδρες εμφανίζονται με την ενδυμασία των Ποντίων. Η ανδρική ενδυμασία «ζίπκα» περιλαμβάνει ένα γιλέκο, ένα σακάκι, ένα ζωνάρι, μία κουκούλα, τον τσάπουλα, και τα μέσια. Οι άνδρες γύρω από το ζωνάρι τους έχουν περασμένα τα όπλα τους. Οι γυναίκες από την άλλη αν και δεν παρουσιάζονται με κάποια παραδοσιακή ποντιακή στολή, έχουν πιασμένα τα μαλλιά τους και τα καλύπτουν με ένα μαντήλι. Μόνο μία έχει περασμένο στη μέση της ένα ζωνάρι από το οποίο κρέμονται ασημένια φλουριά. Το γεγονός ότι άνδρες και γυναίκες βαστάνε στα χέρια τους όπλα, αποκαλύπτει πως οι Πόντιοι ήταν γενναίοι και πολέμησαν για την πατρίδα τους.

Επίσης, ένα σημειωτικό στοιχείο που δομεί την ποντιακή ταυτότητα των προβαλλόμενων ατόμων είναι ο χορός Σέρρα που χορεύουν οι άνδρες μετά τον όρκο τους. Ο χορός Σέρρα είναι ο εμβληματικότερος χορός των Ποντίων και είναι πολεμικός χορός, όπου οι χορευτές χορεύουν ένοπλοι μιμούμενοι σχήματα μάχης. Οι χορευτές εδώ τον χορεύουν με περασμένα τα όπλα τους στα ζωνάρια διατηρώντας την πιο χαρακτηριστική κίνηση του ποντιακού χορού, την κίνηση και το τρέμουλο στους ώμους. Κατά τη διάρκεια του χορού, ο θεατής ακούει ξεκάθαρα τα δύο μουσικά όργανα που συνδέονται με την ποντιακή παράδοση και δεν είναι άλλα από το νταούλι και την ποντιακή λύρα. Επίσης, πριν τους τίτλους τέλους ακούγεται ένα τραγούδι όπου η τραγουδίστριά του το ερμηνεύει στα ποντιακά.

Τέλος, το θρησκευτικό στοιχείο όπως αναφέρθηκε και πρωτίστως είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με την ποντιακή παράδοση. Οι συντελεστές το έχουν ενσωματώσει με την παρουσία του παπά που ορκίζει τους άνδρες κρατώντας στα χέρια του έναν σταυρό. Έτσι, αποκαλύπτεται η μεγάλη ευλάβεια των Ποντίων στα θεία και η μεγάλη θρησκευτική πίστη τους.

3.2.2.5 Ιδεολογικός άξονας

Σε αντίθεση με την τηλεοπτική σειρά, στην ταινία «Τη Πόντου οι αντάρτες» δεν εντοπίζεται μεροληπτική στάση απέναντι στον τρόπο με τον οποίο οι διαλεκτόφωνοι χρησιμοποιούν την ποντιακή. Όλοι οι χαρακτήρες κάνουν χρήση του μελετώμενου γλωσσικού κώδικα χωρίς να φαίνεται ή έστω να υπονοείται μια διάκριση σε ανώτερες και κατώτερες κοινωνικές τάξεις.

Εν κατακλείδι αυτό που επιτυγχάνεται εδώ μέσα από τον χειρισμό του ποντιακού γλωσσικού κώδικα σε συνδυασμό με την ελληνική είναι η συγκρότηση της ιδέας πως Πόντιοι και Έλληνες έχουν κοινή εθνική ταυτότητα. Αν και η ποντιακή διάλεκτος είναι κυρίαρχη στην ταινία μικρού μήκους, η παράλληλη χρήση της με την ελληνική από την αφηγήτρια που μεσολαβεί σε κάποιες σκηνές, φανερώνει πως η γλώσσα των Ποντίων αποτελεί μέρος της ελληνικής και προβάλλεται με τον δέοντα σεβασμό που της αρμόζει προκειμένου να γίνει η εξιστόρηση των γεγονότων. Μέσω της χρήσης λοιπόν της ποντιακής διαλέκτου, αναδεικνύεται ο πλούτος της ελληνικής δείχνοντας την ετερογένεια, όμως μέσω των λόγων της αφηγήτριας που είναι στα νέα ελληνική αυτή η ετερογένεια τρέπεται σε ομοιογένεια.

3.3 Συμπεράσματα έρευνας

Η ελληνική γλώσσα αποτελείται από μία τεράστια ποικιλία γεωγραφικών γλωσσικών παραλλαγών που φέρουν διαφορές, άλλοτε σε μικρότερο άλλοτε σε μεγαλύτερο βαθμό, συγκριτικά με την πρότυπη.

Αυτές τις διαφορές γεωγραφικές γλωσσικές ποικιλίες τα κείμενα μαζικής κουλτούρας έχουν αρχίσει να τις αξιοποιούν, καθώς επιδιώκουν να αναδείξουν πως εντός μιας

κοινωνίας υπάρχουν άτομα που χειρίζονται στον λόγο τους γλωσσικούς κώδικες που έχουν τελείως διαφορετική μορφή. Δηλαδή στο πλαίσιο της ελληνικής γλώσσας, υπάρχουν ομιλητές που χειρίζονται στον λόγο τους διάφορες διαλέκτους και ιδιώματα. Η προβολή διαλεκτόφωνων ατόμων στα κείμενα μαζικής κουλτούρας επιτελεί έναν διττό σκοπό. Από τη μία πλευρά αναδεικνύεται πως εντός της κοινωνίας υπάρχει μια γλωσσική ετερογένεια και ποικιλομορφία (Στάμου & Ντίνας, 2011, σ. 289 – 305) η ύπαρξη της οποίας οφείλεται στην πληθώρα των γεωγραφικών γλωσσικών ποικιλιών. Από την άλλη, όπως παρατηρήθηκε και στα δύο κείμενα μαζικής κουλτούρας, μέσα από την ταυτόχρονη χρήση της ποντιακής διαλέκτου με τη νέα ελληνική, εντέλει προωθείται η ομοιογένεια. Από την άλλη όμως τα διαλεκτόφωνα άτομα που χειρίζονται τις γλωσσικές ποικιλίες κρίνονται ως άτομα χαμηλού κύρους, καθώς κάνουν χρήση της διαλέκτου τους στα δικά τους περιβάλλοντα επικοινωνίας για να εξυπηρετηθούν διαφορετικές κοινωνικές ανάγκες. Αυτό συμβαίνει, γιατί η γεωγραφική γλωσσική ποικιλία που χειρίζονται θεωρείται πως δε συμβαδίζει με τις σκοπιμότητες που εξυπηρετεί η κοινή.

Μέσα από την παρουσίαση των μυθοπλαστικών χαρακτήρων και στην τηλεοπτική σειρά αλλά και στην ταινία μικρού μήκους, βλέπουμε πως η ποντιακή διάλεκτος χρησιμοποιείται από άτομα όλων των ηλικιών και των δύο φύλων. Κατά τη χρήση της μελετώμενης γεωγραφικής ποικιλίας από τους μυθοπλαστικούς ήρωες, δεν υπήρξαν στιγμές όπου το κοινό να μην μπορούσε να κατανοήσει το περιεχόμενο των λόγων τους, καθώς κατά την ομιλία των μυθοπλαστικών ηρώων και ηρωίδων υπήρχαν υπότιτλοι (ελληνικοί υπότιτλοι στην τηλεοπτική σειρά και αγγλικοί στην ταινία μικρού μήκους) που διευκόλυναν το κοινό ως προς την κατανόηση του λόγου τους.

Αυτό που πρέπει να τονιστεί είναι πως η χρήση της διαλέκτου από τους μυθοπλαστικούς ήρωες που παρουσιάστηκαν τόσο στην τηλεοπτική σειρά όσο και στην ταινία μικρού μήκους, αποσκοπεί στο να παρουσιάσει στο κοινό όσο γίνεται με μεγαλύτερη πιστότητα τις καταστάσεις που βίωσαν οι Πόντιοι και κατά την περίοδο προσαρμογής τους όταν έφτασαν στον ελλαδικό χώρο αλλά και όσα πέρασαν όσοι έμειναν πίσω για να υπερασπιστούν την πατρίδα τους. Και στις δύο περιπτώσεις, στην τηλεοπτική σειρά και στην ταινία μικρού μήκους, στόχος της χρήσης της ποντιακής διαλέκτου είναι η ρεαλιστική απεικόνιση μιας τοπικής κοινωνίας αλλά ταυτόχρονα και η ερμηνεία του τρόπου με τον οποίο οι μυθοπλαστικοί χαρακτήρες σκέφτονται και δρουν, στοιχεία που

συντελούν στη διαφοροποίηση ενός αστικού περιβάλλοντος που εκπροσωπείται από τη χρήση της πρότυπης γλώσσας. Καθώς και «*Το Κόκκινο Ποτάμι*» αλλά και «*Τη Πόντου οι αντάρτες*» αποτυπώνουν με δραματικό τρόπο τα δεινά των Ποντίων κατά την περίοδο του ξεριζωμού τους αλλά και το πώς αντιστάθηκαν όσοι έμειναν πίσω υπερασπίζοντας την πατρίδα τους, μπορούμε να πούμε πως στις δραματικές σειρές ή στις δραματικές ταινίες μικρού μήκους η διάλεκτος αποκτά άλλη βαρύτητα. Και στις δύο περιπτώσεις φαίνεται πως η χρήση της διαλέκτου, όπως της ποντιακής που μελετάμε, μπορεί να χρησιμοποιηθεί με σοβαρότητα και σεβασμό όταν πρόκειται να πραγματοποιηθεί διήγηση γεγονότων δραματικού περιεχομένου.

4. Διδακτικές προτάσεις

4.1 Πρώτη διδακτική πρόταση

Ακολουθώντας το πλαίσιο του κριτικού γραμματισμού και το μοντέλο των πολυγραμματισμών θα παρουσιαστεί στη συνέχεια ένα πλάνο διδασκαλίας στο οποίο θα αξιοποιηθούν τα κείμενα μαζικής κουλτούρας που παρουσιάστηκαν σε προηγούμενες ενότητες («*Το Κόκκινο ποτάμι*»). Μέσω αυτού του πλάνου διδασκαλίας στόχος είναι να καλλιεργηθεί στους μαθητές κριτική στάση απέναντι στις υπάρχουσες γλωσσικές ιδεολογίες που θέλουν τις γεωγραφικές ποικιλίες ως κατώτερες μορφές γλώσσας από την πρότυπη/επίσημη γλώσσα του κράτους. Το προτεινόμενο αυτό πλάνο θα πραγματοποιηθεί εντός της σχολικής αίθουσας απευθυνόμενο σε μια σχολική τάξη της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και θα ολοκληρωθεί μέσα από τέσσερα στάδια, για αυτό και η διάρκεια της προτεινόμενης διδακτικής πρότασης θα είναι πέντε διδακτικές ώρες. Τα στάδια της διδακτικής πρότασης αποβλέπουν να αντικαταστήσουν τον παραδοσιακό τρόπο διδασκαλίας μέσω της ενεργούς συμμετοχής των μαθητών κατά την διδασκαλία και μέσω της κριτικής θεώρησης και πραγμάτωσης του λόγου (Φτερνιάτη, 2010).

Το προτεινόμενο πλάνο διδασκαλίας, όπως αναφέρθηκε, θα απευθυνθεί σε μαθητές και μαθήτριες της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης. Πιο συγκεκριμένα το πλάνο αυτό

σχεδιάστηκε για να απασχολήσει μαθητές/τριες που ανήκουν στην Α' τάξη του Λυκείου και θα ενταχθεί στο πλαίσιο του γλωσσικού μαθήματος της Νεοελληνικής Γλώσσας.

Το βιβλίο της έκθεσης στην Α' Λυκείου περιέχει 5 ενότητες. Η πρώτη ενότητα του βιβλίου «Γλώσσα και γλωσσικές ποικιλίες» αναφέρεται στις γεωγραφικές γλωσσικές ποικιλίες, στην ποικιλότητα δηλαδή της γλώσσας. Περιλαμβάνει 34 κείμενα, από τα οποία τα 4 μόνο περιέχουν αρκετά διαλεκτικά στοιχεία από την χιώτικη διάλεκτο και την ποντιακή, καθώς το σχολικό βιβλίο των μαθητών παρέχει στην πρώτη ενότητα κείμενα από την ποντιακή διάλεκτο, ένα δημοτικό τραγούδι του Πόντου με τίτλο «Χριστέ μ'» και ποντιακές αφηγήσεις και ιστορίες της Γιώτα Φωτιάδου - Μπαλαφούτη με τίτλο «Η νύφε». Το ενδεικτικό πλάνο διδασκαλίας θα ενσωματωθεί σε αυτή τη διδακτική ενότητα, αφού στην παρούσα εργασία παρουσιάζεται και αναλύεται η γεωγραφική γλωσσική ποικιλία του Πόντου.

Στόχος της συγκεκριμένης ενότητας σύμφωνα με το βιβλίο του καθηγητή (Τσολάκης κ.α., 2006: 16-17) είναι « να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές/τριες την οριζόντια διαίρεση της γλώσσας, όχι για να μιλήσουν τις διαλέκτους και τα ιδιώματα, αλλά για να αντιληφθούν ότι αυτές συνθέτουν την Κοινή Νεοελληνική. Εκτιμώντας τον γλωσσικό πλούτο θα εξαφανιστεί η τάση να περιφρονούν τα ιδιώματα και τις διαλέκτους ενώ από την άλλη μαθητές/τριες με μητρική τους γλώσσα κάποιο ιδίωμα ή κάποια διάλεκτο δεν θα αισθάνονται ότι μιλούν υποδεέστερη γλώσσα».

Ο λόγος επιλογής του συγκεκριμένου μαθητικού πληθυσμού για αξιοποίηση του ενδεικτικού πλάνου διδασκαλίας είναι επειδή κρίνω πως οι μαθητές/τριες των μεγαλύτερων τάξεων θα μπορέσουν να κατανοήσουν το δραματικό και ιστορικό περιεχόμενο της τηλεοπτικής σειράς, αλλά είναι και σε μια ηλικία που πρέπει συνειδητοποιήσουν τους λόγους για τους οποίους παρατηρείται το τελευταίο διάστημα χρήση των γεωγραφικών διαλέκτων σε δραματικές τηλεοπτικές σειρές αλλά και να εντοπίσουν τις ιδεολογίες που αυτή η επιλογή κατασκευάζει και αναπαράγει.

4.1.1 Τοποθετημένη πρακτική

Στο αρχικό στάδιο του ενδεικτικού πλάνου διδασκαλίας που προτείνω για την διδασκαλία της ποντιακής διαλέκτου, θα αξιοποιήσω κείμενα μαζικής κουλτούρας τα οποία εντάσσονται στο ευρύτερο πλαίσιο ενδιαφέροντος των μαθητών/τριών και προέρχονται από τον κοινωνικοπολιτισμικό χώρο. Η χρήση των κειμένων μαζικής κουλτούρας στην κριτική γλωσσική εκπαίδευση βοηθάει τους μαθητές/τριες να συνδυάσουν τη γνώση που αποκτούν εντός της σχολικής αίθουσας με εμπειρίες που έχουν βιώσει στην καθημερινότητά τους. Τα κείμενα αυτά είναι «γεμάτα» με ιδεολογίες και για αυτό κρίνονται κατάλληλα να αξιοποιηθούν κατά τη διδασκαλία, καθώς διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο σχετικά με τον τρόπο που τα άτομα διαμορφώνουν στάσεις απέναντι σε ποικίλα γλωσσικά φαινόμενα και στις κοινωνικές ομάδες με τις οποίες αυτά συνδέονται.

Αρχικά, με αφορμή τα κείμενα που υπάρχουν στην πρώτη διδακτική ενότητα του σχολικού τους εγχειριδίου, από πλευράς μου θα γίνει μια διευκρίνιση σχετικά με το τι είναι ιδίωμα και διάλεκτος. Μετά από αυτόν τον διαχωρισμό θα απευθυνθώ προς τα παιδιά και θα τα ρωτήσω αν έχουν ακούσει άτομα ή αν έχουν στο οικογενειακό ή φιλικό τους περιβάλλον άτομα τα οποία χειρίζονται στον προφορικό τους λόγο άλλες διαλέκτους, εκτός της ποντιακής που υπάρχει στη συγκεκριμένη ενότητα. Με τη διευκρίνιση και το ερώτημα αυτό, αποβλέπω στο να κάνω τους μαθητές/τριες να αναρωτηθούν για την ύπαρξη και άλλων γεωγραφικών γλωσσικών ποικιλιών και να θέσω σιγά σιγά τις βάσεις, ώστε να τους κάνω κατανοητό πως η γλώσσα δεν είναι μόνο αυτή που διδάσκονται εντός της σχολικής αίθουσας, αλλά πως η γλώσσα παρουσιάζει έντονη ποικιλότητα.

Στη συνέχεια θα παρουσιάσω αποσπάσματα από διάφορες εκπομπές που έχουν κάνει αφιερώσεις στη Γενοκτονία των Ποντίων ή που παρουσιάζονται άτομα που χειρίζονται την εν λόγω ποικιλία. Τα αποσπάσματα αυτά θα προέρχονται από τον ιστότοπο YouTube.

Το πρώτο απόσπασμα, το οποίο μπορεί κάποιος να το εντοπίσει στον ιστότοπο YouTube, έχει τίτλο: «Όταν ο ουρανός της Τραπεζούντας σκοτείνιασε»: Συγκλονιστική αφήγηση για τη Γενοκτονία των Ποντίων». Πρόκειται για ένα βίντεο (διάρκειας 10 λεπτών) στο οποίο μια ηλικιωμένη γυναίκα, η Μαρία Τριανταφυλλίδου, κόρη επιζώντων από τη Γενοκτονία των Ποντίων εξιστορεί το τι βίωσε η ίδια αλλά και η οικογένειά της κατά τη διάρκεια των τραγικών αυτών γεγονότων. Είναι στην ουσία μια συνέντευξη την οποία η ηλικιωμένη γυναίκα παραχώρησε σε έναν δημοσιογράφο του Newsbomb και στην οποία με γλαφυρό

τρόπο περιγράφει πώς γλίτωσαν οι γονείς της αλλά και η ίδια, ώστε να μπορεί αυτή, το 2024, να ανοίγει το σπίτι της και να περιγράφει όσα βίωσε, για την κάμερα του Newsbomb.gr και όλους τους Έλληνες. Κατά την αφήγησή της μιλάει για την αγωνία που βίωσε, όταν η ίδια και οι γονείς της περίμεναν στην αποβάθρα του λιμανιού την άφιξη τόσο των ελληνικών πλοίων όσο και των πλοίων από άλλες χώρες, προκειμένου τεράστιος αριθμός Ποντίων αλλά και Αρμενίων να μεταφερθεί σε άλλους τόπους, ώστε να γλιτώσουν τη σφαγή. Στην εξιστόρησή της αναφέρει πως κατά την αναμονή τους στην αποβάθρα συνέβησαν εκρήξεις, καθώς οι Τούρκοι τους βομβάρδισαν και θυμάται τον πατέρα της να τρέχει προς την πλευρά δύο παιδιών, τα οποία έκλαιγαν, διότι από τους βομβαρδισμούς η μητέρα τους σκοτώθηκε και αυτά είχαν μείνει αβοήθητα στην εξέδρα. Στη συνέχεια η Μαρία Τριανταφυλλίδου αναφέρεται στην πείνα και στις ασθένειες που έπρεπε να αντιμετωπίσουν ως πρόσφυγες, όταν ήρθαν στην Ελλάδα. Όλη η εξιστόρηση των γεγονότων αυτών πραγματοποιείται από τη συνεντευξιαζόμενη στην ποντιακή διάλεκτο, δηλαδή αναφέρεται στα γεγονότα κάνοντας χρήση της μητρικής της γλώσσας. Όση ώρα όμως παραχωρεί τη συνέντευξή της η γυναίκα, υπάρχουν στο βίντεο υπότιτλοι στην ελληνική γλώσσα, ώστε να γίνονται κατανοητά τα λόγια της.

Το δεύτερο απόσπασμα είναι από το ντοκιμαντέρ τεσσάρων επεισοδίων με τον τίτλο «Τελευταίοι Έλληνες Πόντιοι. Ρωμαίοι». Το ντοκιμαντέρ παρουσιάστηκε στο πλαίσιο της σειράς «Άγνωστη - Γνώστη Ρωσία», σε συνεργασία με την EPT3 και βρίσκεται αναρτημένο στο YouTube στη διαδικτυακή ιστοσελίδα του καναλιού Pontos News με τίτλο: «Αγάπη Μιχαηλίδου: Η Πόντια που ζει στο Μεχμανά, το ποντιακό χωριό στο ορεινό Καραμπάχ». Και σε αυτό το απόσπασμα τον λόγο έχει μια ηλικιωμένη γυναίκα, η Αγάπη Μιχαηλίδου. Η συνέντευξη που δίνει η συγκεκριμένη γυναίκα δεν αφορά τα γεγονότα που συνέβησαν κατά τη Γενοκτονία των Ποντίων, αλλά παρουσιάζει τον τρόπο με τον οποίο ζουν οι Πόντιοι που κατοικούν στο Μεχμανά, ένα ποντιακό χωριό στο ορεινό Καραμπάχ και τη βοήθεια που δέχονται κατά καιρούς από την Ελλάδα, προκειμένου να υπάρχουν καλές συνθήκες διαβίωσης για τον ποντιακό πληθυσμό που διαβιεί εκεί. Και εδώ, όπως και στο πρώτο απόσπασμα, η συνεντευξιαζόμενη κάνει χρήση της μητρικής γλώσσας και από κάτω δίνονται υπότιτλοι στην ελληνική.

Το τελευταίο απόσπασμα προέρχεται από την εκπομπή που παιζόταν και στην τηλεόραση με τίτλο World Party με παρουσιαστές τον Τανιμανίδη και τον Μαυρίδη. Το απόσπασμα

έχει διάρκεια 16:10 λεπτών και έχει τίτλο «Έλληνες του Πόντου που ζουν ακόμα εκεί» και είναι ένα ταξιδιωτικό αφιέρωμα των παρουσιαστών της εκπομπής για τους Έλληνες του Πόντου.

Στα αποσπάσματα αυτά γίνεται χρήση της ποντιακής διαλέκτου (κυρίως στα δύο πρώτα) και ο λόγος που τα επέλεξα είναι για να αποκτήσουν οι μαθητές/τριες μια σχετική οικειότητα με τη γλωσσική ποικιλία του Πόντου, αφού στην πρώτη διδακτική ενότητα του σχολικού τους βιβλίου υπάρχουν κείμενα γραμμένα στη μελετώμενη ποικιλία.

Μετά την ολιγόλεπτη προβολή των αποσπασμάτων (γενικά το πρώτο στάδιο του ενδεικτικού πλάνου διδασκαλίας μου θα έχει διάρκεια μία διδακτική ώρα), θα θέσω στους μαθητές/τριες κάποιες ερωτήσεις. Ενδεικτικά ερωτήματα που θα τους τεθούν είναι:

- Ποια γλωσσική ποικιλία πιστεύετε ότι ακούσατε; Έχετε ακούσει άτομα από τον περίγυρό σας να κάνουν χρήση της συγκεκριμένης γλωσσικής ποικιλίας;
- Ακούγοντας τα άτομα να κάνουν χρήση μιας γλώσσας που είναι διαφορετική από αυτήν που εσείς διδάσκεστε στο σχολείο, τι συναισθήματα σας γεννήθηκαν;
- Θεωρείτε πως αυτή η γλωσσική ποικιλία διαφέρει από αυτήν που εσείς χειρίζεστε στον προφορικό σας λόγο; Αν ναι πού εντοπίζετε αυτές τις διαφορές;
- Ποιο θεωρείτε ότι είναι το περιεχόμενο των αποσπασμάτων που ακούσατε συγκριτικά με τα γεγονότα που περιγράφουν οι πρωταγωνιστές σε αυτά;

Σκοπός μου με αυτά τα ερωτήματα είναι να κάνω τους μαθητές/τριες να γνωρίσουν τη συγκεκριμένη γλωσσική ποικιλία, που παρουσιάζεται αν και όχι ενδεδειγμένα στο σχολικό τους βιβλίο, και αποτελεί μέρος της ελληνικής. Τέλος, με την επιλογή των συγκεκριμένων αποσπασμάτων αποσκοπώ να συνδυάσω τη γλωσσική ποικιλία του Πόντου με την ιστορία που κουβαλάει ο τόπος αυτός, έτσι ώστε να κατανοήσουν τα παιδιά το βαθύτερο πολιτισμικό νόημα που φέρει κάθε διάλεκτος.

4.1.2 Ανοιχτή διδασκαλία

Το δεύτερο στάδιο του προτεινόμενου σεναρίου διδασκαλίας, αποσκοπεί στο να εντρυφήσουν οι μαθητές περισσότερο στην ποντιακή διάλεκτο. Για να το πετύχω αυτό θα ανατεθούν στους μαθητές/τριες κάποιες δραστηριότητες.

Αρχικά, το τμήμα θα χωριστεί σε ομάδες. Όλα τα παιδιά θα συνεργαστούν μεταξύ τους και ίσως να επιτευχθεί η ενσωμάτωση μαθητών/τριών σε κύκλους που μέχρι πρότινος ήταν απομονωμένοι/ες. Οι ομάδες λοιπόν θα είναι τρεις και θα απαρτίζονται από επτά παιδιά η καθεμία. Ο διαχωρισμός αυτός είναι ενδεικτικός και μπορεί να προσαρμοστεί ανάλογα με τον πραγματικό αριθμό μαθητών/τριών που υπάρχει μέσα σε μια σχολική αίθουσα. Το στάδιο αυτό θα διαρκέσει δύο διδακτικές ώρες.

Για να εμβαθύνουν τα παιδιά στην ποντιακή διάλεκτο, στις ομάδες θα μοιραστεί υλικό όχι από τα αποσπάσματα που παρακολούθησαν στο προηγούμενο στάδιο αλλά θα παρακολουθήσουν αποσπάσματα από την τηλεοπτική σειρά «Κόκκινο ποτάμι» και πάνω σε αυτά θα είναι οι δραστηριότητες που θα πραγματοποιήσουν.

Πριν την ανάθεση των δραστηριοτήτων οι μαθητές/τριες θα ενημερωθούν για τα ιδιαίτερα γνωρίσματα της διαλέκτου. Για αυτό θα τους προβληθεί ένα power point το οποίο θα το έχω δημιουργήσει εγώ και θα τους παρουσιάζω τα βασικά γνωρίσματα της ποντιακής σε επίπεδο φωνολογίας, λεξιλογίου, μορφολογίας και συντακτικού. Μετά από αυτή την παρουσίαση θα μοιράσω στους μαθητές/τριες τα φύλλα εργασίας και θα τους αναθέσω τις δραστηριότητες τους.

Στην πρώτη ομάδα θα ζητάει από τους μαθητές/τριες να καταγράψουν ποια γλωσσικά και κοινωνιογλωσσικά στοιχεία εντοπίζουν στις σκηνές που τους έχουν ανατεθεί που να αναπαριστούν την ποντιακή διαλεκτική ταυτότητα. Για να είναι σε θέση τα μέλη της ομάδας να ανταποκριθούν στη συγκεκριμένη δραστηριότητα, θα τους έχω μοιράσει ένα φυλλάδιο στο οποίο θα παρουσιάζονται τα γνωρίσματα της ποντιακής διαλέκτου, όπως τους προβλήθηκαν στο power point. Το φυλλάδιο αυτό θα λειτουργήσει βοηθητικά, ώστε να μπορέσουν μόνοι τους να τα εντοπίσουν και να τα καταγράψουν. Επίσης, θα ζητείται από τους μαθητές/τριες να εντοπίσουν τις συνθήκες κάτω από τις οποίες οι μυθοπλαστικοί χαρακτήρες κάνουν χρήση τότε της ποντιακής και τότε της πρότυπης.

Στη δεύτερη θα ζητηθεί να εντοπίσουν στοιχεία, εκτός των γλωσσικών, που να δομούν την ποντιακή ταυτότητα των μυθοπλαστικών ηρώων. Θα τους ζητηθεί δηλαδή να εντοπίσουν τα σημειωτικά στοιχεία που συντελούν στην δόμηση της ποντιακής ταυτότητας των χαρακτήρων. Σε αυτό το σημείο, καθώς θα προκύψουν απορίες στα παιδιά σχετικά με το τι είναι τα σημειωτικά στοιχεία, θα τους εξηγήσω πως πρόκειται για

στοιχεία που εντοπίζουμε για παράδειγμα στην ενδυμασία των ηρώων που μαρτυρούν ότι πρόκειται για Έλληνες του Πόντου.

Στην τρίτη ομάδα η δραστηριότητα που θα τους ανατεθεί θα είναι να συλλέξουν το υλικό που συγκέντρωσαν οι συμμαθητές/τριές τους στις άλλες δύο ομάδες και να το παρουσιάσουν, ώστε να αποκτήσουν τα παιδιά μια πλήρη εικόνα του τρόπου με τον οποίο δομείται η ποντιακή ταυτότητα των μυθοπλαστικών χαρακτήρων στα συγκεκριμένα κείμενα μαζικής κουλτούρας.

Χωρίζοντας τον μαθητικό πληθυσμό σε ομάδες και αναθέτοντας σε κάθε ομάδα να διεκπεραιώσει και από μία διαφορετική δραστηριότητα, θέλω να επιτύχω τη συνεργασία μεταξύ των μαθητών/τριων σε κάθε ομάδα και την ενασχόλησή τους με διαφορετικά γνωστικά αντικείμενα, ώστε να βρουν μόνοι τους πώς αναπαρίσταται η γεωγραφική ποικιλία των Ποντίων.

4.1.3 Κριτική πλαισίωση

Σε αυτό το στάδιο οι μαθητές/τριες θα πρέπει να είναι σε θέση να εντοπίσουν τις διάφορες ιδεολογίες που προβάλλονται στα κείμενα μαζικής κουλτούρας. Το συγκεκριμένο στάδιο θα έχει διάρκεια μία διδακτική ώρα.

Ο ρόλος μου σε αυτό το στάδιο θα είναι καθοδηγητικός. Δε θα επιβάλλω στους μαθητές/τριες τη δική μου άποψη σχετικά με το πώς αποτυπώνεται η ποντιακή διάλεκτος στα μελετώμενα αποσπάσματα που τους έχουν δοθεί, αλλά λειτουργώντας βοηθητικά θα ενισχύσω την προσπάθειά τους. Τα παιδιά δεν θα είναι πλέον χωρισμένα σε ομάδες, αλλά θα έχω διαμορφώσει τον χώρο στην τάξη, ώστε να δημιουργηθεί ένα κλίμα οικειότητας προκειμένου να αισθανθούν άνετα για να εκφράσουν τις απόψεις τους σχετικά με τα ερωτήματα που θα τους θέσω. Θέλω σε αυτό το στάδιο όλοι οι μαθητές να είναι σε θέση να εκφράσουν τη γνώμη τους αλλά και μέσω των στοχευόμενων ερωτήσεων που θα τους θέσω να αρχίσουν να διερωτώνται σχετικά με το αν κρίνουν σωστό τον διαχωρισμό των γλωσσών σε «ανώτερες» και «κατώτερες». Για αυτό τον λόγο θεωρώ πως στην τάξη θα πρέπει να έχει δημιουργηθεί ένας κύκλος, ώστε όλοι να συμμετάσχουν στη συζήτηση.

Τα ερωτήματα που θα τους θέσω προκειμένου να ξεκινήσουμε τη συζήτηση ενδεικτικά θα είναι:

- Για ποιο λόγο πιστεύετε ότι γίνεται χρήση της ποντιακής διαλέκτου στην τηλεοπτική σειρά «Το Κόκκινο Ποτάμι»;
- Γιατί δεν παρουσιάστηκαν οι μυθοπλαστικοί χαρακτήρες στην τηλεοπτική σειρά να χειρίζονται αποκλειστικά την ποντιακή διάλεκτο, από τη στιγμή που πρόκειται για μια δραματική σειρά εποχής, στην οποία αποτυπώνονται οι δύσκολες καταστάσεις που βίωσαν οι Πόντιοι κατά την περίοδο του ξεριζωμού τους;
- Κάτω από ποιες επικοινωνιακές περιστάσεις παρατηρήσατε τους μυθοπλαστικούς χαρακτήρες να χειρίζονται την ποντιακή;
- Γιατί πιστεύετε ότι παράλληλα με τη χρήση της ποντιακής γινόταν και χρήση της ελληνικής πρότυπης;
- Ποια σκοπιμότητα εξυπηρετεί η ταυτόχρονη χρήση και των δύο γλωσσών;
- Κρίνετε ότι τα χαρακτηριστικά που αποδόθηκαν στους διαλεκτόφωνους μυθοπλαστικούς χαρακτήρες ανταποκρίνονται στην κοινωνιογλωσσική πραγματικότητα του ποντιακού πληθυσμού κατά το παρελθόν;
- Κατά το άκουσμα των αποσπασμάτων στα οποία γίνεται ταυτόχρονη χρήση της ποντιακής διαλέκτου με την ελληνική γλώσσα σας δημιουργήθηκε η αίσθηση ότι υστερεί κάπου η συγκεκριμένη διάλεκτος από την πρότυπη φωνολογικά, συντακτικά, λεξιλογικά και μορφολογικά;

Για να απαντηθούν τα παραπάνω ερωτήματα οι μαθητές/τριες θα εστιάσουν όχι σε όλα τα αποσπάσματα της τηλεοπτικής σειράς που παρουσιάστηκαν σε προηγούμενη ενότητα, αλλά θα επικεντρωθούν στο δεύτερο απόσπασμα από το επεισόδιο έξι, όπου υπάρχει μια μικρή συζήτηση μεταξύ του Λάζου (δημοσιογράφος) και της Νίκης (εκπαιδευτικός), όπου η δεύτερη μιλάει στον πρώτο σχετικά με τους φόβους της που αφορούν τις κρίσεις που την πιάνουν όταν θυμάται τα τραγικά γεγονότα που βίωσε. Στη συνέχεια και οι δύο στρέφονται προς τους παρευρισκόμενους στον καταυλισμό ανακοινώνοντάς τους τη σκέψη τους να δημιουργήσουν μια μικρή θεατρική ομάδα και να ανεβάσουν ένα θεατρικό, υπό την καθοδήγηση της Νίκης, ώστε να ελαφρύνει η διάθεσή τους, ύστερα από το τόσα προβλήματα που αντιμετωπίζουν στον χώρο που είναι συγκεντρωμένοι (αρρώστιας, έλλειψη φαρμάκων, θάνατοι συμπατριωτών τους κλπ).

Θέτοντας τα παραπάνω ερωτήματα αποβλέπω στο να κάνω τους μαθητές/τριες να αναρωτηθούν αν είναι σωστό να υπάρχει διαχωρισμός των γλωσσών σε «ανώτερες» και

«κατώτερες», αλλά και να αντιληφθούν πως τα κείμενα μαζικής κουλτούρας μεταφέρουν λανθασμένα στερεότυπα για τους διαλεκτόφωνους. Σε αυτή την περίπτωση και συγκεκριμένα μέσα από το δοθέν απόσπασμα, όσον αφορά τη διάλεκτο, ο μαθητικός πληθυσμός αξίζει να εστιάσει την προσοχή του στο γεγονός πως η ποντιακή διάλεκτος χρησιμοποιείται από όλους τους μυθοπλαστικούς χαρακτήρες στη σκηνή. Στο απόσπασμα αυτό δε δίνεται έμφαση σε ποια κοινωνικά στρώματα εντάσσονται οι ομιλητές, εφόσον η πρότερη κοινωνική τους θέση στην πατρίδα τους έχει πλέον χαθεί με τον ξεριζωμό τους και όλοι ζουν σε συνθήκες εξαθλίωσης στον καταυλισμό. Παράλληλα, είναι ενδιαφέρον να αναδειχθεί το γεγονός ότι οι μυθοπλαστικοί χαρακτήρες παρουσιάζονται να κάνουν χρήση τόσο της ποντιακής διαλέκτου όσο και της ελληνικής γεγονός που προωθεί την ιδέα ότι οι διάλεκτοι αποτελούν μορφές της ευρύτερης ελληνικής γλώσσας, κάτι που συνδέεται με την προώθηση κοινής εθνικής ταυτότητας μέσα από τα κείμενα μαζικής κουλτούρας, καθώς τη γλωσσική ετερογένεια που παρουσιάζει η γλώσσα μας τείνουν να την τρέπουν σε ομοιογένεια.

4.1.4 Μετασχηματισμένη πρακτική

Στο τελευταίο στάδιο, το οποίο θα διαρκέσει μία διδακτική ώρα, οι μαθητές/τριες θα έρθουν πιο κοντά με την ποντιακή διάλεκτο, μέσα από κάποιες προτεινόμενες δραστηριότητες. Έχοντας αποκτήσει κάποιες γνώσεις οι μαθητές/τριες επί του ποντιακού γλωσσικού κώδικα, έχοντας επεξεργαστεί κάποια πράγματα και έχοντας καταλήξει στα δικά τους συμπεράσματα σχετικά με την παρουσία και τη χρήση γλωσσικών ποικιλιών στα κείμενα μαζικής κουλτούρας, καλούνται να αξιοποιήσουν τη νεαποκτηθείσα γνώση μέσα σε ένα δικό τους πλαίσιο και να εξελιχθούν πνευματικά (Kalantzis & Cope, 2001).

Οι μαθητές/τριες θα είναι χωρισμένοι σε δύο ομάδες, όμως και οι δύο ομάδες θα εργαστούν για να ολοκληρώσουν το στάδιο αυτό. Τα μέλη των ομάδων θα συντάξουν ένα κείμενο, το οποίο δεν θα είναι ένα απλό πεζό κείμενο αλλά θα έρχεται πιο κοντά στη σύγχρονη τέχνη. Θα τους ζητήσω να συντάξουν μια εικονογραφημένη ιστορία, τριών ή τεσσάρων σελίδων, στην οποία οι εικονιζόμενοι χαρακτήρες θα ανήκουν σε ανώτερα κοινωνικά στρώματα και θα συζητούν τα προβλήματα που έχουν προκύψει στον Πόντο από τον ερχομό των Τούρκων. Στην τηλεοπτική σειρά, την ποντιακή διάλεκτο χειρίζονταν στην πλειονότητά τους μυθοπλαστικοί χαρακτήρες που ανήκαν στα κατώτερα κοινωνικά

στρώματα και πίσω στην πατρίδα τους ασχολούνταν με αγροτικές εργασίες. Υπήρχαν βέβαια και μυθοπλαστικοί χαρακτήρες όπου ανήκαν και στα μεσαία/ανώτερα κοινωνικά στρώματα και πίσω στην πατρίδα τους είχαν επαγγέλματα κύρους, όπως ήταν ο δημοσιογράφος, η δασκάλα και ο ιερέας. Ζητώντας όμως από τους μαθητές/τριες να συντάξουν μια εικονογραφημένη ιστορία όπου οι εικονιζόμενοι χαρακτήρες θα ανήκουν στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα, στοχεύω στο να καταστεί σαφές στον μαθητικό πληθυσμό πως δεν πρέπει να υφίσταται διαχωρισμός ως προς τα άτομα που κάνουν χρήση των διαλέκτων, περνώντας έτσι στη δική τους κριτική σκέψη πως δεν πρέπει μόνο άτομα προερχόμενα από τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα να χειρίζονται τις διάφορες γεωγραφικές ποικιλίες, δημιουργώντας διάφορες στερεοτυπικές αντιλήψεις ως προς τους μυθοπλαστικούς χαρακτήρες που κάνουν χρήση των διάφορων γλωσσικών ποικιλιών στα κείμενα μαζικής κουλτούρας. Το κείμενο που θα συντάξουν θα τους ζητήσω να είναι γραμμένο στην ποντιακή διάλεκτο και μετά την ολοκλήρωση της συγγραφής τους θα τους αναφέρω πως χωρισμένοι πλέον σε ομάδες το έργο τους θα το παρουσιάσουν σαν μικρό θεατρικό.

Μετά την ολοκλήρωση της σύνταξης του κειμένου και από τα μέλη των δύο ομάδων, θα ζητηθεί από την πρώτη ομάδα να παρουσιάσει το κείμενο, που θα είναι γραμμένο στην ποντιακή, φορώντας ρούχα με τα οποία οι Πόντιοι ντύνονταν στην καθημερινότητά τους. Αφού ολοκληρώσει η πρώτη ομάδα το μικρό θεατρικό της, η δεύτερη ομάδα θα παρουσιάσει το ίδιο έργο στην πρότυπη. Και εδώ οι μαθητές/τριες θα είναι ντυμένοι με τις φορεσιές των Ποντίων. Στους μαθητές/τριες και των δύο ομάδων θα τονιστεί πως η προσπάθειά τους αυτή θα βιντεοσκοπηθεί, καθώς στη συνέχεια θα προβληθεί ώστε να εντοπίσουν από μόνοι τους ομοιότητες και διαφορές που προκύπτουν κατά τη χρήση της διαλέκτου και της κοινής νέας ελληνικής. Στο τέλος θα διεξαχθεί μια μυστική ψηφοφορία, στην οποία όλοι οι μαθητές/τριες θα ψηφίσουν εκείνη την μεταφορά που τους άρεσε περισσότερο.

Μια άλλη δραστηριότητα που μπορεί να ανατεθεί στα παιδιά στο πλαίσιο αυτού του σταδίου, είναι να τους ζητηθεί να μεταφέρουν εξ ολοκλήρου ένα απόσπασμα από τη τηλεοπτική σειρά «*Το Κόκκινο Ποτάμι*» στην ποντιακή διάλεκτο. Στα αποσπάσματα που δόθηκαν για παρακολούθηση στους μαθητές/τριες από τη σειρά, οι μυθοπλαστικές χαρακτήρες εμπλέκουν στον λόγο τους την ποντιακή διάλεκτο με την ελληνική. Αντί

λοιπόν να τους ζητηθεί να συντάξουν από μόνοι τους ένα κείμενο των δικών τους προτιμήσεων στην ποντιακή, θα μπορούσα να τους ζητήσω να παρουσιάσουν στους συμμαθητές τους ένα απόσπασμα από τα επεισόδια της σειράς χωρίς τη χρήση της ελληνικής αλλά να χειριστούν μόνο την ποντιακή. Για παράδειγμα θα τους προτείνω να παρουσιάσουν το απόσπασμα από το επεισόδιο 4 του δεύτερου κύκλου από το διάστημα 29:50 έως 32:57, όπου οι μυθοπλαστικοί χαρακτήρες παρουσιάζονται στον καταυλισμό και συζητούν μεγαλοφώνως τα προβλήματα που έχουν δημιουργηθεί μέσα στον χώρο όπου συμβιώνουν τόσα άτομα. Στην δραστηριότητα αυτή όλοι οι μαθητές θα αναλάβουν να διεκπεραιώσουν και από μία εργασία. Άλλοι θα γίνουν «ηθοποιοί», άλλοι θα γίνουν ενδυματολόγοι, άλλοι θα είναι οι σκηνοθέτες, άλλοι θα αναλάβουν να βιντεοσκοπήσουν την παράσταση, ενώ άλλοι θα είναι εκείνοι που θα αναλάβουν να μεταφέρουν τα λόγια των μυθοπλαστικών ηρώων του συγκεκριμένου αποσπάσματος στα σημεία εκείνα που χειρίζονται την ελληνική στην ποντιακή και να τα μοιράσουν στους «ηθοποιούς».

Μέσα από τις παραπάνω προτεινόμενες δραστηριότητες προσδοκώ ότι μέσω της ομαδοσυνεργατικής διδασκαλίας οι μαθητές/τριες θα συνεργαστούν προκειμένου να παρουσιάσουν την ποντιακή διάλεκτο και πως μέσω αυτής της προσωπικής τους προσπάθειας θα αποκτήσουν γνώσεις για τη συγκεκριμένη γεωγραφική γλωσσική ποικιλία, συνειδητοποιώντας τον βαθμό που οι διάφορες ποικιλίες διαδραμάτισαν σπουδαίο ρόλο στη συνέχεια της ελληνικής παράδοσης και γλώσσας.

4.2 Δεύτερη διδακτική πρόταση

Η δυνατότητα μιας πρώτης επαφής του μαθητικού πληθυσμού με τις διαλέκτους, όπως αναφέρθηκε και πρωτίστως αλλά όπως είδαμε και στην πρώτη διδακτική επαφή, συντελείται μέσα από το μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας. Μέσα στο σχολικό εγχειρίδιο εντοπίζονται κείμενα που είναι γραμμένα σε διάφορες διαλέκτους. Ένα άλλο μάθημα όμως, που κρίνεται κατάλληλο, ώστε οι μαθητές/τριες να αντιληφθούν καλύτερα τις διαλέκτους και τη σημασία τους είναι το μάθημα της Ιστορίας. Η Ιστορία δεν αποτελεί μόνο απλή παράθεση σημαντικών πολιτικών ή οικονομικών γεγονότων. Πρόκειται για ένα «ζωντανό» παρελθόν το οποίο βοηθάει στην καλύτερη χάραξη των

ιστορικών πληροφοριών στη μνήμη των ανθρώπων μέσα από την ενσωμάτωση ιστοριών των καθημερινών ανθρώπων και των μαρτυριών τους (Αυγέρη & Καμπάκη – Βουγιουκλή, 2022:168).

Η δεύτερη διδακτική πρόταση σχετικά με την ποντιακή διάλεκτο θα απευθύνεται και πάλι σε μαθητές της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης αλλά μεγαλύτερης βαθμίδας και θα γίνει συνδυαστικά με το μάθημα της Ιστορίας. Πιο συγκεκριμένα το προτεινόμενο διδακτικό πλάνο αφορά τους μαθητές/τριες της Γ' Τάξης Λυκείου Θεωρητικής Κατεύθυνσης. Ο λόγος για τον οποίο προτιμήθηκε η δεύτερη διδακτική πρόταση για τη γνωριμία των μαθητών/τριών να πραγματοποιηθεί συνδυαστικά με το μάθημα της Ιστορίας είναι επειδή στηρίζεται σε έναν νέο τύπο αναλυτικού προγράμματος που καλείται προγράμματα διαδικασίας.

Τα προγράμματα διαδικασίας βασίζονται στη διερεύνηση ενός θέματος και όχι στην απλή πρόκτηση γνώσεων. Ο εκπαιδευτικός και οι μαθητές/τριες θα πρέπει να συνδιαμορφώνουν το μάθημα και να μην επιβάλλεται αυτό κεντρικά. Η διεπιστημονικότητα, η διαθεματικότητα και η καλλιέργεια βιωματικών μεθόδων μάθησης αποτελούν το κέντρο αυτής της προσέγγισης (Βέικου, κ.α. 2007:58).

Το βιβλίο Ιστορίας της Γ' Τάξης Λυκείου της Θεωρητικής Κατεύθυνσης χωρίζεται σε πέντε διδακτικές ενότητες. Η ενότητα Δ' του σχολικού εγχειριδίου με τίτλο «Παρευξέινιος Ελληνισμός» χωρίζεται σε πέντε υποενότητες. Το πλάνο διδασκαλίας θα σχεδιαστεί και θα παρουσιαστεί στους μαθητές/τριες πάνω στην τέταρτη υποενότητα που έχει τίτλο «Ο Παρευξέινιος Ελληνισμός το 19^ο και 20^ο αιώνα». Η υποενότητα αυτή είναι με τη σειρά της χωρισμένη σε τρία τμήματα. Το πρώτο κομμάτι τιτλοφορείται «Οικονομική και πνευματική ανάπτυξη», το δεύτερο έχει τίτλο «Αγώνες για τη δημιουργία μιας αυτόνομης Ποντιακής Δημοκρατίας (1917 – 1922) και το τρίτο κομμάτι παρουσιάζεται με τον τίτλο «Η μεθοδευμένη εξόντωση (γενοκτονία) των Ποντίων». Η διδακτική πρόταση θα επικεντρωθεί επομένως στο τρίτο κομμάτι της συγκεκριμένης υποενότητας και θα ολοκληρωθεί σε πέντε διδακτικές ώρες, καθώς το προτεινόμενο πλάνο διδασκαλίας θα παρουσιαστεί μέσα από τέσσερα στάδια.

Ακολουθώντας το πλαίσιο του κριτικού γραμματισμού και το μοντέλο των πολυγραμματισμών θα παρουσιαστεί στη συνέχεια ένα πλάνο διδασκαλίας στο οποίο θα αξιοποιηθούν το κείμενο μαζικής κουλτούρας που παρουσιάστηκε σε προηγούμενες

ενότητες («*Τη Πόντου οι αντάρτες*»), αλλά και ένα τραγούδι γραμμένο στα ποντιακά. Στόχος του πλάνου διδασκαλίας είναι οι μαθητές να δουν πώς αναπαρίσταται η ποντιακή διάλεκτος και τι μηνύματα απηχούνται μέσω της αναπαράστασης αυτής.

4.2.1 Τοποθετημένη πρακτική

Για να πραγματοποιηθεί η γνωριμία των μαθητών με την ποντιακή διάλεκτο συνδυαστικά με το μάθημα της Ιστορίας, θα αξιοποιήσω κείμενα μαζικής κουλτούρας. Το αρχικό στάδιο θα έχει διάρκεια δύο διδακτικών ωρών.

Πριν την προβολή της ταινίας μικρού μήκους «*Τη Πόντου οι αντάρτες*» θα προηγηθεί η ανάλυση της ενότητας από το σχολικό βιβλίο της Ιστορίας «*Η μεθοδευμένη εξόντωση (γενοκτονία) των Ποντίων*». Η διδακτική ενότητα αναφέρεται στις συστηματικές διώξεις των Ελλήνων του Πόντου από τους Κεμαλικούς αλλά και στις εξοντωτικές οδοιπορίες τους. Η παρουσίαση της ενότητας θα γίνει σε μία διδακτική ώρα.

Μετά το πέρας της μία διδακτικής ώρας που αφορά την παρουσίαση του συγκεκριμένου μαθήματος, θα ξεκινήσει το δεύτερο στάδιο, αυτό της τοποθετημένης πρακτικής. Στο στάδιο αυτό θα ρωτήσω τους μαθητές/τριες αν τα συγκεκριμένα γεγονότα τα έχουν ακούσει να τα εξιστορεί κάποιο συγγενικό τους πρόσωπο στην ποντιακή διάλεκτο. Στο σημείο αυτό μου δίνεται η δυνατότητα να παρουσιάσω στους μαθητές/τριες τα χαρακτηριστικά που παρουσιάζει η γλώσσα των Ποντίων σε μορφολογικό, φωνολογικό, λεξιλογικό και συντακτικό επίπεδο. Η παρουσίαση θα γίνει μέσω ενός Power Point και στο τέλος της θα μοιραστεί στους μαθητές/τριες ένα φυλλάδιο που θα περιλαμβάνει αυτά που τους αναλύθηκαν στις διαφάνειες.

Στη συνέχεια, έχοντας πλέον οι μαθητές/τριες στα χέρια τους το φυλλάδιο με τα χαρακτηριστικά της ποντιακής διαλέκτου, θα προβληθεί η ταινία μικρού μήκους «*Τη Πόντου οι αντάρτες*». Όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενη ενότητα, στην ταινία αυτή μέλη ενός Συλλόγου Ποντίων με έδρα τον Δήμο της Αγίας Βαρβάρας ονόματι «Ο Φάρος» αποφάσισαν να δημιουργήσουν αυτή την ταινία και να την προβάλλουν στο YouTube στις 14 Μαΐου του 2021, πέντε μέρες νωρίτερα πριν την ημερομηνία που έχει καθιερωθεί ως ημέρα μνήμης της Γενοκτονίας των Ποντίων από τους Τούρκους, δηλαδή πριν τις 19

Μαΐου. Σκοπός της προβολής ήταν όχι μόνο η απόδοση φόρου τιμής σε όλο τον Ελληνισμό της Ανατολής, αλλά και η ενημέρωση των θεατών σχετικά με τον τρόπο που οι Πόντιοι εκδιώχθηκαν από την πατρίδα τους και του τι υπέστησαν όσοι έμειναν πίσω. Μετά την ολιγόλεπτη προβολή της ταινίας θα θέσω στους μαθητές/τριες κάποιες ερωτήσεις. Ενδεικτικά ερωτήματα που θα τους τεθούν είναι:

- Τι συναισθήματα σας δημιουργήθηκαν κατά το άκουσμα μιας ποικιλίας που δεν είναι αυτή που εσείς διδάσκεστε και μαθαίνετε στο σχολείο σας;
- Ποιες διαφορές μπορέσατε να εντοπίσετε, αν εντοπίσατε διαφορές, ανάμεσα στην ποντιακή διάλεκτο και τη γλωσσική ποικιλία που χειρίζεστε εσείς στον καθημερινό προφορικό σας λόγο;
- Ποιο θεωρείτε ότι είναι το περιεχόμενο των αποσπασμάτων που ακούσατε συγκριτικά με τα γεγονότα που περιγράφονται στο βιβλίο της Ιστορίας;

Σκοπός μου με αυτά τα ερωτήματα είναι να κάνω τους μαθητές/τριες να γνωρίσουν τη συγκεκριμένη γλωσσική ποικιλία, που αποτελεί μέρος της ελληνικής. Τέλος, με την επιλογή της συγκεκριμένης ταινίας αποσκοπώ στο να συνδυάσω τη γλωσσική ποικιλία του Πόντου με την ιστορία που κουβαλάει ο τόπος αυτός, έτσι ώστε να κατανοήσουν τα παιδιά το βαθύτερο πολιτισμικό νόημα που φέρει η διάλεκτος.

4.2.2 Ανοιχτή διδασκαλία

Στο δεύτερο στάδιο του προτεινόμενου πλάνου διδασκαλίας, αποσκοπώ στο να εντρυφήσουν οι μαθητές/τριες περισσότερο στην ποντιακή διάλεκτο. Για να πραγματοποιηθεί αυτό θα αναθέσω στους μαθητές/τριες κάποιες δραστηριότητες.

Αρχικά, το τμήμα θα χωριστεί σε ομάδες. Όλα τα παιδιά σε κάθε ομάδα θα συνεργαστούν μεταξύ τους. Οι ομάδες λοιπόν θα είναι δύο και θα απαρτίζονται από δέκα παιδιά η καθεμία. Ο διαχωρισμός αυτός των παιδιών σε ομάδες αλλά και ο αριθμός μαθητών/τριών που θα απαρτίζουν την κάθε ομάδα είναι ενδεικτικός και μπορεί να προσαρμοστεί ανάλογα με τον πραγματικό αριθμό μαθητών/τριών που υπάρχει μέσα σε μια σχολική αίθουσα. Το στάδιο αυτό θα διαρκέσει μία διδακτική ώρα.

Για να εμβαθύνουν τα παιδιά ακόμα περισσότερο στην ποντιακή διάλεκτο, συνδυαστικά με την ταινία «*Τη Πόντου οι αντάρτες*», από την οποία στο συγκεκριμένο στάδιο θα

δοθούν στα παιδιά κάποια στιγμιότυπα προς επεξεργασία, θα τους μοιραστεί και ένα τραγούδι, που είναι ένα από τα πολλά τραγούδια που αναφέρονται στη Γενοκτονία των Ποντίων και είναι το «Την πατρίδαμ' έχασα». Τους στίχους του τραγουδιού έχει γράψει ο Χρήστος Αντωνιάδης, τη μουσική ο Κώστας Σιαμίδης και η πρώτη εκτέλεση έχει γίνει από τον Αχιλλέα Βασιλειάδη και τον Γιάννη Κουρτίδη.

Στο τραγούδι υπάρχει ένας στίχος όπου αναφέρεται: «Τα ταφία μ' έχασα/ ντ' έθαψα κι ενέσπαλα./Τ' εμετέρτς αναστορώ, όι/ όι και 'ς σο ψυόπο μ'/κουβαλώ»(Έχασα τους τάφους μου/ αυτούς που έθαψα και δεν/ ξέχασα./ Θυμάμαι τους δικούς μου, όι/ όι/ και στην ψυχή μου τους/ κουβαλώ. Θυμάμαι τους δικούς μου, όι/ όι/ και στην ψυχή μου τους/ κουβαλώ). Στον στίχο τονίζεται πως οι άνθρωποι δε ζουν μόνο με την καθημερινότητα του παρόντος, αλλά κουβαλούν και τις μνήμες του παρελθόντος και εξιστορούν αυτές τις μνήμες του παρελθόντος τους μέσα από τα τραγούδια τους αλλά και τη γλώσσα τους. Όσο η γλώσσα τους παραμένει ζωντανή, οι λέξεις θα λειτουργούν ως ο συνδετικός κρίκος με τα γεγονότα της Γενοκτονίας διδάσκοντας τις νέες γενιές. Το τραγούδι και η γλώσσα τους είναι για τους Πόντιους η διαχρονική τους πατρίδα.

Κρατώντας λοιπόν οι μαθητές/τριες στα χέρια τους το φύλλο με τα χαρακτηριστικά της ποντιακής διαλέκτου που τους μοιράστηκε στην τοποθετημένη πρακτική θα ζητηθούν από τις ομάδες τα εξής:

- Στα μέλη της πρώτης ομάδας θα ζητηθεί να πραγματοποιηθεί μια καταγραφή των γλωσσικών και κοινωνιογλωσσικών στοιχείων που έχουν εντοπίσει στις αναπαραριστώμενες σκηνές που τους έχουν ανατεθεί από τα στιγμιότυπα της ταινίας. Τα στιγμιότυπα αυτά θα αφορούν το διάστημα 2:58 έως 5:42, όπου τον λόγο τον έχουν η αφηγήτρια αλλά και οι νεαρές κοπέλες. Οι τελευταίες με θυμό ορκίζονται πως θα τιμωρήσουν τους Τούρκους για τα δεινά τους. Επίσης, θα ζητηθεί από τους μαθητές/τριες αυτής της ομάδας να εντοπίσουν τις συνθήκες κάτω από τις οποίες οι μυθοπλαστικοί χαρακτήρες κάνουν χρήση τότε της ποντιακής και τότε της πρότυπης. Τέλος, θα τους ζητηθεί να εντοπίσουν τα σημειωτικά στοιχεία που συντελούν στη δόμηση της ποντιακής τους ταυτότητας. Να εντοπίσουν δηλαδή στοιχεία, εκτός της ποντιακής διαλέκτου, τα οποία μαρτυρούν ότι πρόκειται για Έλληνες του Πόντου.
- Στη δεύτερη ομάδα θα ζητηθεί να εντοπίσουν γλωσσικά στοιχεία που υπάρχουν στο τραγούδι και φανερώσουν την ποντιακή προέλευσή του. Όπως και στην πρώτη ομάδα

έτσι και εδώ θα ζητηθεί από τους μαθητές να εντοπίσουν τα σημειωτικά στοιχεία που συντελούν στη δόμηση της ποντιακής ταυτότητας του τραγουδιού. Ολόκληρο το τραγούδι γίνεται υπό τη συνοδεία της ποντιακής λύρας, το κατεξοχήν μουσικό όργανο που είναι συνδεδεμένο με την παράδοση των Ποντίων. Η ποντιακή λύρα είναι σύμβολο πολιτισμικής ταυτότητας, καθώς θυμίζει στους Πόντιους τις ρίζες τους, κρατώντας ζωντανές τις παραδόσεις τους, αλλά ταυτόχρονα τους βοηθάει στη δημιουργία της ταυτότητάς τους.

Έχοντας ολοκληρώσει τις δραστηριότητες αυτές τα μέλη της κάθε ομάδας θα παρουσιάσουν στην άλλη τα στοιχεία που συγκέντρωσαν και θα προβούν σε σύγκριση αυτών, ώστε να εξακριβώσουν αν έχουν βρει κοινά σημεία.

4.2.3 Κριτική πλαισίωση

Στο στάδιο αυτό, το οποίο θα ολοκληρωθεί εντός μια διδακτικής ώρας, θα επιχειρηθεί από όλους τους μαθητές της τάξης μια κριτική ερμηνεία πάνω στην ταινία. Θα πρέπει δηλαδή να είναι σε θέση να εντοπίσουν τις διάφορες ιδεολογίες που προβάλλονται στα κείμενα μαζικής κουλτούρας και να ελέγξουν αν η χρήση του ποντιακού γλωσσικού κώδικα από τους μυθοπλαστικούς χαρακτήρες της ταινίας οδηγεί σε λανθάνουσες ιδεολογίες για τις γλωσσικές ποικιλότητες και σε αρνητικά στερεότυπα για τους ομιλητές της (Φτερνιάτη, Τσάμη & Αρχάκης, 2016).

Ατομικά σε κάθε μαθητή θα ζητηθεί να καταγράψει στο τετράδιό του στοιχεία που οικοδομούν το κοινωνικό προφίλ των μυθοπλαστικών χαρακτήρων όπως είναι η ηλικία, το φύλο και ο ρόλος που έχουν. Ύστερα από την καταγραφή αυτή οι μαθητές θα απαντήσουν στα εξής ερωτήματα:

- Θεωρείτε πως στα μελετώμενα αποσπάσματα που σας δόθηκαν, η χρήση της ποντιακής διαλέκτου οδήγησε στη δημιουργία αρνητικών στερεότυπων απέναντι στους μυθοπλαστικούς χαρακτήρες;
- Κάτω από ποιες επικοινωνιακές περιστάσεις παρατηρήσατε τους μυθοπλαστικούς χαρακτήρες να χειρίζονται την ποντιακή;
- Γιατί πιστεύετε ότι παράλληλα με την χρήση της ποντιακής γινόταν και χρήση της πρότυπης ελληνικής από την αφηγήτρια;

- Θεωρείτε πως στην ταινία υπήρχαν χαρακτήρες που έκαναν λιγότερη χρήση της ποντιακής διαλέκτου; Θεωρείτε πως αυτό σχετίζεται με το φύλο του κάθε μυθοπλαστικού χαρακτήρα αλλά και του ρόλου που είχε στην ταινία;

Σκοπός των παραπάνω ερωτημάτων είναι να καταστεί σαφές στους μαθητές πως δεν εντοπίζεται μεροληπτική στάση απέναντι στον τρόπο με τον οποίο οι διαλεκτόφωνοι χρησιμοποιούν την ποντιακή. Όλοι οι χαρακτήρες κάνουν χρήση του μελετώμενου γλωσσικού κώδικα χωρίς ο χρόνος κατά τον οποίο ομιλούν την ποντιακή να περιορίζεται, επειδή κάποιοι μυθοπλαστικοί χαρακτήρες είναι άνδρες ενώ κάποιοι άλλοι μυθοπλαστικοί χαρακτήρες είναι γυναίκες. Μέσω της κριτικής πλαισίωσης, αναμένω γενικότερα πως οι μαθητές/τριες θα είναι σε θέση να συνειδητοποιήσουν πως ο ποντιακός γλωσσικός κώδικας στην ταινία σε συνδυασμό με την ελληνική συγκροτούν την ιδέα πως Πόντιοι και Έλληνες έχουν κοινή εθνική ταυτότητα, δηλαδή να κατανοήσουν πως μέσω της ανάδειξης της ελληνικότητας του ποντιακού πληθυσμού η γλωσσική ετερογένεια που εντοπίζεται στα κείμενα μαζικής κουλτούρας τρέπεται στο τέλος σε ομοιογένεια.

4.2.4 Μετασχηματισμένη πρακτική

Στο τελευταίο στάδιο, το οποίο θα διαρκέσει μία διδακτική ώρα, οι μαθητές/τριες θα έρθουν πιο κοντά με την ποντιακή διάλεκτο, μέσα από κάποιες προτεινόμενες δραστηριότητες. Όλοι οι μαθητές/τριες θα δουλέψουν ομαδικά στη δραστηριότητα που θα τους ζητηθεί.

Η δραστηριότητα που θα τους ανατεθεί είναι να συντάξουν ένα κείμενο στην ποντιακή διάλεκτο στο οποίο θα παρουσιάζουν τα προβλήματα που θεωρούν ότι αντιμετώπισαν οι πρόσφυγες Πόντιοι ερχόμενοι στην Ελλάδα. Σχετικά με τα προβλήματα αυτά μπορούν να αντλήσουν υλικό από τα παραθέματα που υπάρχουν στο σχολικό εγχειρίδιο της Ιστορίας της κατεύθυνσής τους στην ενότητα Γ' «*Το προσφυγικό ζήτημα στην Ελλάδα*» και πιο διεξοδικά πλούσιο υλικό με τις κακουχίες που πέρασαν οι πρόσφυγες δίνεται στη δεύτερη υποενότητα με τίτλο «*Η Μικρασιατική καταστροφή*». Πέρα από τη σύνταξη του κειμένου στην ποντιακή διάλεκτο θα τους ζητηθεί να γίνει η παρουσίαση του κειμένου με τη μορφή ενός μικρού θεατρικού. Θα μπου δηλαδή στη θέση των Ποντίων και ως Πόντιοι της τότε περιόδου θα μιλήσουν για τις δύσκολες συνθήκες με τις οποίες ήρθαν αντιμέτωποι. Θα

τους τονιστεί πως η προσπάθειά τους αυτή θα παρουσιαστεί στο τέλος της σχολικής χρονιάς στο αμφιθέατρο του σχολείου μπροστά στους υπόλοιπους μαθητές/τριες του σχολείου και πως θα μαγνητοσκοπηθεί, για αυτό δε χρειάζεται να έχει μεγάλη διάρκεια αυτή η καλλιτεχνική τους απόπειρα αλλά να διαρκέσει ελάχιστα λεπτά.

Στη δραστηριότητα αυτή όλοι οι μαθητές θα αναλάβουν να διεκπεραιώσουν και από μία εργασία. Άλλοι θα γίνουν «ηθοποιοί», άλλοι θα γίνουν ενδυματολόγοι, άλλοι θα είναι οι σκηνοθέτες, άλλοι θα αναλάβουν να βιντεοσκοπήσουν την παράσταση, άλλοι θα είναι εκείνοι που θα αναλάβουν να συντάξουν το κείμενο στην ποντιακή μοιράζοντας τους αντίστοιχους ρόλους στους «ηθοποιούς» και άλλοι εκείνοι που θα αναλάβουν να «ντύσουν» την παράσταση με την κατάλληλη ποντιακή μουσική, που θα αποτυπώνει τον δραματικό χαρακτήρα των καταστάσεων που βίωσαν. Όλοι οι μαθητές θα φροντίσουν ώστε στο σκηνικό να υπάρχουν διάφορα στοιχεία που θα μαρτυρούν την ποντιακή ταυτότητα των μυθοπλαστικών χαρακτήρων, πέρα από την καθαρά χρήση του ποντιακού γλωσσικού κώδικα.

Το ίδιο κείμενο στη συνέχεια θα το παρουσιάσουν στην ελληνική, φορώντας τα δικά τους καθημερινά ρούχα. Σκοπός αυτής της διπλής παρουσίασης του θεατρικού τους, τόσο στην ποντιακή όσο και στην ελληνική, είναι να γίνει η σύνδεση πως οι διάλεκτοι αποτελούν μία ποικιλία, η οποία είναι ίσης αξίας με την πρότυπη ελληνική, ανεξαρτήτως του γεγονότος πως η δεύτερη έχει καθιερωθεί από τους θεσμούς ως η επίσημη γλώσσα την οποία χειρίζονται στις διάφορες επικοινωνιακές τους περιστάσεις οι άνθρωποι. Να κάνουν δηλαδή κτήση τους οι μαθητές/τριες πως οι διάλεκτοι φανερώνουν την πολυμορφία της ελληνικής γλώσσας, και πως με τον εκφραστικό τους πλούτο ενισχύουν τη συλλογική γλωσσική κληρονομιά, για αυτό θα πρέπει να λαμβάνουν τη δέουσα αναγνώριση και υποστήριξη.

5. Συμπεράσματα

Έχοντας ολοκληρώσει τη συγγραφή της διπλωματικής εργασίας, μπορούμε να οδηγηθούμε σε κάποια συμπεράσματα που αφορούν την παρουσία των γεωγραφικών ποικιλιών στα κείμενα μαζικής κουλτούρας αλλά και τη διδακτική αξιοποίησή τους σύμφωνα με το μοντέλο των πολυγραμματισμών.

Αρχικά, πρέπει να τονιστεί πως σκοπός συγγραφής της παρούσας διπλωματικής εργασίας αποτέλεσε η επιθυμία να αναδειχθεί πως οι γεωγραφικές ποικιλίες είναι ισάξια συστήματα με αυτό της πρότυπης ελληνικής. Όπως φάνηκε από την ανάλυση η ποντιακή διάλεκτος στα εν λόγω δραματικά κείμενα αναπαριστάνεται ως στοιχείο του αγωνιστή και ξεριζωμένου Πόντιου, όπως επίσης ως στοιχείο της γενικότερης ελληνικής εθνικής ταυτότητας.

Στο ερευνητικό κομμάτι, με τη βοήθεια και την ανάλυση της σειράς *«Το Κόκκινο Ποτάμι»* και της ταινίας μικρού μήκους *«Τη Πόντου οι αντάρτες»*, στις οποίες γίνεται παρουσίαση των στοιχείων που φανερώνουν τον ποντιακό τρόπο ζωής (ενδυμασία, λύρα, κλπ) και την ποντιακή διάλεκτο προτάθηκαν δύο σενάρια διδασκαλίας για το πώς η συγκεκριμένη διάλεκτος μπορεί να αξιοποιηθεί στο γλωσσικό μάθημα ακολουθώντας το μοντέλο των πολυγραμματισμών.

Το πρώτο προτεινόμενο διδακτικό σενάριο, το οποίο αφορά μαθητές/τριες που φοιτούν στην Α' Λυκείου, στηρίχθηκε πάνω στην τηλεοπτική σειρά *«Το Κόκκινο Ποτάμι»* και λαμβάνει χώρα στο μάθημα της Νεοελληνικής γλώσσας, εφόσον το συγκεκριμένο σχολικό εγχειρίδιο ήδη από την πρώτη διδακτική ενότητα, που τιτλοφορείται «Γλώσσα και γλωσσικές ποικιλίες», φέρνει τον μαθητικό πληθυσμό σε επαφή με την ποικιλομορφία που παρουσιάζει η ελληνική. Ξεκινώντας αρχικά με την ανάλυση του κειμένου που υπάρχει στο σχολικό εγχειρίδιο, το οποίο είναι ένα δημοτικό τραγούδι του Πόντου με τίτλο *«Χριστέ μ'»* αλλά και τις ποντιακές αφηγήσεις και ιστορίες της Γιώτα Φωτιάδου - Μπαλαφούτη με τίτλο *«Η νύφε»*, παρουσίασα στη συνέχεια αποσπάσματα διάφορων εκπομπών όπου γίνεται χρήση της ποντιακής διαλέκτου. Έχοντας μιλήσει για τα χαρακτηριστικά της ποντιακής διαλέκτου προχώρησα πιο μεθοδευμένα και αναθέτοντας στους μαθητές/τριες δραστηριότητες που θα βασίζονταν στην τηλεοπτική σειρά *«Το Κόκκινο Ποτάμι»*. Μέσα από αυτές τις δραστηριότητες και τη διεκπεραίωσή τους από

τους μαθητές/τριες αποσκοπούσα στο να αποκτήσουν γνώσεις για τη συγκεκριμένη γεωγραφική γλωσσική ποικιλία, συνειδητοποιώντας παράλληλα και τον βαθμό που οι διάφορες ποικιλίες διαδραματίζουν σπουδαίο ρόλο στη συνέχεια της ελληνικής παράδοσης και γλώσσας.

Το δεύτερο προτεινόμενο διδακτικό σενάριο, το οποίο αφορά μαθητές/τριες που ανήκουν στη Γ' τάξη Λυκείου και πιο συγκεκριμένα στη θεωρητική κατεύθυνση, στηρίχθηκε πάνω στην ταινία μικρού μήκους «*Τη Πόντου οι αντάρτες*». Το δεύτερο στη σειρά προτεινόμενο σενάριο έγινε συνδυαστικά με το μάθημα της Ιστορίας της θεωρητικής κατεύθυνσης. Η ενότητα Δ' του σχολικού εγχειριδίου με τίτλο «*Παρευξείνιος Ελληνισμός*» χωρίζεται σε πέντε υποενότητες. Το πλάνο διδασκαλίας σχεδιάστηκε και παρουσιάστηκε στους μαθητές/τριες πάνω στην τέταρτη υποενότητα που έχει τίτλο «*Ο Παρευξείνιος Ελληνισμός τον 19^ο και 20^ο αιώνα*». Η υποενότητα αυτή είναι με τη σειρά της χωρισμένη σε τρία τμήματα. Το τρίτο κομμάτι παρουσιάζεται με τον τίτλο «*Η μεθοδευμένη εξόντωση (γενοκτονία) των Ποντίων*» και η διδακτική πρόταση επικεντρώθηκε επομένως στο τρίτο κομμάτι της συγκεκριμένης υποενότητας. Ξεκινώντας με την παρουσίαση του συγκεκριμένου μαθήματος, προχώρησα στη συνέχεια με την προβολή της ταινίας «*Τη Πόντου οι αντάρτες*» και στο άκουσμα ενός ποντιακού τραγουδιού με τίτλο «*Την πατρίδαμ' έχασα*», ζητώντας από τους μαθητές/τριες να εντοπίσουν γλωσσολογικά και σημειωτικά στοιχεία που μαρτυρούν την παρουσίαση της ποντιακής διαλέκτου.

Μέσα από τα παραπάνω κείμενα μαζικής κουλτούρας δραματικού χαρακτήρα γίνεται πλέον σαφές πως η γλωσσική ποικιλότητα ενός τόπου μπορεί να αξιοποιηθεί χωρίς να προωθούνται αρνητικά στερεότυπα και ιδεολογίες ως προς τους διαλεκτόφωνους. Η αξιοποίηση των κειμένων μαζικής κουλτούρας στα πλαίσια της εκπαιδευτικής διαδικασίας κρίνεται αναγκαία, ώστε οι μαθητές/τριες να αναπτύξουν την κριτική τους σκέψη. Με την προώθηση της πρότυπης ελληνικής και τη χρήση της σε όλες τις επικοινωνιακές περιστάσεις μεταξύ των ομιλητών, οι τοπικές διάλεκτοι και τα ιδιώματα κινδυνεύουν να εξαφανιστούν, καθώς ελάχιστα είναι στις μέρες μας τα διαλεκτόφωνα άτομα. Για τον λόγο αυτό η ένταξή τους στις σχολικές μονάδες θα μπορούσε να αποτελέσει έναν τρόπο διαφύλαξής τους. Η πραγμάτωση αυτού του στόχου θα μπορούσε να εφαρμοστεί μέσα από τη διδασκαλία των γεωγραφικών γλωσσικών ποικιλιών ακολουθώντας το μοντέλο των πολυγραμματισμών.

Μέσα από την αξιοποίηση του μοντέλου των πολυγραμματισμών το σχολείο θα επιτύχει την καλλιέργεια μελλοντικά σκεπτόμενων πολιτών, οι οποίοι θα αποδέχονται τη γλωσσική ποικιλομορφία χωρίς να αποτελεί αντικείμενο χλευασμού. Η αποδοχή της γλωσσικής διαφορετικότητας θα κάνει τους μαθητές/τριες να αντιστέκονται απέναντι σε κάθε στερεοτυπική αντίληψη και ιδεολογία που αφορά την καθημερινή ζωή αλλά και θα τους μάθει να επιδεικνύουν τον δέοντα σεβασμό απέναντι σε κάθε πολιτισμική και γλωσσική ετερογένεια που χαρακτηρίζει τη σύγχρονη κοινωνία. Μέσα από αυτή την αποδοχή της γλωσσικής ποικιλίας θα έρθει η συνειδητοποίηση πως οι τοπικές γλωσσικές διαφοροποιήσεις πρέπει να χαίρουν ίσης εκτίμησης από όλους τους ομιλητές, διαλεκτόφωνους και μη, καθώς αποτελούν κομμάτι της πολιτισμικής μας κληρονομιάς.

Βιβλιογραφία

Αγγελίδη, Β., (2022). *Η χρήση της κρητικής διαλέκτου σε τρέχουσες τηλεοπτικές σειρές: σχεδιασμός μιας διδακτικής δράσης μέσα στο από το μοντέλο των πολυγραμματισμών για την Α' Λυκείου*. Μεταπτυχιακή εργασία, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Αυγέρη, Σ. & Καμπάκη – Βουγιουκλή, Π. *Κείμενα σε διαλεκτικό και ιδιωματικό λόγο στα σχολικά εγχειρίδια και τα αναλυτικά προγράμματα του ιστορικού μαθήματος στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση – Ένα διδακτικό παράδειγμα*. Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης. Ανακτήθηκε από: [file:///C:/Users/voulg/Downloads/4106-8216-1-SM%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/voulg/Downloads/4106-8216-1-SM%20(2).pdf).

Baynham, M., (2002). *Πρακτικές γραμματισμού*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Βέικου, Χρ., Σιγανού, Α. & Παπασταμούλη, Ε. (2007). *Σύντομη επισκόπηση του Παιδαγωγικού Πλαισίου του Ελληνικού Εκπαιδευτικού Συστήματος*. Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων, 13, σσ.55-68

Γούτσος, Δ. (2013), *Γλώσσα και επικοινωνία*. Στο Γ, Ι. Ξυδόπουλος (επιμ.) *Γλώσσα, Κοινωνία και Εκπαίδευση: Εγχειρίδιο Μελέτης*. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, σσ. 165 -264.

Δελβερούδη, Ρ. (2001). *Γλώσσα και διάλεκτος*. Στο Χριστίδης, Α.-Φ. (σε συνεργασία με τη Μ. Θεοδωροπούλου) (επιμ.), *Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα*, Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, σσ. 50 -53.

Δελβερούδη, Ρ. (2001). *Γλωσσική ποικιλία*. Στο Χριστίδης, Α.-Φ. (σε συνεργασία με τη Μ. Θεοδωροπούλου) (επιμ.), *Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα*, Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, σσ. 54 -57.

Κακριδή – Φερράρι, Μ. (2007). Διάλεκτος. *Πόλη για την ελληνική γλώσσα*, Ανακτήθηκε από: http://www.greeklanguage.gr/greekLang/studies/history/thema_03/index.html.

Kalantzis, M., & Core, B. (2001). Πολυγραμματισμοί. Στο Χριστίδης, Α.-Φ. (επιμ.), *Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα*, Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, σσ. 214 – 216.

Κοντοσόπουλος, Ν. Γ, (2001). *Διάλεκτοι και ιδιώματα της νέας ελληνικής*. Αθήνα: Γρηγόρης.

Μητσκοπούλου, Β. (2001). Γραμματισμός. Στο Α-Φ Χριστίδης (επιμ.), *Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, σσ. 209-213

Μπασλής, Ι. (2017). *Κοινωνιογλωσσολογία: Μικρή Εισαγωγή* (3^η έκδ.). Αθήνα: Γρηγόρης.

Μπουτουλούση, Ε. (2001). Γλώσσα και γλωσσική επίγνωση. Στο Α-Φ Χριστίδης (επιμ.), *Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, σσ. 223-229.

Πανελλήνιος Σύνδεσμος Ποντίων Εκπαιδευτικών (2013). *Εγχειρίδιο διδασκαλίας της ποντιακής διαλέκτου σε ενήλικες*. Αθήνα: 2013.

Πετρούνιας, Ε. [2001] 2013. *Νεοελληνική γραμματική και συγκριτική («αντιπαραθετική») ανάλυση* (Α' τόμος, Α' μέρος: Θεωρία). Θεσσαλονίκη: Ζήτη (ανατύπωση με διορθώσεις). Ανακτήθηκε από: <https://www.greek-language.gr/linguisticterms/book/ch15>).

Πρόγραμμα Σπουδών για τα μαθήματα Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία, Νέα Ελληνική Γλώσσα και Νέα Ελληνική Λογοτεχνία της Α΄ τάξης του Γενικού Λυκείου. Εφημερίδα της Κυβέρνησης (ΦΕΚ 1562/2/27-6-2011).

Προγράμματα Σπουδών του μαθήματος της Νεοελληνικής Γλώσσας των Α΄, Β΄, και Γ΄ τάξεων του Γυμνασίου. Εφημερίδα της Κυβέρνησης (ΦΕΚ 5771/2/10/2021).

Προγράμματα Σπουδών του μαθήματος της Νεοελληνικής Γλώσσας των Α΄, Β΄ και Γ΄ τάξεων του Γενικού Λυκείου. Εφημερίδα της Κυβέρνησης (ΦΕΚ 5770/2/10/2021).

ΦΕΚ 1562/τ.Β΄27/06/2011 Προγράμματα Σπουδών για τα μαθήματα Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία, Νέα Ελληνική Γλώσσα και Νέα Ελληνική Λογοτεχνία της Α΄ τάξης Γενικού Λυκείου. Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο.

Στάμου, Α.Γ. (2012). Αναπαραστάσεις της κοινωνιογλωσσικής πραγματικότητας στα κείμενα μαζικής κουλτούρας: Αναλυτικό πλαίσιο για την ανάπτυξη της κριτικής γλωσσικής επίγνωσης. *Γλωσσολογία/ Glossologia*, 20, σσ 19-38. Ανακτήθηκε από: <https://ikee.lib.auth.gr/record/300710>.

Στάμου Α.Γ. (2014). Η κριτική ανάλυση λόγου: Μελετώντας τον ιδεολογικό ρόλο της γλώσσας. Στο Ανάλυση λόγου: *Θεωρία και εφαρμογές*, Μ. Γεωργαλίδου, Μ. Σηφianού, Β. Τσάκωνα (επιμ.). Νήσος: Αθήνα, 149-187. Ανακτήθηκε από: https://www.researchgate.net/publication/319876857_E_kritike_analyse_logou_Meletontas_ton_ideologiko_rolo_tes_glossas.

Στάμου, Α. & Ντίνας, Κ. 2011. Γλώσσα και τοπικότητες: Η αναπαράσταση γεωγραφικών ποικιλιών στην ελληνική τηλεόραση. Στο Πασχαλίδης, Γρ., Χοντολίδου, Ε. &

Βαμβακίδου, Ι. (επιμ.) *Σύνορα, Περιφέρειες, Διασπορές*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press, σσ. 289-305.

Στάμου, Α., Πολίτης, Π., & Αρχάκης, Α. (2016). (επιμ.). *Γλωσσική ποικιλότητα και κριτικοί γραμματισμοί στον λόγο της μαζικής κουλτούρας: Εκπαιδευτικές προτάσεις για το γλωσσικό μάθημα*. Καβάλα: Εκδόσεις Σαΐτα.

Τζακώστα, Μ., & Μπετεινάκη, Ε. (2019). Στάσεις φοιτητών τριτοβάθμιας εκπαίδευσης σχετικά με τη χρήση και τη διδασκαλία των νεοελληνικών διαλέκτων στο σχολείο. Στο: Α. Ράλλη, Π. Μάρκας, Β. Joseph, & Σ. Μπόμπολας (επιμ.). Ανακοίνωση στο 8^ο Διεθνές Συνέδριο Νεοελληνικής Διαλεκτολογίας και γλωσσολογικής Θεωρίας. Πάτρα: Πανεπιστήμιο Πατρών & Εργαστήριο Νεοελληνικών Διαλέκτων Τμήματος Φιλολογίας. Ανακτήθηκε από: <https://pasithee.library.upatras.gr/mgdl/article/view/3025>.

Τομπαΐδης, Δ. (1988) *Η ποντιακή διάλεκτος: διαλεκτικά χαρακτηριστικά κατάταξη ιδιωμάτων, διαλεκτικά κείμενα*. Αθήνα: Επιτροπή Ποντιακών Μελετών.

Τριανταφυλλίδης, Μ. [1938] 1993. *Νεοελληνική γραμματική: Ιστορική εισαγωγή*. 3ος τόμ. του *Άπαντα*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, σελ. 62-68. Ανακτήθηκε από: http://www.komvos.edu.gr/glwssa/odigos/Thema_a9/a_9_k_3.htm

Τσάκωνα, Β. (2007). Οι διάλεκτοι και τα ιδιώματα της νέας ελληνικής. Στο Πύλη για την ελληνική γλώσσα. Ανακτήθηκε από: https://www.greeklanguage.gr/greekLang/modern_greek/studies/dialects/thema_b_11/index.html.

Τσολάκης, Χ., Κ. Αδαλόγλου, Α. Αυδή, Ε. Λόππα, Δ. Τάνης. (2006). *Έκφραση – Έκθεση για το Ενιαίο Λύκειο, Βιβλίο Καθηγητή*, τεύχος Α' Αναθεωρημένη έκδοση, Βιβλίο του Καθηγητή. Αθήνα: ΟΕΔΒ.

Φτερνιάτη, Α. (2010). Το διδακτικό υλικό για το γλωσσικό μάθημα του δημοτικού και η παιδαγωγική του γραμματισμού και των πολυγραμματισμών. *Νέα Παιδεία* 135.

Φτερνιάτη, Α., Τσάμη, Β. & Αρχάκης, Α. (2016). Τηλεοπτικές διαφημίσεις και γλωσσική ποικιλότητα: Προτάσεις κριτικής γλωσσικής διδασκαλίας. *Προσχολική & Σχολική Εκπαίδευση* 4:1, 85 -100.

Χατζησαββίδης, Σ. (2007). *Ο γλωσσικός γραμματισμός και η παιδαγωγική του γραμματισμού: Θεωρητικές συνιστώσες και δεδομένα από τη διδακτική πράξη*. Στο Α. Βελλοπούλου (επιμ.), *Η γλώσσα ως μέσο και ως αντικείμενο μάθησης στην προσχολική και πρωτοσχολική ηλικία*, Πρακτικά 6ου πανελληνίου συνεδρίου Ο.Μ.Ε.Ρ., 1-3 Ιουνίου 2007, Πάτρα (σσ. 27–34).

Χατζησαββίδης, Σ. (2009). Η παιδαγωγική του γραμματισμού στην πράξη: Η περίπτωση των σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας στην Ελλάδα, Δ. Κουτσογιάννης & Μ. Αραποπούλου (επιμ.) *Γραμματισμός, νέες τεχνολογίες και εκπαίδευση: όψεις του τοπικού και παγκοσμίου*, Θεσσαλονίκη, Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας/ Εκδ. Ζήτη. 2009, σσ 159 -178. Ανακτήθηκε από:

<https://eclass.aegean.gr/modules/document/file.php/TMS162/%CE%A7%CE%B1%CF%84%CE%B6%CE%B7%CF%83%CE%B1%CE%B2%CE%B2%CE%AF%CE%B4%CE%B7%CF%82%2C%202009.pdf>.

Χατζησαββίδης, Σ. (2012). *Η Ποντιακή διάλεκτος: Η Ιστορία της και η χρήση της στον ελλαδικό χώρο σήμερα*. Ανακτήθηκε από: <https://ikee.lib.auth.gr/record/265066?ln=el>.

Παράρτημα Α:

Απομαγνητοφώνηση αποσπασμάτων από την τηλεοπτική σειρά

Απόσπασμα 1: Επεισόδιο 4 (29:50 – 32:57)

Λάζος: Αδά έχω γραμμέναν πόσοι επέθαναν τον υστερνόν μήναν.

Νίκη: Αν εβρίουσαν τα πεπρούμενα γιατρικά

Έλλη: Οι πιο πολλοί θα εγλίτωναν.

Λάζος: Ήσυχα...ήσυχάστε...ήσυχα. Τι φάρμακα λές τώρα Νίκη; Έτσι και σε ξεγράψουν σε παρατάνε στην άκρη να πεθάνεις. Έδω έχω αντίγραφα από τις αναφορές που έκανε ο γιατρός, που έρχεται εδώ εθελοντικά. Αγνοήθηκαν.

Παπά- Γιώργης: Θα συντάζω ένα υπόμνημα, για να το παραδώσω στον Επίτροπο. Πώς είναι το όνομα του γιατρού;

Έλλη: Μαντάς Δημοσθένης.

Παπά – Γιώργης: Πάντως το σημαντικό εκτός από τα στοιχεία είναι να ελέβωσεν με τα μάτια του ο Επίτροπος ντο ένετε με τι βαρέα αρρώστους. Τύφος και ψύχος.

Λάζος: Τους κρύβαντς αντί να τις στείλωσι στο νοσοκομείον. Τους στοιβάζουν εκεί στην ακρή και όσους πεθαίνουν τους θάβουν χωρίς να τους δηλώσουν.

Νίκος: Για να παίρνουν τα επιδόματα.

Βαρβάρα: Είμαι σίγουρη πως ο Χριστοδούλου θα φροντίσει πάση θυσία να κρατήσει τον Επίτροπο μακριά.

Παπά – Γιώργης: Δεν θα το επιτρέψουμε. Όλοι μαζί.

.....

Παπά – Γιώργης: Πάω να ετοιμάσω το υπόμνημα και θα στο φέρω να το υπογράψεις (απευθύνεται στον Λάζο).

Βαρβάρα: Τελευταίς τα νιάτα αυτούν;

Λάζος: δεν είναι αυτό. Στεναχωριέμαι που δεν μένουν κάμποσοι να οργανώσουμε ένα παιχνίδι. Άλλοι έρχονται άλλοι φεύγουν.

Βαρβάρα: Ενώ εσύ μένεις ριζωμένος εδώ. Εγώ ομολογώ αυτό δεν το καταλαβαίνω.

Λάζος: Με έχουν ανάγκη Βαρβάρα, Νιώθω χρήσιμος εδώ. Κάποιος να κρατάει υψηλά το ηθικό.

Έλλη: Ατό μοναχάν εέν;

Νίκη: Έρθανεν. Έρθανεν. Φχιεστε να γλιτώνατεν... Με πιανς... Μην τον Αντρέ μου. Μικρό παιδί δα εν. Μη κρούσατο... Φύγεν από επάνω μου. Ντο εφτάς με; Αφής με.

Απόσπασμα 2: Επεισόδιο 6 (8:26 – 10:30)

Νίκη: Θα καταφέρει τα;

Λάζος: Γιατί ντιχοποιείς; Δεσκάλτσαν δεν είσεν;

Νίκη: Ήμουνα Λάζο, ήμουνα. Κάποτε. Τώρα μετά από όσα έχω περάσει ούτε και ξέρω πια τι είμαι.

Λάζος: Όλους μας κυνηγάνε όσα περάσαμε Νίκη. Τώρα όμως πια δεν υπάρχει άλλος δρόμος. Εδώ που βρεθήκαμε πρέπει να μαζέψουμε τα κομμάτια μας.

Βαρβάρα: Φοβάμαι Λάζο...συνέχεια φοβάμαι. Αν πάθω κρίση την ώρα της παράστασης;

Λάζος: Το κακό εδέβεν Νίκη και πρέπει να νικούμεν τους φόβους εμών. Σύμφωνους;...

Παιδιά, παιδιά, ελάτε, μαζευτείτε. Σήμερα σας φώναξα για διαφορετικό λόγο από την προηγούμενη φορά.

Νίκη: Κι άλλον πολλάν ευχάριστον.

Λάζος: Σκεφτήκαμε με τη Νική που έχει πείρα σε αυτά να οργανώσουμε θεατρική ομάδα.

Φώτης: Είχες πει ότι θα κάναμε ομάδα, το άλλαξες;

Παπά- Γιώργης: Το ένα δεν αναιρεί το άλλο Φώτη.

Λάζος: λοιπόν πολυγράφησα το έργο τις λεπτομέρειες η Νίκη.

Έλλη: Πολλά καλόν ιδέαν.

Νίκη: Έναν πολλά χαριτωμένον κωμωδίαν εν, «Η αποθήκη της Στοφορίνας».

Έλλη: Ατό το έργον εξέρε το. Είδε το μικρέσα.

Φώτης: Να μάθουμε λόγια, να κάνουμε πρόβα προλαβαίνουμε;

Βαρβάρα: Δηλαδή πόσο καιρό θα μας κρατήσουν εδώ πέρα;

Έλλη: Γιατί όμως κωμωδία και όχι κάτι πιο σοβαρό;

Λάζος: Δεν μας φτάνει όλο το δράμα που περνάμε, να προσθέσουμε κι άλλο; Σχωράτο με ολίγον. Εσείς συνεχίστεν.

Νίκη: Διαβάστε το και μετά θα κάνουμε τη διανομή.

Έλλη: Έλα να ξεχωρίζομεν ντο θα παίζειν ο καθεής.

Νίκη: Ο σκηνοθέτης τα αποφασίζει αυτά Έλλη.

Φώτης: Κυρία Νίκη θα πάρετε κι έσεις μέρος και ο κύριος Λάζος; Κάποιεν θα πρέπει να επαίζιεν τους τρανούς Φώτη.

Απόσπασμα 3: Επεισόδιο 10 (19:42 – 21:22)

Λάζος: Εσύ για παν ενδεχόμενο πήγαινε εκεί που έχεις κανονίσει με το καϊκι κι όταν τελειώσω κι εγώ με τα τυπικά θα έρθω.

Ιφιγένεια: Ωραία.

Νίκη: Μια δυο αλλαξιές, νομίζω θα σου κάνουν.

Ιφιγένεια: Δεν ξέρω πώς να σε ευχαριστήσω Νίκη μετά από όσα μου είπε για τον Μίλτο έδωσες νόημα στη ζωή μου.

Έλλη: Από την ομάδα μας, μαζέψαμε κάτι να έχετε στο ταξίδι σας.

Ιφιγένεια: Ευχαριστούμε πολύ.

Φώτης: Κύριε Λάζο το σκεφτόμουν πολύ καιρό τώρα από τότε που έμαθα ότι φεύγετε. Εμείς, πόσο καιρό θα μείνουμε εδώ κρατημένοι;

Λάζος: Φώτη, εγώ είμαι από τους πρώτους που ήρθα εδώ. Θα μπορούσα να φύγω εδώ και καιρό, θα έρθει και η σειρά σας.

Έλλη: Άλλο κι βαστάζομεν κυρ Λάζο. Α τώρα που θα εν το θέατρο θα ίνεται.

Βαρβάρα: Το θέατρον θα ίνεται αμάν το είπαμεν κι ακομάν καλύτερον θα ίνεται!

Παπά – Γιώργης: Ο Λάζος το οργάνωσε, του χρωστάμε να βγει ασπροπρόσωπος.

Φώτης: Κι ατέν την αποχαιρετίαν εν χρωστούμα τον. Ποντιακόν αποχαιρετίαν!

Απόσπασμα 4: Επεισόδιο 10, κύκλος 2 (16:37 – 18:27 & 25:03 – 30:24)

Παπά – Γιώργης: Ερτέλεσεν. Από πουρνάν θα δουλεύεσεν σε εμέτεν τα χωράφεν.

Έλλη: Ο Κοσμάς να είναι καλά, άμα παλικοροσύσην. Να πάει ενάντιαν στον κύρναν τ;

Παπά – Γιώργης: Δεν θα είναι τόσο εύκολο, μην νομίζετε. Ο Γκίκας δεν θα τα παρατήσει εύκολα.

Νίκη: Βαρβάρα;

Βαρβάρα: Η Ανθίτσα έφυνεν. Φοβάμαι αδερφέ μου, φοβάμαι.

Νίκος: Τι έφυγε κυρία Βαρβάρα. Πού πήγε δηλαδή;

Βαρβάρα: Ήρθε ο Λουκάς και είπαμε βαριές κουβέντες.

Παπά – Γιώργης: Ο Λουκάς, ο ανηψιός μας;

Νίκη: Είπατεν; Ντο είπατεν;

Βαρβάρα: Όλα είπεν τα. Κι η Ανθίτσα έφυνεν. Νόμιζα ήρθε σε εσάς, το κορίτσι μου.

Νίκος: Εκαλατσέψατεν για ίντα εγένετο εκείνον τον καιρόν;

Παπά – Γιώργης: *Ντο εγίνοταν; Τι δεν μου λέτε;*

Νίκος: *Πρέπει να τη βρούμε παά – Γιώργη.*

Έλλη: *Φώτη;*

Παπά – Γιώργης: *Θα μου πεις επιτέλους τι έγινε;*

Βαρβάρα: *Σου είπα. Δεν της μίλησα καλά, την πίκρανα.*

Παπά – Γιώργης: *Τι έγινε με τον Λουκά σε ρωτάω;*

Βαρβάρα: *Σου είπα. Τον ξέρεις τον ανηψιό σου....την πήγε σε αυτούς....τους ανθρώπους της νύχτας.*

.....

Ανθή: *Βοήθησέ με να αντέξω Παναγία μου κι εγώ θα σου αφιερωθω, θα βάλω ράσο και θα έρθω στο μοναστήρι σου. Μόνο σε παρακαλώ, κάνε με να ξεχάσω ότι έζησα εκεί, μη με στοιχειώνει πια. Εσύ που είσαι μάνα μου, βοηθησόν με.*

Παπά – Γιώργης: *Επρεπε να ημετεσκεψεν με.*

Βαρβάρα: *Α τώρα εμάθα τα. Κι αντί να τη σφίζω στηναγκαλιά μου...*

Νίκος: *Πώς να μιλήσει παπά – Γιώργη;*

Παπά – Γιώργης: *Άλλοι πρέπει να νιώθουν ντροπή Νίκο, όχι η Ανθή.*

Νίκος: *Το ξέρω, της το λέω, αλλά δεν μπορεί.*

Παπά – Γιώργης: *Με εσένα στο πλάι της θα τα καταφέρει. Σε καμαρώνω, στέκεσαι στο πλάι της παληκάρι;*

Νίκος: *Ντα μαζί ήμαστον, στα καλάν και στα δύσκολαν. Θα έρθουν και τα καλά.*

Έλλη: *Κυρά Βαρβάρα έλα.*

.....

Νίκος: *Ανθίτσα; Κορίτσιν μου; Μη καμίε το ξανά εφτάσα το.*

Ανθή: *Γιατί ήρθες Νίκο;*

Νίκος: *Τι έπαθες Ανθή;*

Ανθή: *Φύγε, φύγε να γλιτώσεις τουλάχιστον εσύ. Είμαι νεκρή Νίκο, είμαι νεκρή, δεν το βλέπεις;*

Νίκος: *Τι έπαθες; Έχουμε τόσα όνειρα. Τόσα σχέδια.*

Ανθή: *Σχέδια;... Ο Θεός γελάει Νίκο.*

Παπά – Γιώργης: *Κάνε αυτό που ζητάει Νίκο. Ηρέμησε Ανθή. Κανένας από μτους ανθρώπους του Σίμου που βρίσκεσαι εδώ δεν μπορούν να σε πειράζουν.*

Ανθή: Μη μου μιλάς, δεν ξέρεις τις αμαρτίες μου.

Παπά – Γιώργης: Ο Κύριος όμως τις γνωρίζει και Εκείνος με οδήγησε εδώ να σου πω το μήνυμά Του. Ξέρεις ποιο είναι το πιο σπουδαίο που έφερε ο Χριστός στη γη; Σκότωσε τις αμαρτίες...σκαλί σκαλί...πρώτα μετάνοια, μετά εξομολόγηση και τέλος Θεία Κοινωνία. Και ξαναβγαίνεις στον κόσμο νεότερος και από νεοβάπτιστο.

Ανθή: Θα πάω σε μοναστήρι.

Παπά – Γιώργης: Να πας, αν είναι πραγματικά αυτό που θέλεις. Όμως ένα να ξέρεις... ό,τι και να σε βαραίνει αφού είναι φανερό πως μετάνιωσες και σε βασανίζει υπάρχει τρόπος να το αφήσεις πίσω σου. Ο Κύριος δε θέλει μια αδικία, μια ατυχία ή ένα λάθος να καθορίσουν τη ζωή σου. Για αυτό και σου προσφέρει αυτή την οδό. Ας το τολμήσουμε τουλάχιστον.

Βαρβάρα: Ανθίτσα μου! Δίκιες έχεις κορίτσεν μου. Αδικέσα εμέν με τε σε. Σχωράς με;

Παπά – Γιώργης: Πηγαίνετε στο σπίτι, θα μείνω μόνος μου με την Ανθή.

Απόσπασμα 5: Επεισόδιο 13, δεύτερος κύκλος (17:05 – 17:30, 39:33 – 41:22 & 48:05 – 49:28)

Νίκος: Μερεκίες εψύκαν μου; Ντο εγένετο;

Ανθή: Τι δεν με ερωτάς μεν; Κανείς να μην με ρωτήσει. Γιατί δεν είσαι στα χωράφια;

Νίκος: Δυο μέρες έλειπες...τι έκανες; Πού πήγες; Παμέ ελές μεν τα.

Ανθή: Όχι, Νίκο. Θα πάμε στη δουλεία όπως κάθε μέρα. Έλα.

.....

Ανθή: Ατό που έχων εξομολιούμεν παπά – Γιώργη εγρίζε σα. Όλες. Κι δεν μετανιώ.

Παπά – Γιώργης: Πολλά βαρύς εσάν ο λόγος σου Ανθή. Ξέρω τι έσπρωξε το χέρι σου, όλοι πονάμε με το θάνατο του Φώτη.

Ανθή: Δεν είναι μόνο ο Φώτης. Και για εμένα το έκανα, να βγάλω όλη την βρωμιά από επάνω μου.

Παπά – Γιώργης: Όταν ήρθε ο Χριστός επί της γης, ο κόσμος πορευόταν με το οφθαλμόν αντι οφθαλμού κι Εκείνος άλλαξε τα πάντα όταν είπε ο αναμάρτητος πρώτο τον λίθο βαλέτο.

Ανθή: Ο Φώτης χάθηκε όμως κι ο φονιάς που έπιασαν δε θα πάθει τίποτα. Δεν θα τιμωρήσουν κανέναν. Θα συνεχίσουν να καταστρέφουν κι άλλα κορίτσια, να μαχαιρώνουν κι άλλους Φώτηδες.

Παπά – Γιώργης: *Νε εγώ βαστάζον την αδικίαν, αν όμως παίρναμε όλοι τον νόμο στα χέρια
μας τι θα ήταν η ζωή μας; Κόλαση.*

Ανθή: *Εμέναν η ζήση πάντα εκόλασεν θα ένεν!*

Παπά – Γιώργης: *Ελέπον τυραννίεσεν. Δεν είμαι άξιος να σε κρίνω τώρα.*

Ανθή: *Σε ό,τι λες έχεις δίκιο παπά – Γιώργη αλλά δεν ήρθα να εξομολογηθώ, γιατί μέσα μου
δεν μετανιώνω. Βασανίζομαι όμως για όλα αυτά τα ψέματα που αναγκάζομαι να λέω και
που ανάγκασα και εσάς να πείτε. Θα παραδοθώ.*

.....

Νίκη: *Βάσταζον Ανθή. Άλλεν έναν μπόρεν ένεν.*

Βαρβάρα: *Σουμά θα είμεσ τυχτά. Τυχτά κορίτσιν μου.*

Ανθή: *Εξέρετο μάνα και μη στεναχωριέφεκεσε. Έχω περάσει τόσα και άντεξα.*

Έλλη: *Έχασα τον Φώτη μου, α τώρα έχανον κι εσέ.*

Ανθή: *Για τον Φώτη να κλαις Έλλη μου, εμένα δεν με χάνεις.*

Παπά – Γιώργης: *Πάμε Ανθή.*

Νίκος: *Ατό που εγίνεται άδικον νεν.*

Παπά – Γιώργης: *Βαρύ είναι Νίκο όχι άδικο.*

Νίκος: *Σταμάτα παπά – Γιώργη, εσύ την ανάγκασες.*

Βαρβάρα: *Νίκο, τι λόγια είναι αυτά;*

Ανθή: *Κανένας δεν με ανάγκασε Νίκο μου, μόνη μου το αποφάσισα.*

Παπά – Γιώργης: *Έτσι είναι και συμφωνώ με αυτό. Όμως, αν αλλάξει γνώμη, ο Θεός να με
συγχωρέσει όπως την στηρίζα μέχρι τώρα θα συνεχίσω να τη στηρίζω.*

Βαρβάρα: *Αφού το επιτρέπει και ο παπάς Ανθή μου.*

Ανθή: *Πάμε στη χωροφυλακή παπά – Γιώργη.*

Βαρβάρα: *Θα έρχομεν με τε σε.*

Ανθή: *Όχι, μάνα.*

Παπά – Γιώργης: *Μετανόησες;*

Ανθή: *Όχι, μόνο ήθελα να πάω στον τάφο του Φώτη, μπορεί να μην έχω ξανά την ευκαιρία.*

Απομαγνητοφώνηση στιγμιοτύπων από τη σειρά μικρού μήκους.

Χρονικό διάστημα 3:29 – 5:47

Καπετάνιος: *Εσείς. Εσείς ντο ερέβετον εδά κορίτσαν παιδίαν; Για τα εσάς κι δεν ένετον εδόν τόπον.*

Κοπέλα 1: *Ποιος τόπος εγένεν τα για εμάς καπετάεν; Τα χαρέμε ή ντα τυραννισίας και τα μαγαρίσματα των Τουρκαδίων; Εγώ για να εβρίουμε αδά ζωντανέσα ετσάς Τουρκάντεν έσφαζαν κι οσά κομόν επάθεν πολίαν ερέγουσαν ες το ποτάμεν κι επέσον το νερόν δύο ώρας. Μοναχά το μύτη μου έβγαλον εξ κι από εκείν ζανά πες. Εκιβόκαν τον παπον, την καλμάναμ, ζωντανούς έκαψεν εν στα εκκλησίαν. Τον έναν αδερφόν εκρέμασον το κι ο άλλος τυραννιέται στα Τάγματα Εργατίας. Άλλον κανέναν κι έχον στον κόσμο. Άμα έχον, έχον την πατρίδαν, τον Πόντον. Έχον άκλαφτους και άθαφτους νεκρούς. Έχον τας ρίζας κι ατά θέλω να εποτίζον με το αιγέμα μου, για να εβγάλεν κλαδία, να ανθίζενεν και να καρποφορούν.*

Κοπέλα 2: *Ενός μηνού τάταλον ετάλεφτο στα εγκάλεν μου κι έσκοζαν κι έσυραν στο ποτάμι. Εμέν δύο ημέρας με είχανεν σε ένα μπουντρούμι και μαγάρισαν το κορμίν μου. Για τε μεν άλλος τόπος δεν εβρίεται για να ζω. Αδά ,ε τε σας θα είμαι. Και θα πολεμώ. Εγώ εξέρω πολλά καλόν να δουλεύον το τουφέκιν.*

Κοπέλα 3: *Κι εγώ άμα εγρείδον τρέχον στα απόκρημνας τόπεν. Πουλίν πετούμενον είμαι να πάγω ίματα ας τον είνον τον έναν καπετάνον τον άλλον. Κι έλεπαν μέρκες παν οι Τσέτες και πόσοι είνεν. Το πιστόφι αστόχευτον καμίαν ένεκεν και το μαχαίριν μου αμό πελύκε θα κόφτεν Τουρκαντίων τα γούλας.*

Χρονικό διάστημα 9:00 – 14:32

Καπετάνιος: *Του Πόντου παληκάριε, εσείς που είσαστεν μπροστά μου, άμα κι άλλεν ου ακούν, ελάτε....ελάτε αδά ακά. Α τώρα πρέπει αδελφέν να ομνούμεν και να ορκιστούμες να πολεμούμεν για της πατρίδας τα ιερά. Όρκισόν μας πάτερ.*

Πάτερ: *Σηκώθεν το δεξίον χέριν φηλάν παληκάρια μου. Για τη Ρομανία.*

Άνδρες: *Για τη Ρομανία.*

Πάτερ: *Για την πατρίδα.*

Άνδρες: *Για την πατρίδα.*

Πάτερ: *Για την πίστεέν μου.*

Άνδρες: *Για την πίστεέν μου.*

Πάτερ: *Τα χωρίαν και τα τόπεν μου.*

Άνδρες: *Τα χωρίαν και τα τόπεν μου.*

Πάτερ: *Τα ταφίεν και τα ιερά των πατεράδων μου.*

Άνδρες: *Τα ταφίεν και τα ιερά των πατεράδων μου.*

Πάτερ: *Ομνίω.*

Άνδρες: *Ομνίω.*

Πάτερ: *Κανέναν να μην αφίω ....*

Άνδρες: *Κανέναν να μην αφίω ...*

Πάτερ: *Να ατιμάς και να επέρετον.*

Άνδρες: *Να τιμάς και να επέρετον.*

Πάτερ: *Με το δίκαιον να πολεμείτε και τας χείρας να μη μαγαρίωσεν.*

Χρονικό διάστημα: 16:18 – 16:52

Αφηγήτρια: *Ο Πόντος ψυχοραγούσε. Η γη καθημερινά μάτωνε. Η βία βασίλευε παντού και τότε μέσα από τα σπλάχνα του μαρτυρικού ποντιακού λαού αναπήδησε η πρώτη σπίθα άμυνας. Για την υπεράσπιση της ανθρώπινης ζωής και αξιοπρέπειας. Παιδιά του Πόντου, αλύγιστα παλικάρια, γενναίοι άνδρες αντιδρούν, συγκροτούν αντάρτικες ομάδες για να σώσουν την οικογένεια και το σπιτικό τους.*

Παράρτημα Β:

Αποσπάσματα εκπομπών από το Youtube

«Όταν ο ουρανός της Τραπεζούντας σκοτείνιασε»: Συγκλονιστική αφήγηση για τη Γενοκτονία των Ποντίων»: <https://www.youtube.com/watch?v=FNcliOnX34Y> .

«Αγάπη Μιχαηλίδου: Η Πόντια που ζει στο Μεχμανά, το ποντιακό χωριό στο ορεινό Καραμπάχ»: <https://www.youtube.com/watch?v=wCbVbCOI678> .

«Έλληνες του Πόντου που ζουν ακόμα εκεί»: <https://www.youtube.com/watch?v=81flcI6FbpA> .

Παράρτημα Γ: «Τη πατρίδα μ' έχασα»

Την πατρίδα μ' έχασα,

έκλαψα κι επόνεσα!

Λύουμαι κι αροθυμώ

[όι, όι! όι, όι!]

Ν' ανασπάλω 'κ' επορώ!

Μίαν κι άλλο ση ζωή μ',

'ς σο πεγάδι μ' στην αυλή μ'

νερόπον ας έπινα

[όι, όι! όι, όι!]

και τ' ομμάτια μ' έπλυνα

Τα ταφία μ' έχασα,

ντ' έθαψα 'κ' ενέσπαλα!

Τ' εμετέρτς αναστορώ

[όι, όι! όι, όι!]

και σο ψόπο μ' κουβαλώ!

Μίαν κι άλλο ση ζωή μ',

’ς σο πεγάδι μ’ στην αυλή μ’

νερόπον ας έπινα

[όι, όι! όι, όι!]

και τ’ ομμάτια μ’ έπλυνα

Γλωσσάρι

Κείμενο	Επεξήγηση	Ετυμ. Ρίζα
ανασπάλω	ξεχάσω	
αναστορώ	θυμάμαι, αναπολώ	
αροθυμώ	νοσταλγώ	
εμετέρτς	ημέτερους, δικούς μου (ανθρώπους)	ήμέτερος
ενέσπαλα	ξέχασα	
επορώ	μπορώ	
’κ’	δεν	οὐκί<οὐχί
λύουμαι	λιώνω	
μίαν	μια φορά	
μίαν άλλο	κι άλλη μια φορά	
νερόπον	νεράκι	
ομμάτια	μάτια	
πεγάδι	βρύση	
’ς	(ας) από	

Κείμενο	Επεξήγηση	Ετυμ. Ρίζα
ταφία	τάφοι, το νεκροταφείο	
ψόπο	ψυχούλα	

Το τραγούδι καθώς και η παραπάνω εξήγηση λέξεων στο τραγούδι αντλήθηκαν από τον ιστότοπο: <https://pontianlyrics.gr/songs/song-details?songId=5175>

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.